

ISSN 2414-634X

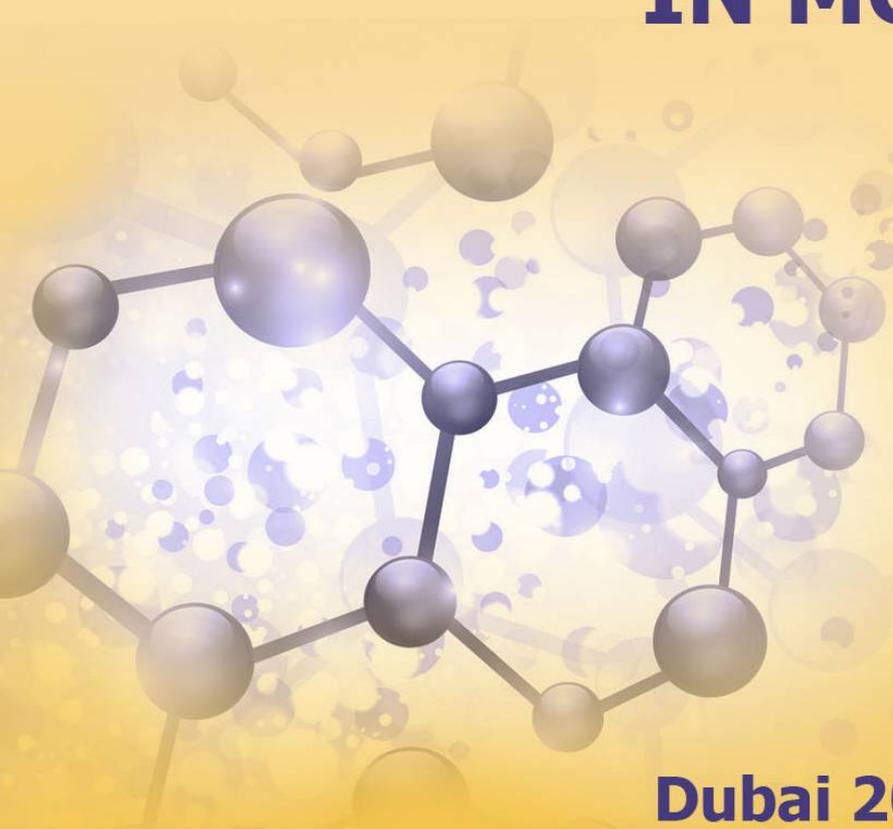
scientific journal

**INNOVATIVE
SOLUTIONS
IN MODERN
SCIENCE**

N 8(35)

Dubai 2019

publisher TK Meganom, LLC

ISSN 2414-634X

DOI 10.26886/ISMS.2414-634X.8(35)2019

**SCIENTIFIC JOURNAL
INNOVATIVE SOLUTIONS IN MODERN SCIENCE
No. 8(35), 2019
December 17, 2019**

FOUNDER: CENTER FOR
INTERNATIONAL COOPERATION
TK MEGANOM, LLC

Edition address: Bur Dubai Khaled Bin
Waleed Street , Admiral Plaza Hotel, Of.
No: 9
P.O.Box: 113102 , Dubai, United Arab
Emirates

WAS FOUNDED IN 2016
IT IS ISSUED TEN TIMES A YEAR
<http://naukajournal.org/index.php/ISMSD>

Edition e-mail: ismsdubai@gmail.com
Phone: +971 55 1435638
© Center for international scientific
cooperation TK Meganom LLC

Reprint of materials without the written permission of edition forbidden

Editorial Board:

The Editor-in-chief Waldemar Wójcik, Doctor of Technical Sciences, Professor, Lublin University of Technology

Economical Sciences

- G. Bashnyanin, Doctor of Economical Sciences, Professor, Head of the Department of Economics, Lviv Commercial Academy;
- Y. Barsky Doctor of Economical Sciences, Professor, Lutsk National Technical University;
- N. Shvets, Doctor of Economical Sciences, Professor, Director of Institute of Banking Technologies and Business "University of Banking";
- A. Shevchuk, Doctor of Economical Sciences, Professor, Novovolynsk Research-Education Institute of Economics and Management Ternopil National Economic University;
- N. Vdovenko, Doctor of Economical Sciences, Associate Professor, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine;
- T. Zahorna, Doctor of Economical Sciences, Professor, Makiyivka Economic and Humanitarian Institute;
- V. Hrapkina, Doctor of Economical Sciences, Associate Professor, Makiyivka Economic and Humanitarian Institute;

Historical Sciences

- V. Orehovskiy, Doctor of Historical Sciences, Professor, Chernivtsi Institute of Trade and Economics, Kyiv National University of Trade and Economics;
- M. Yuriy, Doctor of Historical Sciences, Professor, Chernivtsi Institute of Trade and Economics, Kyiv National University of Trade and Economics;
- O. Bezarov, Doctor of Historical Sciences, Chernivtsi Institute of Trade and Economics, Kyiv National University of Trade and Economics;
- L. Tsyganenko, Doctor of Historical Sciences, Professor, Izmail State Humanitarian University
- I. Roebuck, Doctor of Historical Sciences, Professor, Kharkiv National Medical University;
- K. Nikitenko, Doctor of Historical Sciences, Lviv National Academy of Arts;
- I. Datskiv, Doctor of Historical Sciences, Professor, Ternopil National Economic University;
- N. Cotsur, Doctor of Historical Sciences, Professor, Gregory Skovoroda Pereyaslav-Khmelnytsky State Pedagogical University;

Philosophical sciences

- Alatom Mohammad Fayiz Ahmad, Doctor of Philosophy;
- M. Chikarkova, Doctor of Philosophy, Professor, Yu. Fedkovych Chernivtsi National University;
- O. Andriyenko, Doctor of Philosophy, Professor, Donetsk National University;
- P. Dulyan, Doctor of Philosophy, Mikolaiv National University;

Political Sciences

- V. Kornienko, Doctor of Political Sciences, Professor, Academician of the Ukrainian Academy of Political Science, Vinnytsia National Technical University, President of the Association "Analitikum"
- O. Tkach, Doctor of Political Sciences, Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv;
- S. Denysyuk, Doctor of Political Sciences, Associate Professor, Vinnytsia National Technical University;

Pedagogical Sciences

- Y. Belmaz, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Kharkiv Humanitarian Pedagogical Academy; Academy;
- K. Vlasenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Donbass State Engineering Academy;
- R. Prima, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Lesya Ukrainka Eastern European National University;
- V. Kozhevnikov, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Makiyivka Economic and Humanitarian Institute;
- O. Tarnopolskyi, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Doctor of Pedagogical Sciences, Alfred Nobel University, Dnipropetrovsk;
- I. Poluboiaryna, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Kharkiv National Kotlyarevsky University of Arts;

Psychological Sciences

- I. Volzhentseva, Doctor of Psychological Sciences, Professor, Gregory Skovoroda Pereyaslav-Khmelnytsky State Pedagogical University;
- S. Simonenko, Doctor of Psychological Sciences, Professor, K. D. Ushynsky South Ukrainian National Pedagogical University;
- Murat Eliozy, Associate Professor, Ondokuz Mayıs University, Yasar Dogu Faculty Of Sport Sciences, Samsun, Turkey;

Medical Sciences

- M. Lebedyuk, Doctor of Medical Sciences, Professor, Head of the Department of Dermatology and Venereology, Odessa National Medical University;
- V. Bocharov, Doctor of Medical Sciences, Medical center "ORTO DENT", Odessa, Ukraine;
- V. Bocharova, PhD in Medical Sciences, Odessa National Medical University;
- L. Kuts, Doctor of Medical Sciences, Associate Professor, Head of the course of dermatovenerology, clinical immunology, allergology, Medical Institute of the Sumy State University;
- L. Zubkova, Doctor of Medical Sciences, Medical center "ORTO DENT", Odessa, Ukraine;
- V. Gladchuk, Doctor of Medical Sciences, «Hladchuk Medical Aesthetic Center», Kiev, Ukraine;
- K. Kolyadenko, Doctor of Medical Sciences, Associate Professor, O. O. Bogomolets National medical University, Kiev, Ukraine;
- G. Peklina, Doctor of Medical Sciences, Professor, Odessa Medical Institute International Humanitarian University;

Technical Sciences

- W. Wójcik, Doctor of Technical Sciences, Professor, Lublin University of Technology;
- V. Baranowski, Doctor of Technical Sciences, Professor, Ternopil National Technical University;
- V. Gogo, Doctor of Technical Sciences, Professor, Donetsk National Technical University;
- Alatom Mohammad Fayiz Ahmad, PHD in Engineering Sciences,

Juridical sciences

- I. Krinitsky, Doctor of Law, Professor, Research Laboratory number 1, Research Institute of Finance;
- A. Gumin, Doctor of Law, Professor, Training and Research Institute of Law and Psychology, National University "Lviv Polytechnic"

Art

- P. Crul, Doctor of Art, Professor, V. Stefanik Prikarpatsky University;
- O. Sizova, Doctor of Art, Professor, P. Tchaikovsky South Ural State Institute of Arts;
- Doctor of Art, Professor, Katerina Stanislavska, National Academy of Leaders Culture and Arts;
- N. Prokopova Doctor of Cultural Studies, Associate Professor, Dean of the Faculty of Directing and Actor Art, Kemerovo State Institute of Culture;
- R. Kvaratskhelia Doctor of Art, Caucasus International University;
- A. Puchkov, Doctor of Art, Professor, Boris Grnchenko Kyiv University;
- E. Kushch, PhD, National Academy of Leaders Culture and Arts;

Geographical Sciences

- L. Ilyin, Doctor of Geographical Sciences, Professor, Head of the Department of Tourism and Hospitality Lesya Ukrainka East-European National University;

Ulrichsweb™ Global Serials Directory

DOI (Digital object identifier)

Publishing house is a member of CrossRef

Indexing:

CORE

WORLDCAT

BIELEFELD ACADEMIC SEARCH ENGINE

RESEARCHBIB

CITEFACTOR

GOOGLE SCHOLAR

I. ECONOMICAL AND TECHNICAL SCIENCES

DOI 10.26886/2414-634X.8(35)2019.1

UDC: 339.1

PARAMETERS OF EVALUATION OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY OF THE ENTERPRISE IN STRATEGIC MARKETING IN THE WTO MARKETS

M. Pedan, graduate student

Khmelnytsky National University, Ukraine, Khmelnytskyi

The main tasks of estimation of foreign economic activity of the enterprise in strategic marketing in the WTO markets are formulated. The parameters for evaluating the performance of foreign economic activity of industrial enterprises, among which groups of economic parameters such as absolute and relative indicators, indicators of the effectiveness of foreign economic activity and structural parameters of export and import of production, are distinguished. The method of estimation of efficiency of realization of foreign economic strategy of industrial enterprise is presented. The export and import performance indicators are investigated and the aspects of evaluating the effectiveness of the effective marketing strategy at the enterprise are determined.

Keywords: strategic marketing, foreign economic activity, valuation indicators, industrial enterprises, efficiency of export and import operations.

здобувач, Педан М. Л. Параметри оцінювання зовнішньоекономічної діяльності підприємства у стратегічному маркетингу на ринках СОТ / Хмельницький національний університет, Україна, Хмельницький

Сформульовано основні завдання оцінювання зовнішньоекономічної діяльності підприємства у стратегічному маркетингу на ринках СOT. Виокремлено параметри за якими оцінюють результативність зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств, серед яких групи економічних параметрів такі як абсолютні та відносні показники, показники результативності зовнішньоекономічної діяльності та структурні параметри обсягів експорту та імпорту продукції. Наведено методику оцінювання ефективності реалізації зовнішньоекономічної стратегії промислового підприємства. Досліджено показники ефективності експорту та імпорту продукції та визначено аспекти оцінювання ефективності діючої маркетингової стратегії на підприємстві.

Ключові слова: стратегічний маркетинг, зовнішньоекономічна діяльність, показники оцінювання, промислові підприємства, ефективність експортних та імпортних операцій.

Постановка проблеми. В умовах посилення євроінтеграційних процесів зовнішньоекономічна діяльність промислових підприємств є фактором зростання ефективності їх фінансово-господарської діяльності. Оптимальна структура експорту та імпорту продукції, забезпечення належного рівня конкурентоспроможності вітчизняної продукції, розширення зовнішніх сегментів ринку збуту є основою розвитку економіки країни. Особливо нагальним питанням є збільшення обсягів експорту вітчизняних виробів промисловості, що сприятиме нарощенню експортного потенціалу та збільшенню конкурентних переваг.

Для прийняття ефективних управлінських рішень менеджерами підприємства проводиться аналіз та оцінювання

зовнішньоекономічної діяльності суб'єкта. Важливо, щоб на підприємстві існувала система параметрів оцінювання зовнішньоекономічної діяльності на ринках СOT, яка б враховувала економічний потенціал підприємства, специфіку його діяльності та вплив факторів внутрішнього та зовнішнього оточення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню активізації зовнішньоекономічної діяльності, процесу її оцінювання в розрізі параметрів базових елементів системи управління підприємством, зокрема й стратегічного маркетингу присвячено чимало наукових праць. Серед них варто виокремити дослідження таких науковців як: Бирки І. І., Васюк Т. В., Залізняка В.П., Круш П. В., Шкварчук Л. О., Павлова О. І., Черчик Л., Хоменко Т. Ю., Федоронько Н. І. та ін. Зважаючи на те, що на сьогодні не існує єдиних методичних підходів до проведення оцінювання зовнішньоекономічної діяльності, активізується вплив інтеграційних процесів на функціонування промислових підприємств визначена проблематика вимагає проведення подальших досліджень.

Формулювання мети статті та завдань. Метою статті є проведення дослідження основних економічних параметрів зовнішньоекономічної діяльності, які оцінюються та аналізуються менеджерами підприємства у стратегічному маркетингу та інших задіяних функціональних підрозділах господарюючого суб'єкта для прийняття результативних управлінських рішень щодо розширення зовнішніх ринків збуту продукції. Першочерговими **завданнями роботи** є визначення показників ефективності експорту та імпорту продукції для формування та реалізації стратегічних напрямів розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств промисловості.

Виклад основного матеріалу статті. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства є головним способом отримання

конкурентних переваг промисловими підприємствами, оскільки дає змогу їм найраціональніше і найефективніше використовувати ресурси і розподіляти капіталовкладення за рахунок встановлення нових зовнішньоекономічних зв'язків, розвитку потенціалу, поглиблення спеціалізації, поширення впливу на інші регіони тощо. Зовнішньоекономічну діяльність, як і функціонування будь-якого економічного механізму, оцінюють через його ефективність. Економічна ефективність визначається як результативність економічної діяльності реалізації економічних програм та заходів, що характеризується відношенням отриманого економічного ефекту до витрат ресурсів, які зумовили отримання цього результату [1, с. 197].

Вимагає перегляду зовнішньоекономічна політика країни щодо підтримки національних виробників, нарощування їхнього експортного потенціалу, усунення ефекту імпортозаміщення, оптимізації товарної й географічної структури експорту-імпорту. Потрібно збільшувати частку в експорті готової продукції, а в імпорті – зменшувати частку палива, екологічно шкідливої, неякісної продукції й товарів широкого вжитку.

Основні способи нарощування потенціалу зовнішньоекономічної діяльності підприємств – створення сприятливих економічних умов для збільшення випуску вітчизняної продукції та надання послуг за рахунок модернізації виробництва, запровадження інновацій, розвитку науково-технічного потенціалу, запровадження спеціальної системи кредитування обігових коштів виробників, запровадження енерго- й ресурсо- зберігаючих технологій, підвищення рівня механізації та автоматизації виробництва, залучення до управління підприємствами висококваліфікованих фахівців. Потребує вдосконалення система управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств за допомогою впровадження стратегічного підходу, здійснення

маркетингових досліджень, формування оптимальної структури управління, обліку, аналізу й контролю для формування ефективного інформаційного забезпечення для прийняття рішень у сфері ЗЕД [2, с. 25].

Визначення ефективності ЗЕД зумовлює ступінь зацікавленості підприємства у виході на світовий ринок, дає змогу обґрунтувати окремі позиції щодо закупівлі та продажу певних товарів. Одержані дані можуть бути використані при розробленні планів експорту та імпорту підприємства при оцінюванні структури та напрямків зовнішньоторговельного обороту. Усю систему ЗЕД підприємства можна розділити на чотири групи:

1. Абсолютні показники: обсяг експорту; обсяг імпорту; обсяг накладних витрат на експорт/імпорт; середній залишок коштів; кількість отриманих рекламацій; сума рекламацій; кількість задоволених рекламацій; обсяг експорту нових товарів.

2. Відносні показники: індекс динаміки; індекс вартості; індекс фізичного обсягу; індекс ціни; індекс кількості (наприклад, динаміка частки світового, європейського ринків, частка нових товарів в експорті, які з'явилися за останні роки, частка зниження витрат, яку одержано внаслідок використання нових технологій тощо); коефіцієнти виконання зобов'язань з експорту/імпорту за вартістю, фактичним обсягом, ціною; середня тривалість обороту експортної/імпортної операції; коефіцієнт віддачі коштів від експортних/імпортних операцій.

3. Показники структури: товарна структура експорту/імпорту; географічна структура; структура накладних витрат.

4. Показники ефективності (ефекту): валютна ефективність експорту/імпорту; ефективність експорту/імпорту; рентабельність експорту/імпорту; економічний ефект експорту/імпорту; інтегральний

економічний ефект; ефективність реалізації експортної продукції на внутрішньому ринку; ефективність придбання та використання імпортного обладнання; ефективність придбання та продажу ліцензій [3].

Тому, необхідна методика оцінювання ефективності реалізації зовнішньоекономічної стратегії підприємства на ринках СОТ з використанням інструмента, здатного одночасно врахувати результативність реалізації стратегії залежно від значущості поставлених цілей, порівняти її з еталонним критерієм ефективності та рівнем економічного ризику і, нарешті, вибрати найбільш ефективний спосіб виходу на зовнішній ринок. Використання такої методики результативності управління підприємством передбачає оцінку поточних показників за наступними перспективними напрямками: виробничим процесом (собівартість реалізованої продукції; рентабельність продажів; транспортні, податкові витрати тощо); інвестиціями (дослідження, планування та розробка проектів підприємства); інновації (удосконалення інноваційного та операційного процесів на підприємстві); маркетинговими аспектами (частка ринку, розширення та збереження клієнтської бази, рівень задоволення потреб споживача); персоналом (можливості робітників та можливості застосування інформаційних систем); ризиками (оцінка та мінімізація можливих ризиків) [4, с. 133-134].

Показник «ефективність експорту» визначається шляхом відношення чистої виручки в іноземній валюті за реалізований товар, переведений у гривні за офіційним курсом на день надходження валютної виручки, до вартості експорту у внутрішніх цінах. Позитивним вважається значення показника більше за одиницю і свідчить про те, що реалізація товарів на зовнішньому ринку буде вигідніша, ніж усередині країни.

Показник економічного ефекту експорту розраховується шляхом віднімання від чистої виручки в іноземній валюті за реалізований товар, переведений у гривні за офіційним курсом на день надходження валютної виручки, суми повних витрат підприємства на експорт продукції. За своєю сутністю цей показник є прибутком підприємства від експортної діяльності до оподаткування, відповідно, чим більше його значення, тим ефективніша експортна діяльність. Із метою визначення динаміки ефективності реалізації товарів у звітному періоді вищенаведені показники ефективності експорту слід порівняти з аналогічними показниками за минулий період. Для визначення економічної ефективності експортної діяльності на рівні підприємства пропонуємо розраховувати три показники економічної ефективності.

Аналізуючи ефективність імпорتنих операцій, спочатку треба знати його валютну ефективність. Як і для показника валютної ефективності експорту базою порівняння, як правило, слугує валютний курс. Показник економічної (абсолютної) ефективності імпорту розраховується діленням вартості імпортової продукції на внутрішньому ринку на витрати на придбання імпортової продукції.

Здебільшого, ціллю імпортової діяльності підприємств є необхідність залучення іноземних товарів у власному виробництві. Саме тому визначення економічної ефективності імпортової діяльності підприємства передбачає застосування показників ефективності імпорту товарів виробничого призначення для власної виробничої діяльності. У сучасній науковій літературі при визначенні ефективності імпорту товарів виробничого призначення основну увагу приділяють ефективності від залучення у виробництво імпортного устаткування та обладнання [5, с. 121-122].

Найбільш часто для оцінки ефективності діючої маркетингової стратегії використовуються такі показники як абсолютна ринкова частка підприємства і відносна ринкова частка підприємства (визначається як відношення ринкової частки фірми до ринкової частки найсильнішого ринкового конкурента). Якщо мова йде про прогнозування ефективності маркетингової стратегії експортної діяльності, наприклад на ринку ЄС, то такі показники як абсолютна ринкова частка підприємства і відносна ринкова частка підприємства будуть мати прогнозний інтерес у випадку, якщо це підприємство вже здійснювало певний час експортну діяльність на даному ринку. Безумовно, що відносна ринкова частка та її динаміка більш об'єктивно характеризують конкурентні позиції підприємства ніж показник абсолютної ринкової частки.

Прогнозування ефективності маркетингової стратегії експортної діяльності підприємства повинне передбачати: прогнозування темпу росту ринку; прогнозування темпу росту ринкової частки; прогнозування відносного темпу росту власної ринкової частки відносно темпу росту ринку; прогнозування відносного темпу росту власної ринкової частки відносно темпів росту ринкової частки лідера ринку (за ринковою часткою); прогнозування темпу росту прибутковості абсолютної та відносної; прогнозування рівня конкурентності ринку; прогнозування ступеня інтернаціоналізації ринку [6, с. 96-98].

Формування глобальної торгової системи під егідою СОТ має дуалістичний вплив на можливості розвитку міжнародної маркетингової діяльності: позитивний потенціал системи, побудованої на прогресивних принципах міжнародного економічного співробітництва, суттєво обмежується численними винятками з режиму найбільшого сприяння та національного режиму. Для

мінімізації можливого негативного впливу згаданих винятків в умовах членства країни в СОТ необхідне опанування вітчизняними фахівцями форм і методів комерційної дипломатії, створення національної системи підтримки міжнародної економічної діяльності, розвиток маркетингових систем моніторингу міжнародного бізнес-середовища [7, с. 30].

Висновки. У стратегічному маркетингу відповідальним фахівцям необхідно опрацювати досить значний масив інформаційних даних. При цьому, важливим є налагодження співпраці маркетингового підрозділу із іншими функціональними підрозділами підприємства. Сформувавши на підприємстві власну систему економічних параметрів для оцінювання зовнішньоекономічної діяльності, управлінський персонал матиме змогу упорядковувати напрями поточних та стратегічних дій з розвитку експортного потенціалу. А чітко визначені пріоритети зовнішньоекономічної діяльності підприємства з врахуванням специфіки його функціонування на ринку та меж охоплення зовнішніх ринків збуту продукції, зорієнтують фахівців відділу маркетингу на прийняття результативних управлінських рішень.

Література:

1. Шкварчук, Л.О. (2013). Оцінювання економічної ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*, 769, 196-201.
2. Черчик, Л. (2015). Основні проблеми зовнішньоекономічної діяльності підприємств України. *Економічний часопис*

Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, 2, 21-26.

3. Хоменко, Т.Ю. (2017). Методичні підходи до оцінки ефективності управління зовнішньоекономічною діяльністю. *Актуальні проблеми економіки та управління, збірник наукових праць молодих вчених*, 11. <http://ela.kpi.ua/handle/123456789/22596> (2019, листопад, 22).

4. Васюк, Т.В. (2015). Методи дослідження та визначення економічної ефективності зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання. *Актуальні проблеми економіки*, 3, 131-136.

5. Федоронько, Н.І. (2016). Аналіз ефективності експортних та імпорتنих операцій. *Глобальні та національні проблеми економіки*, 10, 120-123.

6. Залізнюк, В.П. (2014). Прогнозування ефективності маркетингової стратегії експортної діяльності підприємства. *Економіка і організація управління*, 3-4, 95-99.

7. Циганкова, Т. (2005). Вплив глобальної торгової системи на міжнародну маркетингову діяльність. *Маркетинг в Україні*, 4, 25-30.

References:

1. Shkvarchuk, L.O. (2013). Otsiniuvannia ekonomichnoi efektyvnosti zovnishnoekonomichnoi diialnosti pidpriemstva [Assessment of economic efficiency of foreign economic activity of the enterprise]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika». Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku* [Bulletin of the National University «Lviv Polytechnic». Management and entrepreneurship in Ukraine: stages of development and development problems], no. 769, 196-201. [in Ukrainian].

2. Cherchuk, L. (2015). Osnovni problemy zovnishnoekonomichnoi diialnosti pidpriemstv Ukrainy [The main problems of foreign economic activity of Ukrainian enterprises]. *Ekonomichniy chasopys*

Skhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky [Economic Journal of Lesya Ukrainka Eastern European National University], no. 2, 21-26. [in Ukrainian].

3. Khomenko, T.Yu. (2017). *Metodychni pidkhody do otsinky efektyvnosti upravlinnia zovnishnoekonomichnoiu diialnistiu* [Methodical approaches to the evaluation of foreign economic activity management efficiency]. *Aktualni problemy ekonomiky ta upravlinnia: zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh* [Topical problems of economics and management: a collection of scientific works of young scientists], no. 11. Retrieved from <http://ela.kpi.ua/handle/123456789/22596> [in Ukrainian]. (2019, November, 22).

4. Vasiuk, T.V. (2015). *Metody doslidzhennia ta vyznachennia ekonomichnoi efektyvnosti zovnishnoekonomichnoi diialnosti sub'iektiv hospodariuvannia* [Methods of research and determination of economic efficiency of foreign economic activity of economic entities]. *Aktualni problemy ekonomiky* [Current problems of the economy], no. 3, 131-136. [in Ukrainian].

5. Fedoronko, N.I. (2016). *Analiz efektyvnosti eksportnykh ta importnykh operatsii* [Analysis of the efficiency of export and import operations]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky* [Global and national problems of economy], no. 10, 120-123. [in Ukrainian].

6. Zalizniuk, V.P. (2014). *Prohnozuvannia efektyvnosti marketynhovoï stratehii eksportnoi diialnosti pidpriemstva* [Predicting the effectiveness of the marketing strategy of the export activity of the enterprise]. *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia* [Economics and management organization], no. 3-4, 95-99. [in Ukrainian].

7. Tsyhankova, T. (2005). *Vplyv hlobalnoi torhovoï systemy na mizhnarodnu marketynhovu diialnist* [The impact of the global trading

system on international marketing activities]. *Marketynh v Ukraini* [Marketing in Ukraine], no. 4, 25-30. [in Ukrainian].

Citation: M. Pedan. (2019). PARAMETERS OF EVALUATION OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY OF THE ENTERPRISE IN STRATEGIC MARKETING IN THE WTO MARKETS. Innovative Solutions in Modern Science. 8(35). doi: 10.26886/2414-634X.8(35)2019.1

Copyright: M. Pedan ©. 2019. This is an openaccess article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY). The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

DOI 10.26886/2414-634X.8(35)2019.2

UDC: 631.356:631.361

**TRENDS IN THE CONSTRUCTIVE IMPROVEMENT OF COMBINED
PURIFIERS OF THE HULLS OF ROOT CROPS CHICORY**

V. Voytyuk, Doctor of Technical Sciences, Professor,

E. Olijnyk, post-graduate student

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,
Ukraine, Kyiv

The value of the root crops of chicory is determined by the content of their varieties of sugars - insulin, fructose, glycoside of intimate and rare in acids, vitamins and trace elements in natural products. A chickpea root crop is one of the sources of nutrient returns after its spread on the collected field. The article presents an analysis of structures of working bodies, which are intended for separation of soil and vegetable impurities from root crops chicory. The characteristic structural and technological defects of the basic types of combined treatment systems of root crops are analyzed. The main tendencies of development and directions of improvement of chicory root crop treatment systems using the combined working body are stated.

Key words: technological process, separation of impurities, working bodies, screw conveyor, cleaning shaft, elastic elements.

Доктор технічних наук, професор Войтюк В. Д., аспірант Олійник Є. О. Тенденції конструктивного удосконалення комбінованих очисників вороху коренеплодів цикорію / Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна, Київ

Цінність коренеплодів цикорію визначається вмістом у них різновидів цукринів – інуліну, фруктози, глюкозиду інтибіну та рідкісних у натуральних продуктах кислот, вітамінів, а також мікроелементів. Гичка коренеплодів є одним із джерел повернення поживних речовин після її розкидання на зібране поле. У статті наведено аналіз конструкцій робочих органів, які призначені для відокремлення ґрунтових і рослинних домішок від коренеплодів цикорію. Проаналізовано характерні конструктивно-технологічні недоліки основних типів комбінованих очисних систем вороху коренеплодів. Запропоновано основні тенденції розвитку та напрямки вдосконалення очисних систем вороху коренеплодів цикорію з використанням комбінованого робочого органу.

Ключові слова: технологічний процес, відокремлення домішок, робочі органи, гвинтовий конвеєр, очисний вал, пружні елементи.

Вступ. Технологічний процес збирання коренеплодів цикорію регламентується в основному агротехнічними властивостями врожаю, конструкцією робочих органів і компоновальних схем транспортно-технологічних систем машин. Відокремлення домішок від коренеплодів у загальному контексті технологічного процесу роботи коренезбиральних машин є однією із важливих і складних технологічних операцій.

Для очищення вороху коренеплодів цикорію від домішок, які надходять із копачів у доволі значній кількості (3...6 кг/п.м або до 5...10 т із 1 га ґрунтових і рослинних домішок, які знаходяться у різних станах), застосовують різнопланові технології та конструкції очисників, які функціонально відрізняються один від одного [1, с. 69].

Еволюція технічних засобів, які призначені для збирання коренеплодів цикорію, тісно пов'язані з основними аспектами розвитку технологій та способів їх збирання, а також із удосконаленням технологічних операцій збирання коренеплодів (рис. 1а): збирання основного масиву гички та обрізування її залишків на головках коренеплодів цикорію; викопування, формування валка викопаних коренеплодів; очищення викопаного вороху коренеплодів від компонентів домішок; завантаження очищених коренеплодів у транспортний засіб, або бункер коренезбиральної машини [2, с. 77-79].

У технології виробництва цикорію найбільш трудомістким і недосконалим є процес викопування коренеплодів з ґрунту та їх очищення від ґрунтових і рослинних домішок. Домішки, які є ґрунтового та рослинного походження, знаходяться відносно коренеплодів у вільному та «зв'язаному» станах: вільні ґрунтові домішки, або сипучий ґрунт, грудки ґрунту різного діаметра – від 20 до 100 мм і різної вологості – від 13 до 28 % [3, с. 112-113] та вільні рослинні домішки, або втрачена гичка, бур'яни; «зв'язані» ґрунтові домішки, або налиплий ґрунт на поверхні тіла коренеплодів та «зв'язані» рослинні домішки, або залишки гички на головках коренеплодів. При цьому особливості структури даного складного та багатогранного робочого реологічного середовища та динамічної системи «коренеплід-домішки-очисник вороху» мають істотний і суттєвий вплив на основні показники технологічного процесу

відокремлення домішок від коренеплодів робочими органами очисників [4, с. 153, 167].

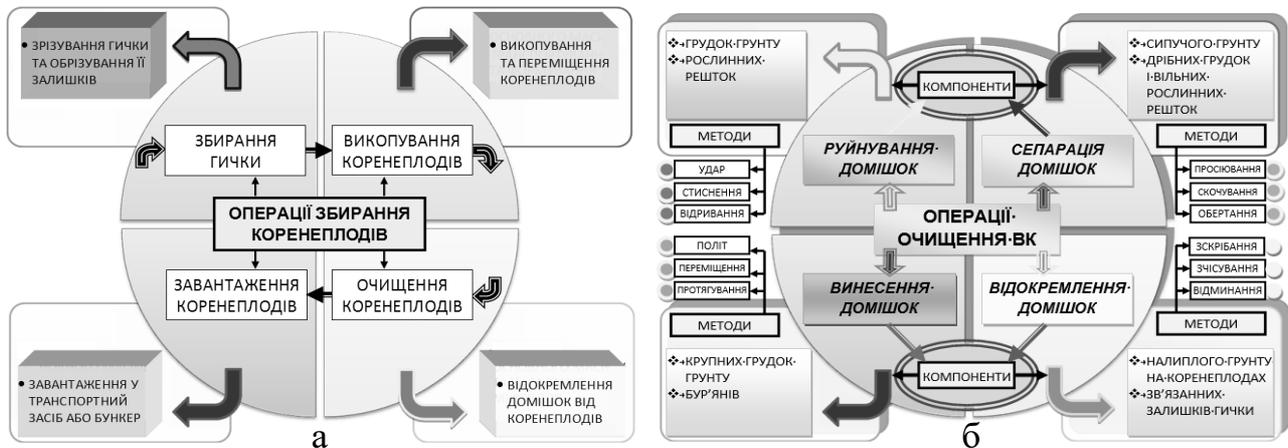

Рис. 1. Структурна схема а – операцій збирання коренеплодів; б – операцій і методів очищення коренеплодів від домішок

Тому для відокремлення домішок, які знаходяться відносно коренеплодів у різних станах, необхідно застосовувати різні види механічної взаємодії різних форм робочих поверхонь очисників із компонентами домішок, які також різні за своїми властивостями. При цьому необхідно забезпечувати максимальне зниження їх кількості (не більше 8...10%), мінімальні пошкодження (до 10...15%) та втрати (до 2,0%) коренеплодів [5, с. 245-248].

У цьому аспекті кількість домішок у коренеплодах цикорію характеризує якість його сировини, а кількість пошкоджень і втрат коренеплодів – масову кількість сировини для переробки, що в обох випадках знижує показники якості та кількість продукції її переробки [6, с. 15, 76-78].

До основних операцій відокремлення домішок від коренеплодів, які виконують очисники коренезбиральних машин, належить:

- руйнування домішок (грудок ґрунту й рослинних решток) методами удару, стиснення, відривання;

- просіювання вільних домішок (сипучого ґрунту, дрібних грудок ґрунту та рослинних решток) методом сепарації домішок через зазори очисних робочих органів;

- відокремлення зв'язаних домішок (налиплого ґрунту та залишків гички на коренеплодах) методами зскрібання, зчісування, відминання.

Як правило, в усіх очисниках вороху очищення коренеплодів відбувається за принципом розділення розмірних характеристик компонентів вороху та їх фрикційних властивостей за одночасного забезпечення функції переміщення вороху та просіюванням складових компонентів домішок через зазори сепарувальних робочих органів.

Формулювання мети статті та задач. Метою досліджень є підвищення показників якості роботи коренезбиральних машин шляхом інтенсифікації процесу відокремлення домішок від коренеплодів.

В основу вирішення наукової задачі підвищення агротехнічних показників якості роботи коренезбиральних машин покладено гіпотезу, яка передбачає впровадження очисних систем, побудованих на основі розробки та дослідження очисників з комбінованими робочими органами, застосування яких дозволить інтенсифікувати процеси відокремлення ґрунтових і рослинних домішок від коренеплодів цикорію.

Виклад основного матеріалу статті. Наявні та різні за своєю структурою компонувальні схеми та робочі органи очисників і створені на їх базі очисні системи вороху коренеплодів, які відрізняються один від одного не тільки конструктивними критеріями, але й принципом дії або способом відокремлення домішок, регламентується наявністю різноскладових компонентів домішок, які різноманітні за своїм фракційним складом і фізичним станом [5, с. 242-244].

Загальна класифікація очисників вороху коренеплодів наведена

на рис. 2.

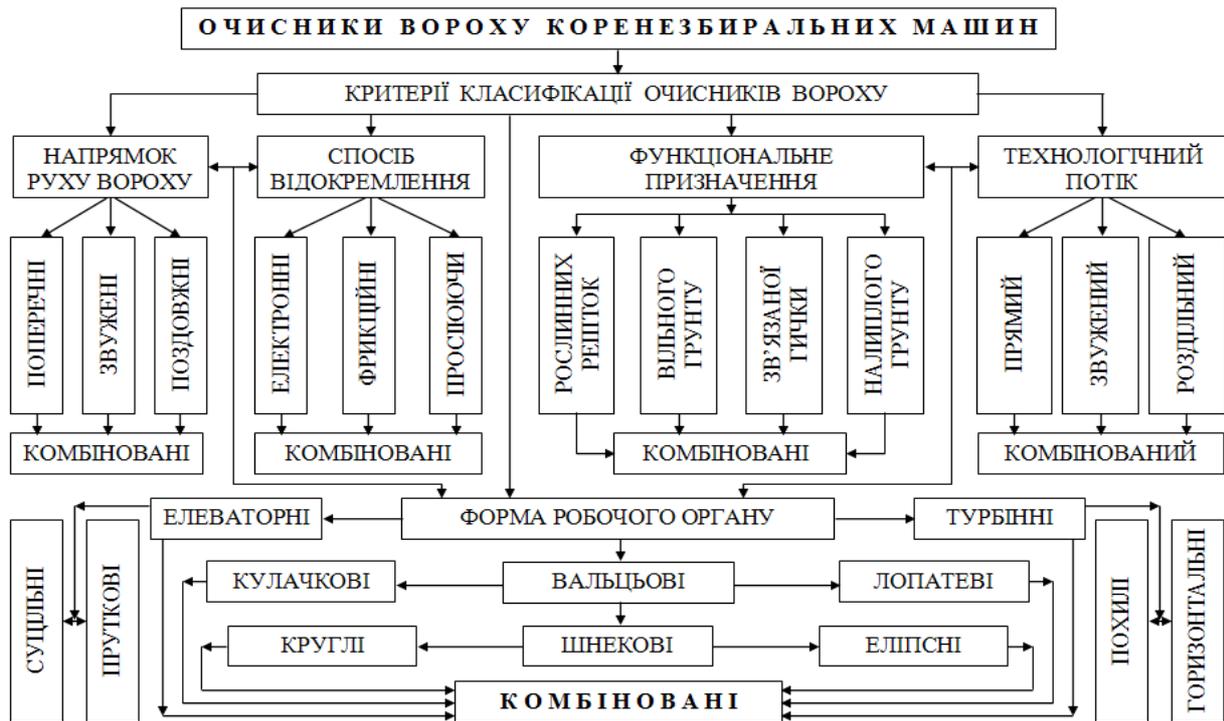

Рис. 2. Класифікація очисників вороху коренеплодів

Комбіновані очисні системи розташовують в кінці технологічного процесу очищення вороху коренеплодів, тобто вже безпосередньо перед фазою завантаження коренеплодів в бункер машини або в технологічний транспорт. Вони є доочисниками, тому що їх функціональне призначення – кінцеве доочищення коренеплодів від домішок і до них висуваються особливі умови, а саме максимальне відділення залишкових домішок при мінімізації пошкоджень і втрат коренеплодів.

До фрикційних очисних робочих органів відносять різні комбінації гірок, як поздовжніх, так і поперечних. Вони виконані у вигляді замкнутих стрічкових транспортерів, напрям руху яких, відповідно, або збігається з напрямком руху вороху, або навпаки. У фрикційних очисниках, для розділення вороху на складові компоненти домішок – вільного ґрунту та втраченої гички, рослинних залишків тощо, використовується різниця коефіцієнтів тертя коренеплодів і домішок.

Очисний ефект, або сепарація домішок у роторних очисниках досягається за рахунок просіювання землі через решічасту поверхню диска роторної турбіни та направляючих бокових решіток, рис. 3.

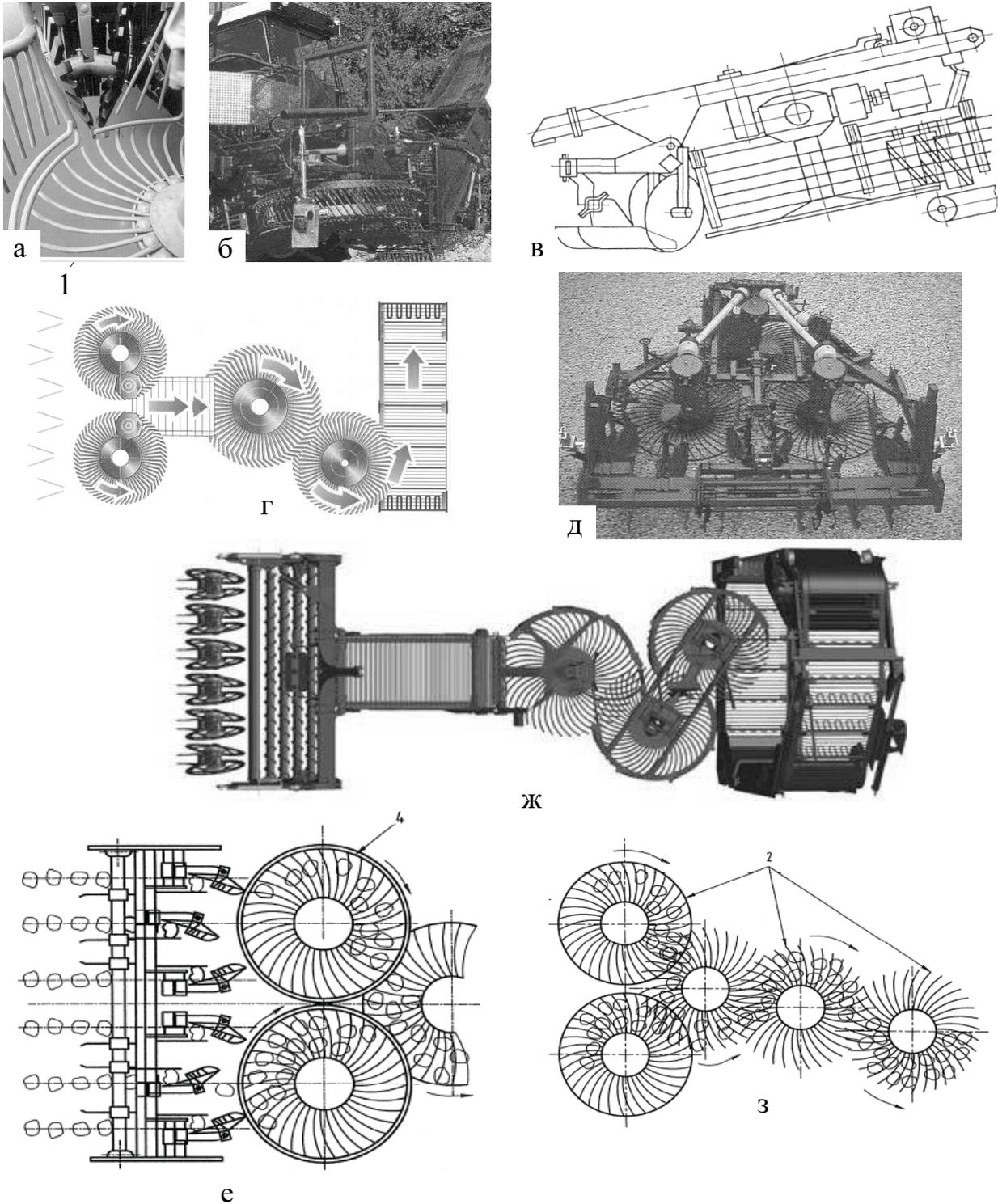

Рис. 3. Загальний вигляд і конструктивні схеми роторних очисників

Вони застосовуються практично у всіх сучасних західноєвропейських самохідних бункерних комбайнів: “Tim”, “Thygegot” (Данія); “Kleine”, “Stoll”, “Holmer”, “WKM” (ФРН); “Moreau”, “Hegiau”, “Matrot” (Франція) тощо.

Очисники роторного типу характеризуються простотою і незначною матеріаломісткістю, однак мають ряд недоліків. Із-за наявності зазору в зоні переходу вороху з одного диска на другий спостерігаються втрати коренеплодів внаслідок вмивання їх в ґрунт, а також згуження маси при сходженні потоків, які поступають з двох дисків. Крім того, роторні очисники травмують коренеплоди при переході їх з одного диска на другий в основному внаслідок злому їх хвостової частини і ефективно працюють лише при великих кутах нахилу дисків (турбін) і центральному куті обтікання очисного ротора не менше 150° , що значно обмежує їх застосування [7, с. 108-110].

Для підвищення процесу очищення вороху коренеплодів від домішок шляхом розмежування напрямків руху компонентів вороху коренеплодів (домішок і коренеплодів) та інтенсифікації відокремлення домішок від коренеплодів запропоновано застосовувати комбіновані очисні системи, які виконано у вигляді різних комбінацій транспортерних і шнекових очисних робочих органів (рис. 4).

Вони застосовуються залежно від конкретних функцій очисних пристроїв, умов роботи, а також для регулювання ступеня агресивної дії очисних поверхонь на коренеплоди. Тому у компоувальних схемах коренезбиральних машин знаходять застосування очисники, які покращують очищення коренеплодів від домішок за рахунок меншої агресивної дії робочих поверхонь на коренеплоди. Зменшення агресивності впливу робочих органів на коренеплоди в напрямку руху потоку вороху від копача обумовлене тим, що зростає ймовірність взаємодії робочих органів з чистою поверхнею коренеплодів, де

пошкодження можуть бути максимальними [8, с. 165].

Недоліками цих очисних систем є незадовільні показники якості очищення вороху коренеплодів в умовах надмірної вологості ґрунту – аналогічно шнекам круглого перерізу еліпсні шнеки залипають вологим ґрунтом і втрачають працездатність, а також наявні пошкодження коренеплодів внаслідок їх вертикального осцилюючого руху при його поздовжньому переміщенні над еліптичними валами [9, с. 300-302].

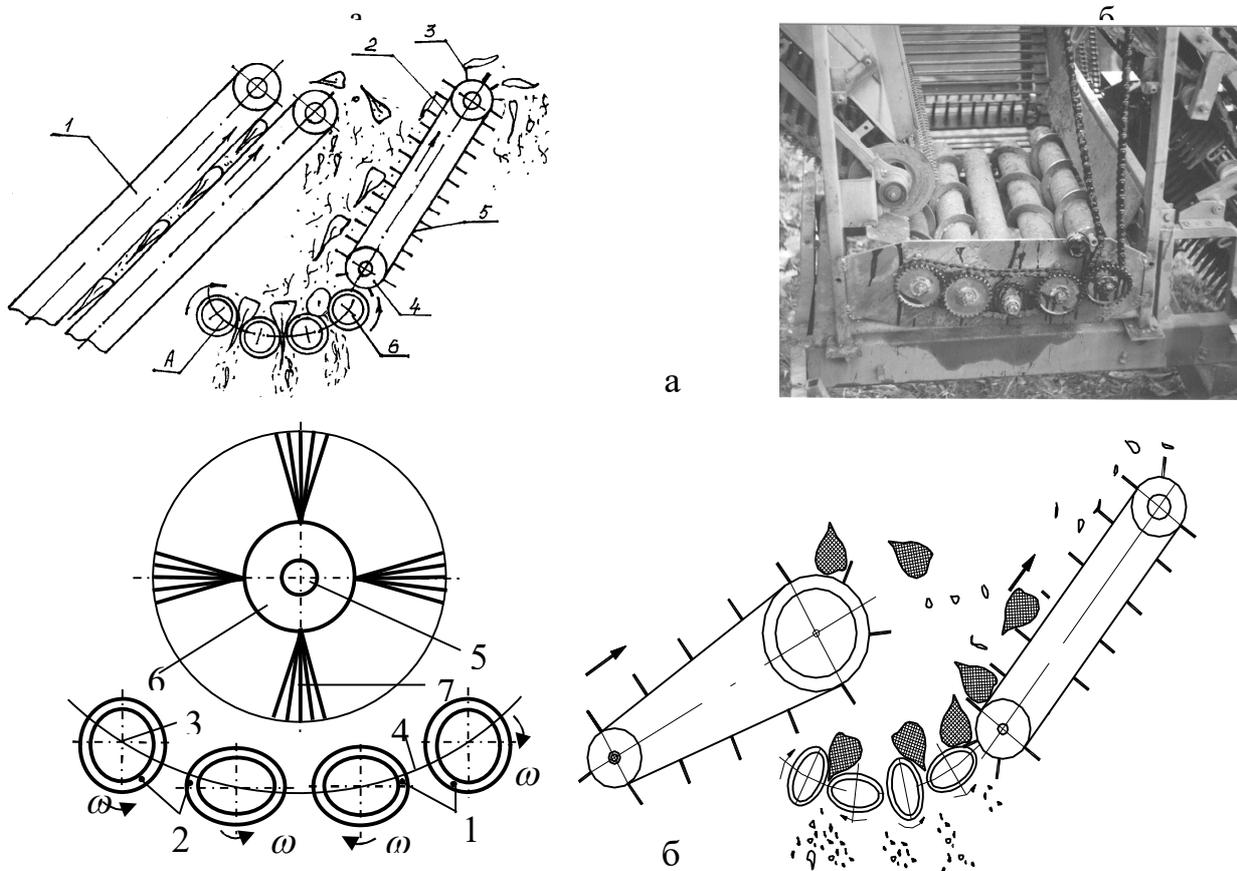

Рис. 4. Схеми та загальний вигляд очисних систем: а – з шнеками круглого перерізу; 1 – транспортер; 2 – пальчикова гірка; 3, 4 – приводний і ведений вал; 5 – палець гірки; 6 – шнековий очисник; б – із еліптичними шнеками; 1, 2 – ліва та права системи еліптичних шнеків; 3 – вісь обертання; 4 – нижня вітка еліпса; 5 – очисний вал; 6 – барабан; 7 – очисні елементи

Підвищення технологічної ефективності очисної системи вороху

коренеплодів за рахунок збільшення активності їх робочих поверхонь було досягнуто шляхом розмежування одного суцільного потоку коренеплодів і домішок на два взаємно перпендикулярні потоки, яке реалізовано на основі застосування комбінованих очисників вороху. Базовими елементами очисників, є прутковий транспортер 1 (рис. 5а) та встановлений із зазором над прутками 2 транспортера і перпендикулярно напрямку його швидкості руху робочої гілки V_{mp} відвідного шнека 3. На трубі 4 шнека по гвинтовій лінії закріплено спіральні витки 5, між якими змонтовано очисні пружні елементи 6, які набрані із пучків ворсу 7. Напрямок навивання гвинтової лінії спіральних витків і очисних пружних елементів зустрічний. За шнеком,

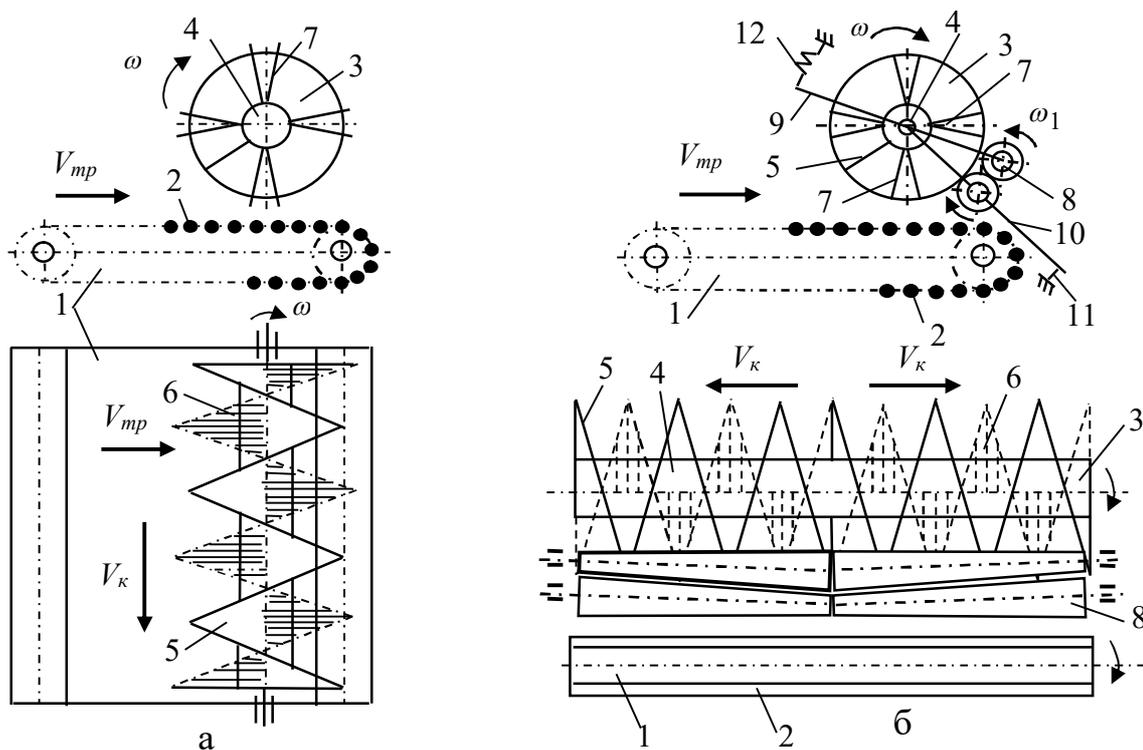

Рис. 5. Конструктивна схема комбінованого очисника

у сторону вихідного кінця транспортера змонтовано пару приводних циліндричних відминальних вальців 8 (рис. 5б), які встановлені один над одним і над транспортером. Відминальні вальці встановлені на шарнірно закріплених верхньому 9 та нижньому 10 важелях. Поворот

нижнього важеля обмежений встановленими упорами 11, а верхній відминальний валець за рахунок пружини 12 виконаний підпружиненим відносно нижнього відминального вальця.

Основним недоліком роботи таких комбінованих очисних систем є незадовільне очищення налиплого ґрунту на поверхні тіла коренеплодів у зв'язку з конструктивною неможливістю ступеневого регулювання необхідної кутової швидкості очисних елементів, яка була б відмінною від кутової швидкості шнека та за якої б забезпечувалося повне відокремлення налиплого ґрунту з поверхні коренеплодів із врахуванням ступеня їх пошкодження.

Але конструктивно-технологічні переваги цих очисних комбінованих систем, або простота конструкції та значний ресурс роботи шнека, задовільні показники якості роботи у важких ґрунтово-кліматичних умовах збирання, є передумовою подальшого удосконалення конструктивно-технологічних ознак функціонування даних комбінованих очисників.

Для реалізації принципів очищення коренеплодів цикорію від домішок і інтенсифікації процесу відокремлення домішок від коренеплодів, запропоновано удосконалену конструктивну схему очисника вороху коренеплодів цикорію з комбінованим робочим органом, яку наведено на рис. 6.

При подачі вороху, складовими компонентами якого є коренеплоди з налиплим ґрунтом і рослинними рештками, залишками гички на головках коренеплодів і без неї, ґрунтові та рослинні домішки до гвинта 4, відбувається заповнення матеріалом простору між спіральними витками 6 пустотілого гвинтового циліндра 5 та простору між спіральними витками 6 гвинта 4 і робочою гілкою 3 подавального транспортера 1. Спіральні витки гвинта, взаємодіючи з коренеплодами, пересувають їх в сторону, тобто знімають їх з

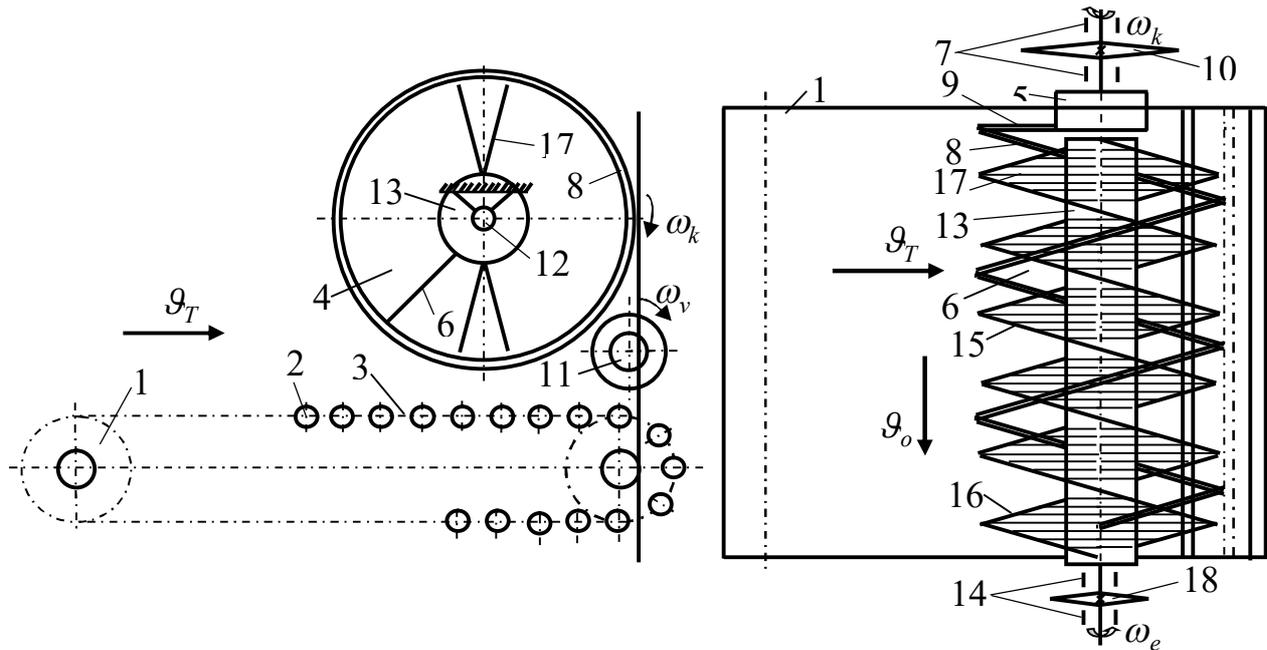

Рис. 6. Конструктивна схема очисника вороху: 1 – подавальний транспортер; 2 – пруток; 3 – робоча гілка; 4 – комбінований робочий орган; 5 – пустотілий гвинтовий циліндр; 6 – виток; 7, 14 – опора; 8 – труба; 9 – фланець; 10, 18 – зірочка; 11 – відкидний валець; 12 – приводний вал; 13 – барабан; 15, 16 – гвинтова лінія; 17 – очисні елементи.

подавального транспортера, при цьому спостерігаються випадки співудару коренеплодів і грудок ґрунту з спіральними витками гвинта. Грудки ґрунту руйнуються, а вся сипуча земля та дрібні рослинні домішки, або просіюються в отвір між прутками 2 подавального транспортера, або сходять з нього, проходячи через зазор між гвинтом і робочою гілкою 3 подавального транспортера. Коренеплоди з налиплим ґрунтом і рослинними домішками на їх тілі, а також непросіяні домішки переміщуються спіральними витками гвинта уздовж осей обертання гвинта і відкидного вальця 11. При цьому, рухаючись в зворотно-поступальному напрямку, пружні очисні елементи 17 приводного вала 12 взаємодіють з тілом коренеплодів, що дозволяє очищати тіло коренеплодів від налиплого ґрунту за рахунок знакоперемінного напрямку прикладання зусиль контакту пружних очисних елементів з поверхнею коренеплодів, а відкидний

валець повертає переміщені до нього коренеплоди в зону дії спіральних витків. За рахунок виконання незалежних приводів 10 і 18, відповідно, гвинта та приводного вала можна незалежно один від одного регулювати числові значення кутової швидкості обертання ω_k гвинта та кутової швидкості обертання ω_e приводного вала, що значно підвищує ступінь відокремлення налиплого ґрунту та рослинних домішок на поверхні тіла коренеплодів. Крім того, за рахунок виконання напрямку навивання гвинтової лінії 15 пружних очисних елементів одного заходу протилежного напрямку навивання гвинтової лінії 16 пружних очисних елементів другого заходу забезпечується зворотно-поступальний рух пружних очисних елементів, що дозволяє інтенсифікувати процес відокремлення домішок від тіла коренеплодів.

Висновки. Таким чином, інтенсифікація технологічного процесу очищення коренеплодів від домішок, особливо відокремлення налиплого ґрунту та рослинних домішок на поверхні тіла коренеплодів, досягається шляхом динамічної дії пружних очисних елементів 17 приводного вала 12 на компоненти домішок вороху коренеплодів за рахунок знакоперемінного напрямку прикладання зусиль контакту пружних очисних елементів до тіла коренеплодів.

Література:

1. Барановський, В.М. (2006). Основні етапи та загальні принципи сучасних тенденцій розвитку коренезбиральних машин. *Вісник ТДТУ*, 11, 2, 67–75.
2. Барановський, В.М., Паньків, М.Р., Дубчак, Н.А. (2007). Аналіз процесу роботи доочисних пристроїв коренезбиральних машин. *Вісник ТДТУ*, 12, 1, 76–81.
3. Барановський, В.М. (2008). Результати теоретично-

експериментальних досліджень секундної подачі вороху коренеплодів. *Механізація сільськогосподарського виробництва*, 75, 1, 111–120.

4. Погорелый, Л.В., Татьяна, М.В. (2004). *Свеклоуборочные машины: история, конструкция, теория, прогноз*. К., Феникс, 2004, 232.

5. Дубровин, В., Голуб, Г., Барановский, В. (2013). Идентификация процесса разработки адаптированной корнеуборочной машины. MOTROL. Commission of motorization and energetics in agriculture, 15,3, 243–255.

6. Яценко, О.Я. (2003). *Цикорій коренеплідний: Біологія, селекція, виробництво і переробка коренеплодів: навчальний посібник*. Умань: ФІЦБ УААН, 161.

7. Барановський, В.М., Підгурський, М.І., Паньків, М.Р. (2014). Методологічні та конструктивно-технологічні аспекти розробки адаптованих коренезбиральних машин. *Вісник ТНТУ*, 2 (74), 106–113.

8. Герасимчук, Г., Барановський, В. (2009). Критерії оцінки технологічної ефективності процесу викопування коренеплодів. *Вісник Львівського національного аграрного університету: агроінженерні дослідження*, 14, 163–168.

9. Рамш, В.Ю., Паньків, М.Р., Барановський, В.М., Герасимчук, Г.А. (2011). Аналіз тенденцій розвитку робочих органів для сепарації вороху коренеплодів. *Наукові нотатки*, 31, 298-305.

References:

1. Baranovskyi, V.M. (2006). Osnovni etapy ta zahalni pryntsypy suchasnykh tendentsii rozvytku korenezbyralnykh mashyn. *Visnyk TDTU*, 11, 2, 67–75. [in Ukrainian].

2. Baranovskyi, V.M., Pankiv, M.R., Dubchak, N.A. (2007). Analiz protsesu roboty doochysnykh prystroiv korenezbyralnykh mashyn. *Visnyk TDTU*, 12, 1, 76–81. [in Ukrainian].

3. Baranovskyi, V.M. (2008). Rezultaty teoretychno-eksperymentalnykh doslidzhen sekundnoi podachi vorokhu koreneplodiv. *Mekhanizatsiia silskohospodarskoho vyrobnytstva*, 75, 1, 111–120. [in Ukrainian].
4. Pogorelyj, L.V., Tat'janko, M.V. (2004). Sveklouborochnye mashiny: istorija, konstrukcija, teorija, prognoz. K., Feniks, 2004, 232. [in Russian].
5. Dubrovin, V., Golub, G., Baranovskij, V. (2013). *Identifikacija processa razrabotki adaptirovannoj korneuborochnoj mashiny. MOTROL. Commission of motorization and energetics in agriculture*, 15,3, 243–255. [in Russian].
6. Yatsenko, O.Ya. (2003). *Tsykorii koreneplidnyi: Biolohiia, selektsiia, vyrobnytstvo i pererobka koreneplodiv: navchalnyi posibnyk*. Uman: FITsB UAAN, 161. [in Ukrainian].
7. Baranovskyi, V.M., Pidhurskyi, M.I., Pankiv, M.R. (2014). Metodolohichni ta konstruktyvno-tekhnologichni aspekty rozrobky adaptovanykh korenezbyralnykh mashyn. *Visnyk TNTU*, 2 (74), 106–113. [in Ukrainian].
8. Herasymchuk, H., Baranovskyi, V. (2009). Kryterii otsinky tekhnologichnoi efektyvnosti protsesu vykopuvannia koreneplodiv. *Visnyk Lvivskoho natsionalnoho ahrarynoho universytetu: ahroinzhenerni doslidzhennia*, 14, 163–168. [in Ukrainian].
9. Ramsh, V.Yu., Pankiv, M.R., Baranovskyi, V.M., Herasymchuk, H.A. (2011). Analiz tendentsii rozvytku robochykh orhaniv dlia separatsii vorokhu koreneplodiv. *Naukovi notatky*, 31, 298-305. [in Ukrainian].

Citation: V. Voytyuk, E. Olijnyk (2019). TRENDS IN THE CONSTRUCTIVE IMPROVEMENT OF COMBINED PURIFIERS OF THE HULLS OF ROOT CROPS CHICORY. *Innovative Solutions in Modern Science*. 8(35). doi: 10.26886/2414-634X.8(35)2019.2

Copyright: V. Voytyuk, E. Olijnyk ©. 2019. This is an openaccess article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY). The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

DOI 10.26886/2414-634X.8(35)2019.3

UDC: 666.942.2

ALTERNATIVE FUELS FOR CEMENT PRODUCTION

A. Bielohrad, process engineer

V. Tokarchuk, PhD of Technical Sciences

National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Kyiv, Ukraine

Different types of fuel which can be recommended for use in cement clinker production are considered. The analysis of specific heat of combustion of selected materials has been carried out, which has allowed to propose tires and plastic waste as the most promising among the possible alternative fuels. The chemical composition of ashes of the proposed types of fuel has been established. High content of iron (III) oxide in ashes from tires combustion and calcium oxide from shredded plastic waste combustion has been observed. The influence of ashes of different types of fuel on a liquid phase formation during the annealing of the Portland cement clinker is considered.

Keywords: Cement production, annealing of clinker, alternative fuel, used tires, plastic waste

Introduction. Fossil fuels, such as coal, oil and natural gas fulfil most energy needs of mankind today. Coal and natural gas are consumed raw, but oil, shale and bituminous sands demand further refinement [1]. This process is power intensive and produces pollutants, which escape to the environment. High price and negative impact on ecosystems stress the need to use renewable and/or alternative types of fuel in many industrial systems and to retire fossil fuels.

Cement is considered to be one of the major construction materials in the world. According to the European Commission, production of one ton of Portland cement clinker requires on average 3.3 GJ of thermal energy and close to 90-120 kWt per one ton of cement. Moreover, by estimate of the international ecological organizations, cement industry accounts for 7 % of global emissions of carbon dioxide (CO₂). Thus, the cement industry is energy-intensive, which drives the high price of the final product, and causes substantial harm to the environment.

The volumes of carbon dioxide emissions could be reduced by replacing some of the clinker components in cement with active mineral additives without altering of the main properties. Such measures are intensively undertaken around the world [2, 3]. It allows not only to reduce emissions of carbon dioxide, but also to drive down the product cost.

It is also possible to reduce product cost and by full or partial retirement of fossil fuels.

The purpose of this article is to perform the analysis of alternative types of fuel for cement production.

It is possible to assess the efficiency of alternative fuel in cement production using two key indicators, which are specific heat of combustion and cost.

Specific heat of combustion is the amount of heat that is produced during the full combustion of a unit of mass of solid fuel, or unit of volume of gaseous fuel [4].

Today, the most widespread type of fuel used in cement production is coal. The selling price of this fuel to the enterprises of the industry is a trade secret, but if one was to use to the data which is provided in various Internet resources, the average asking price is around 3500 UAH per ton, which is significantly higher than the price of waste which can be used as alternative fuel (2275 - 2500 UAH per ton). It should be noted that

according to some projections, the annual growth of coal cost of approximately 10 % is expected in the coming years. The possible growth of the price of waste, which can be used as fuel, has not been considered. Specific heat of combustion of different types of fuel is provided in Table 1.

Table 1

Specific heat of combustion of various types of fuel

Type of fuel	Heat of combustion. KJ/kg
Natural gas	41000 – 49000
Coal	20900 – 30150
Brown coal	10000 – 12000
Fuel oil	38000 – 39800
Used tire	25000 – 34000
Plastic waste	36000 – 42000
Solvents	25000 – 44000
Used oils	10000 – 20000
Residual waste	13000 – 15000
Biogas	36000 – 40000

As Table 1 illustrates - used tires, plastic waste and solvents have the heat of combustion which is disproportionate to heat of combustion of coal and natural gas. The most promising, from our point of view, are the first two types of waste.

Considering that the most widespread fuel presently is coal, the indicators of other fuel materials are compared to indicators of this fuel.

Full combustion of all types of fuel forms ashes, which react with raw materials to form the corresponding clinker minerals and liquid phase. It has been established that the amount of ashes formed during combustion of the selected materials is different (Table 2).

Table 2

Amount of ashes formed at combustion of different types of fuel

Ash content, wt.% at combustion		
Coal	Used tires	Plastic waste
14	15	9

Evidently from the received results, the received amount of ashes which are formed at combustion of coal and such of the used tires is almost identical, while with plastic waste it is significantly lower. This should be considered when calculating raw material mixes for clinker production, but it is more important to consider the chemical composition of ashes (Table 3).

Table 3

Chemical composition of ash of different types of fuel

Fuel type	Content of oxides, wt.%							
	CaO	SiO ₂	Al ₂ O ₃	Fe ₂ O ₃	SO ₃	Cl	K ₂ O	Na ₂ O
Coal	12,2	48,8	27,1	4,0	6,2	0,1	1,5	0,1
Used tires	1,1	10,8	1,1	85,9	1,1	0,0	0,0	0,0
Plastic waste	45,4	30,2	10,6	3,3	4,5	1,0	2,5	2,5

The chemical composition of ashes from different fuel materials differs significantly. At combustion of coal, primarily silicon oxide forms in ash (48.8 wt.%) and increased amount of aluminum oxide (27.1 wt.%). Therefore, when using coal as fuel, the ashes will replace some of the aluminosilicate component (clay).

Ashes from combustion of used tires contain primarily iron oxide (85.9 wt.%). It is known that oxide of iron is injected into the mixture of raw materials to form the liquid phase during clinker annealing process. Thus, the application of used tires as alternative fuel will lead to reduction of iron content in raw materials mix.

Ashes which are formed at combustion of plastic waste almost by half consist of calcium oxide (45.4 wt.%) and by a third from silicon oxide (30.2 wt.%). Both oxides take active part in formation of clinker minerals, therefore they have no negative impact on processes which take place during the annealing of clinker.

Proposed fuel materials contain oxides of sulfur, chlorine and alkaline metals, which are harmful. The highest content of sulfur oxide is in coal ash (6.2 wt.%) and plastic waste ash (4.5 wt.%), which dictates the need for a more careful selection of the ration of fuels, used in production.

Regarding chlorine, its content in products of combustion of each proposed fuel material is insignificant.

Special attention is demanded when using plastic waste as fuel in production of clinker. This is because the alkaline oxides constitute up to 5.0 wt.%, and the regulations on general-purpose cements limit the total amount of such oxides [5]. Considering that alkaline oxides are usually present as part of the clay component of raw materials, said total can be higher than resolved.

Thus, the considered fuel materials (used tires and plastic waste) could be used as alternative fuel in production of Portland cement clinker.

Considering that the chemical composition of ashes which are formed during combustion of the considered fuel materials differs significantly, the quantity of the liquid phase that could form over the course of annealing has been calculated. Based on that, the condition of plastering in the rotating furnace, the amount of clinker fusion and the

crystal modifications of main clinker minerals can be anticipated. The quantity of the liquid phase at 1450 °C is calculated by the following formula:

$$\text{Liquid phase, wt. \%} = 2,95 \times Al_2O_3 + 2,2 \times Fe_2O_3 + MgO + K_2O + Na_2O$$

The results are provided in Table 4:

Table 4

The quantity of the liquid phase that could be formed on account of ash

Liquid phase content, wt.%, during combustion		
Coal	Used tires	Plastic waste
0,9	1,9	0,4

Provided calculations confirm that the ashes from combustion of used tires affect formation of the liquid phase the most, and plastic waste the least of all.

Conclusions. Performed analysis of various fuel materials suggests that used tires and plastic waste can be used as alternative fuel in production of Portland cement clinker. Use of such materials would allow to lower energy expenses, as well as preserve natural resources while minimizing the ecological impact of the whole process.

References:

1. Moses P.M. (2011). Alternative Fuels in Cement Manufacturing. Open access peer-reviewed chapter <https://www.intechopen.com/books/alternative-fuel/alternative-fuels-in-cement-manufacturing> (2011, August, 9)
2. Sobol, Kh.S., Markiv, T.E., Sanytsky, M.A., Koguch, G.V. (2003). Influence of active mineral admixtures on the blended cements properties.

Chemistry, technology of substances and their use, no. 488, 274–278. [in English].

3. Sokoltsov, V.Yu., Tokarchuk, V.V., Sviderskyi V.A. (2015). Hardening peculiarities of blended cements with silicate admixtures of different origin. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*, no. 11(75), 9-14. [in English].

4. Saranchuk V.I. and oth. (2008). *Osnovy khimii i fizyky horiuchykh kopalyn: pidruchnyk [The basics of chemistry and physics of combustible fossil fuels: textbook]*. Donetsk, Skhidny vydavnychy. [in Ukrainian].

5. *Tsementy zahalnobudivelnoho pryznachennia tekhnichni umovy DSTU B V.2.7-46:2010* (Ministerstvo rehionalnoho rozvytku ta budivnytstva Ukrainy). [General Purpose Cement Technical Specifications DSTU B B.2.7-46: 2010 The Ministry of Regional Development of Ukraine]. [in Ukrainian]. (2011).

Citation: A. Bielohrad, V. Tokarchuk (2019). ALTERNATIVE FUELS FOR CEMENT PRODUCTION. *Innovative Solutions in Modern Science*. 8(35). doi: 10.26886/2414-634X.8(35)2019.3

Copyright: A. Bielohrad, V. Tokarchuk ©. 2019. This is an openaccess article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY). The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

II. PEDAGOGICAL SCIENCES

DOI 10.26886/2414-634X.8(35)2019.4

UDC: 37(09) «19.../20»

ESTABLISHMENT AND FEATURES OF DEVELOPMENT OF YELYSAVETHRAD PRIVATE WOMEN'S SCHOOL

M. D HOSLEN (1906–1919)

O. Akimkin, applicant

<http://orcid.org/0000-0002-3214-6106>

Central Ukrainian Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University,
Ukraine, Kropyvnytskyi

In the article, on the basis of archival materials and other sources, to reveal the peculiarities of formation and development of the Yelysavethrad Private Women's College M. D. Hoslen. It is established that at the moment there are no such scientific studies where the genesis of the private women's education of the Yelysavethrad region of the researched period would be systematically and fully analyzed, therefore the question of the development of private women's education in the region of the early XX century needs further studying. It was found that, for objective reasons, public educational institutions had limited the ability to innovate over the studied historical period. Much greater potential for innovation had private educational institutions, whose founders tried to build a pedagogical process on a humanistic basis, to increase its effectiveness by introducing changes in content, methods and forms of education and upbringing. The specificity of the organizational foundations of private education in the region of the studied period is conditioned by the active social-pedagogical movement, within which the subjects of school development were structured according to socio-economic and national-cultural interests. It was found that about half of the total number of educational establishments in Yelysavethrad Region was private in the

second half of the XIX – early XX centuries, enabling their leaders to introduce their own methods and developments into the educational process.

The analysis of theoretical and practical aspects of the functioning of the Yelysavethrad Private Women's College M. D. Hoslen allowed determining the specific features of innovations and peculiarities of the process of implementation of innovative projects in the educational process at a certain historical stage, which is actual for the development and application of modern modification educational proffers. The analysis and systematization of the researches on this problem have been further developed.

Key words: Yelysavethrad Region, private education, Yelysavethrad Private Women's College M. D. Hoslen, private initiative.

здобувач, Акімкін О. М. Становлення та особливості розвитку Єлисаветградського приватного жіночого училища М. Д. Гослен (1906–1919) / Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, Україна, м. Кропивницький

У статті на основі архівних матеріалів та інших джерел розкрити особливості становлення та розвитку Єлисаветградського приватного жіночого училища М.Д. Гослен (1906–1919). Встановлено, що на даний час немає таких наукових досліджень, де було б системно і в повній мірі проаналізовано генезу приватної жіночої освіти Єлисаветградщини досліджуваного періоду, тому питання розвитку приватної жіночої освіти регіону початку ХХ століття потребує подальшого вивчення. З'ясовано, що у досліджуваній історичний період через об'єктивні причини державні навчально-виховні заклади мали обмежені можливості для здійснення нововведень. Значно більший інноваційний потенціал

мали приватні навчальні заклади, засновники яких намагалися побудувати педагогічний процес на гуманістичних засадах, підвищити його ефективність через привнесення змін у зміст, методи і форми навчання і виховання. Специфіка організаційних засад приватної освіти регіону досліджуваного періоду зумовлена активним громадсько-педагогічним рухом, у межах якого відбувалося структурування суб'єктів розвитку шкільництва відповідно до соціально-економічних та національно-культурних інтересів. З'ясовано, що біля половини від загальної кількості навчальних закладів на Єлисаветградщині в другій половині XIX – на початку XX століття були приватними, що давало змогу їх керівникам впроваджувати свої власні методики і розробки у навчально-виховний процес. Аналіз теоретичного і практичного аспектів функціонування Єлисаветградського приватного жіночого училища М. Д. Гослен дозволив визначити специфічні риси нововведень й особливості процесу впровадження інноваційних проектів у освітній процес на певному історичному етапі, що є актуальним для розробки та застосування сучасних модифікаційних освітніх пропозицій. Подальшого розвитку набули аналіз і систематизація досліджень з даної проблеми.

Ключові слова: Єлисаветградщина, приватна освіта, Єлисаветградське приватне жіноче училище М. Д. Гослен, приватна ініціатива.

Постановка проблеми. Зміна соціально-економічних і політичних умов у нашій державі спричинила появу напівдержавних і приватних навчальних закладів, які нині перебувають на етапі активних пошуків шляхів вирішення завдань, які висувують перед ними учні, їхні батьки, суспільство загалом. З огляду на це актуалізується звернення до досвіду минулого, зокрема періоду

другої половини XIX – початку XX століття, коли приватні навчальні заклади були досить поширеними. Означений період увійшов у сучасну історію України як час кардинальних змін в усьому суспільстві. У цей час відбувалися активні суспільні процеси, пов'язані з швидкими темпами розвитку промисловості, що, у свою чергу, викликало зміни в освіті: розширювалася мережа початкових і середніх загальноосвітніх навчальних закладів, з'являлися нові типи навчально-виховних закладів (реальні училища, професіоналізовані навчальні заклади тощо), удосконалювалися зміст, методи і форми роботи у них.

У підходах до оцінки розвитку української науки виняткове значення становить урахування регіонального компоненту. Зауважимо, що близько половини від загальної кількості середніх загальноосвітніх закладів на Єлисаветградщині в другій половині XIX – на початку XX століття були приватними, що давало змогу їх керівникам впроваджувати свої власні методики і розробки у навчально-виховний процес. Накопичений досвід взаємодії приватної та державної ланок освіти може стати в нагоді на етапі відродження та розвитку приватної освіти в Україні в умовах пошуку нових смислових орієнтирів та одночасного збереження надбань культуротворчої діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З'ясовано, що на сучасному етапі посилився інтерес до вивчення становлення та розвитку приватних навчальних закладів регіону, що засвідчують праці сучасних українських учених О. Боська [1], І. Добрянського [2], А. Кендюхової [3], В. Постолатія [2], О. Філоненко [5;6], С. Шевченко [7] та ін. У цих дослідженнях розкрито основні тенденції розвитку приватної освіти на Єлисаветградщині загалом та жіночої зокрема.

Аналіз стану дослідженості означеної проблеми засвідчує, що значну частину джерел, зокрема архівних, ще не введено у науковий обіг, а накопичений досвід організації і забезпечення навчально-виховного процесу в приватних жіночих навчальних закладах регіону висвітлено недостатньо.

Формулювання цілей статті. Враховуючи актуальність, наукове та практичне значення проблеми, недостатнє її вивчення, ставимо за мету розкрити особливості становлення та розвитку Єлисаветградського приватного жіночого училища першого розряду М. Гослен.

Виклад основного матеріалу статті. 28 грудня 1905 року, Марії Дезирівні Гослен, що мала звання домашньої вчительки, дозволеної було відкрити у м. Одесі приватне жіноче училище першого розряду. У 1906 році за пропозицією Опікуна Одеського навчального округу від 11 серпня 1906 року училище переведено до м. Єлисаветграда. Упродовж двох наступних років училище стало досить престижним навчальним закладом і мало сім основних класів та два підготовчих. У 1908 році, згідно з розпорядженням товариша Міністра Народної освіти статського радника Георгієвського, училище М. Гослен перетворено в жіночу гімназію, прирівняну до урядових за програмою і правами. З появою у 1916 році восьмого додаткового загальноосвітнього класу випускниці могли, після його закінчення, без іспитів вступати до вищих навчальних закладів Російської імперії. Однак викладачі не мали прав державних службовців [1, с. 18] .

Навчалися в гімназії дівчата з Херсонської, Київської, Полтавської, Подільської губерній. Соціальний статус батьків учениць ще раз підтверджує, що освіта у XIX – на початку XX століття була доступною, в основному, лише певним верствам населення. Серед батьків зустрічаємо міщан, купців, військовослужбовців, осіб

духовного сану, аристократів. Чимало дітей походило з селянських сімей, проте багато з них не були в змозі закінчити гімназію через фінансові труднощі.

Приймали до гімназії дівчаток різноманітних віросповідань. Наприклад, у 1909 році в гімназії навчалося 264 учениці, з них: православної віри – 46 чи 17,42 %; іудейської – 200 чи 75,75 %; караїмської – 1 чи 0,37 %; лютеранської – 11 чи 4,16 %; римсько-католицької – 2 чи 0,75 %; старообрядці – 4 чи 1,51 % [4, с. 25].

Як видно з цього переліку найбільша кількість учениць, була іудейського віросповідання. Це пояснюється тим, що, по-перше, євреї вважалися досить заможними людьми і мали можливість оплатити навчання своїх дітей, а по-друге, на той час було відносно мало середніх закладів для жінок, де б вони могли здобути освіту.

Для вступу до Єлисаветградської приватної жіночої гімназії потрібно було подати прохання на ім'я директора (цю посаду займала сама М. Гослен) та додати комплект таких документів: метричне посвідчення дівчаток, посвідчення лікаря про стан здоров'я, свідоцтво про звання з позначкою особового номеру у родинному переліку (для міщан-євреїв). Інколи необхідно було додатково представити посвідчення особи батьків майбутньої учениці.

Після складання вступних іспитів, які проводилися на конкурсній основі (деякі не приймалися через нестачу вакантних місць) та зарахування, дівчатка одягали одяг встановленого зразка, який складався з сукні синього кольору, точно встановленого фасону, чорного фартушка та чорного взуття. У 8 класі дівчатам дозволялося носити сукні іншого кольору та фасону, тому що вона могла бути використана в майбутньому. Це був повсякденний одяг. Святковий одяг учениць – це сукня синього кольору, до якої додавалися біла пелерина та білий фартушок. Волосся у гімназії

носили розпущеним (при цьому його перев'язували стрічкою) або-ж заплітали у косу.

У гімназії, як і в інших навчальних закладах міста, існувало суворе правило: учениця повинна носити форму, яка належить лише даному навчальному закладу, стежили за її чистотою та охайністю. Батьки учениць навіть залишали розписку про те, що будуть стежити за виконанням цього правила, будь яке порушення якого каралося, аж до, звільнення з учбового закладу.

Гімназія М. Гослен орендувала приміщення по вулиці Острівській (нині вул. Шевченка), в будинку № 9. Оплата йшла з коштів, які вносилися за навчання батьками учениць. Всі кімнати будинку були досить задовільними як в навчальному, так і в санітарно-гігієнічному відношенні. Крім того, в гімназії були кімнати для вчителів, буфетна, бібліотека, гардероб. На 1 січня 1916 року в учнівській бібліотеці гімназії нараховувалося 1365 книг, в тому числі російською мовою – 890, французькою – 23. За головними відділами книги розподілялися наступним чином: з історії – 100; географії – 40, природознавства – 56, художня література – 230 книг.

Заняття в гімназії починалися, з 27 серпня. Навчальний рік тривав до 13 червня.

Вивчали у гімназії Закон Божий (1–7 кл.), російську мову (4–7 кл.), арифметику, геометрію, алгебру (старші класи), фізику, історію (3–7 кл.), географію (1–4 кл.), порівняльну географію (7 кл.), німецьку та французьку мови (1–7 кл.), чистописання (1–4 кл.), малювання (1–7 кл.), рукоділля (1–7 кл.), гігієну (7 кл.), космографію та педагогіку (старші класи) [4, с. 27–28].

У квітні 1912 року згідно з розпорядженням Міністерства Народної освіти було введено викладання домогосподарства в якості обов'язкового навчального предмету в 6 чи 7 класах. На це

відводилося не більше двох уроків на тиждень, при цьому цей курс повинен був носити суто практичний характер. Він включав: кулінарне мистецтво (приготування їжі, заготівля та зберігання продуктів, головні прийоми «фальсифікування» харчових продуктів); догляд за білизною та одягом (прання, прасування, чистка, зберігання тощо); догляд за приміщенням (прибирання пилу, бруду, властивості палива, устрій печей, устрій вентиляції і т. д.).

Викладати даний курс мали право особи, які закінчили приватні курси та школи домогосподарства. До того-ж вони обов'язково повинні були мати середню освіту.

Кількість учениць в класах становила від 30 до 40 осіб. Відомостей про сплату за навчання не збереглося.

На початку 1916 року педагогічна рада звернулася до Опікуна Одеського навчального округу з проханням про відкриття у приватній жіночій гімназії М. Гослен восьмого додаткового загальноосвітнього класу. Опікун погодився за умови, щоб керувала цим класом (на підставі статті 17 Правил створення навчальних закладів від 1 липня 1914 року) людина з вищою освітою, яка б мала великий педагогічний досвід.

До 1916 року в гімназії складалися як перевідні, так і випускні іспити з метою перевірки та оцінки знань учениць. Іспити приймала комісія, що складалася з 3 осіб: голови, асистента та викладача-предметника, які виставляли одну загальну оцінку. Опікун Одеського навчального округу в 1915 році у своєму розпорядженні вимагав, щоб екзамени проходили з усією строгістю без послаблення, а учні, які отримали свідоцтво про освіту, дійсно володіли знаннями в межах програми. Саме тому до екзаменів готувалися заздалегідь і дуже старанно. Якщо гімназистка за певних обставин не змогла добре скласти іспиту, то педагогічна рада дозволяла перескласти його

восени або ж виносила рішення про залишення, на другий рік у тому ж класі. В окремих випадках, педагогічна рада могла звільнити учениць від будь-яких екзаменів (тяжка хвороба та ін.). Оцінки таким ученицям ставили на основі річної успішності [3, с. 89].

За кожен екзамен батьки учениць вносили по 10 крб., в Одеське Казначейство, у депозит Опікуна навчального округу. Випускні іспити проводилися в присутності депутатів від навчального округу. Депутати повинні були мати освіту (бажано вищу), і призначалися зі згоди Опікуна навчального округу. Дуже часто на випускні екзамени, запрошувалися викладачі з інших навчальних закладів міста: з жіночої гімназії, чоловічої класичної гімназії, з реального земського училища та ін. Оскільки рукоділля у жіночій гімназії вважалося одним з найважливіших курсів, то па випускному екзамені мені були присутні, наприклад, у 1911 році 12 депутатів, при чому дійсно спеціалістами з цього питання були всього троє осіб.

Після екзамену депутатська комісія звітувала Опікуну навчального округу про те, які позитивні моменти помітили депутатці під час, проведення іспиту, які були недоліки, висувала пропозиції щодо їх усунення. Надавались також рекомендації вчителям щодо покращення навчального процесу.

Найкращі учениці нагороджувалися золотими та срібними медалями. Після закінчення 7 класу дівчата одержували свідоцтво про освіту. Закінчення 8 класу надавало можливість для вступу до вищих навчальних закладів без додаткових іспитів. Однак, зазначимо, що гімназистки не мали прав на підвищення чину в разі вступу на державну службу.

11 лютого 1916 року Міністерство народної освіти видало розпорядження «Про перевідні та випускні іспити учнів середніх навчальних закладів», яке стосувалося також і приватних. У цьому

документі йшлося про відміну перевідних екзаменів у всіх середніх (чоловічих та жіночих) закладах освіти. З цього часу встигаючі учні переводилися в наступні класи на підставі річних оцінок. Якщо учні не встигали з деяких дисциплін, то педагогічна рада повинна була призначити повторні іспити восени. Зазначалося, що найголовнішим способом оцінки знань учнів, при переведенні їх з одного класу в інший, не є екзамени, тому що вони не завжди є об'єктивним показником дійсних знань. Як наслідок цього, підтверджуючи необхідність встановлення та використанню інших, більш ефективних, способів оцінювання, з одного боку, засвоєння учнями окремих курсів, а з іншої – постановки самого навчального процесу, підкреслювалась необхідність замість іспитів напрацювати такі методи перевірки знань учнів, при застосуванні яких річна оцінка з кожного предмету була б дійсним, показником засвоєння знань. Вибір цих методів покладался на педагогічну раду.

Випускні іспити теж скасовувалися, однак, якщо учні бажали виправити свої оцінки з будь-якого предмету, то дозволялося складати їх у присутності депутатів від навчального округу. Цього розпорядження дотримувалися і в гімназії М. Гослен [4].

Гімназистки не залишалися поза увагою адміністрації в позаурочний час. В основному контроль за поведінкою та організацією відвідуваних вихованцями гімназії заходів покладался на класних наставниць, які зобов'язані були відвідувати гімназисток вдома, підтримувати тісний зв'язок з батьками. Наставниця могла у будь-який час доби перевірити, чи знаходиться дівчина на місці свого проживання, в яких умовах знаходиться її робоче місце, коли воїна відпочиває, що читає. Між іншим, гімназисткам пропонувався перелік «дозволеної» літератури, тієї що вони могли мати вдома. За

зберігання та розповсюдження «недозволеної» літератури суворо карали.

Згідно з правилами, ученицям гімназії, як і будь-якого середнього закладу м. Єлисаветграда та й взагалі держави, заборонялося відвідувати низку закладів, таких як: театр опери, маскаради, бали, кав'ярні, більярдні, приватні спектаклі та ін. Не дозволялося також з'являтися на вулицях міста після 19 години, гуляти юрбою. Не зовсім хорошим місцем для прогулянок вважалися на той час колишні вулиці Дворцова та Велика Перспективна. Для прогулянок були відведені місця: сад біля жіночої гімназії, кавалерійський бульвар. Усі факти порушення дисципліни та Статуту гімназії ученицями, як під час занять, так і в позаурочний час, заносились до кондуїтних журналів.

Кондуїтний лист заводився при вступі учня до навчального закладу і служив один на весь час перебування там учня. До нього заносилися данні з щоденника про порушення правил шкільної дисципліни. Цим питанням займалися класні наставники чи наставниці, які інформували про це всіх викладачів па засіданнях педагогічної ради. По закінченні кожного навчального року класний наставник чи наставниця вносили в кондуїтний лист характеристику учнів, річні бали за поведінку, уважність та старанність, рішення педради. Якщо учня було залишено на другий рік, зазначалося, з яких предметів учень не встигав.

У 1915/1916 навчальному році педагогічний колектив приватної жіночої гімназії М. Гослен складався з 15 викладачів, крім того, за штатом працювали дві наглядачки. Поряд працювали і чоловіки, і жінки. Більшість викладачів мали вищу освіту, деякі з них навчались за кордоном: у Парижі, Варшаві. Особам з середньою освітою дозволялося викладати лише в молодших класах

До осіб, які прагли посісти вакантну посаду викладача у гімназії, ставилися досить серйозні вимоги. Але задовольнити їх на рівні адміністрації гімназії було недостатньо. До роботи у гімназії новий викладач мав право приступити лише за наказом Опікуна Одеського навчального округу. І навіть після того, як новий вчитель почав працювати, його особа ретельно вивчалася. Існує ціла низка документів, за якими Опікун зобов'язував директора подати відомості «про педагогічні здібності, моральні і службові якості новопризначених осіб». Причому дані документи належали до розряду секретних. Оформляючи їх, адміністрація гімназії керувалася не лише власними спостереженнями, а й характеристикою з попереднього місця роботи викладача.

Висновки. У ході наукового пошуку встановлено, що на даний час немає таких наукових досліджень, де було б системно і в повній мірі проаналізовано ґенезу приватної жіночої освіти Єлисаветградщини досліджуваного періоду, тому питання розвитку приватної жіночої освіти регіону початку ХХ століття потребує подальшого вивчення.

Аналіз теоретичного і практичного аспектів функціонування Єлисаветградського жіночого училища першого розряду М. Гослен дозволив визначити специфічні риси нововведень й особливості процесу впровадження інноваційних проектів у освітній процес на певному історичному етапі, що є актуальним для розробки та застосування сучасних модифікаційних освітніх пропозицій.

Література:

1. Босько В.М. Історичний календар Кіровоградщини на 2018 рік. Люди. Факти. Події. Кіровоград, Центр.-Укр. видавництво, 2017. 260 с.

2. Добрянський І.А., Постолатій В.В. Громадська та приватна ініціатива в розвитку освіти України (кінець XIX – початок XX ст.). Кіровоград, 1998. 143 с.
3. Кендюхова А.А. З історії розвитку приватної освіти. *Актуальні аспекти дослідження історії міста*: матеріали обл. наук.-практ. істор.-краєзн. конф. Кіровоград, 2004. С. 79–96.
4. Приватна жіноча гімназія М.Д. Гослен, м. Єлисаветград Єлисаветградського повіту Херсонської губернії. *Державний архів Кіровоградської області*. Ф. 68. Оп. 1. Спр. 17.
5. Філоненко О.В. Освіта Кіровоградщини (Єлисаветградщини) в наукових рефлексіях українських учених (друга половина XIX – XX століття): монографія. Харків: Мачулин, 2017. 412 с.
6. Філоненко О.В. Організація навчально-виховного процесу в приватних навчальних закладах у центральному регіоні України в імперську добу (з кінця XIX – початку XX століття). *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. Вип. 91. С. 240–244.
7. Шевченко С.І. Старі стіни: Єлисаветградська громадська жіноча гімназія. 1860–1920 рр. Кіровоград, РВВ КДПУ ім. Володимира Винниченка, 2007. 179 с.

References:

1. Bo'sko V.M. (2017). *Istorychnyy kalendar Kirovohradshchyny na 2018 rik. Lyudy. Fakty. Podiyi*. [Historical calendar of Kirovograd region for 2018. People. Facts. Events]. Kirovohrad. 260 s.
2. Dobryans'kyu, I.A., Postolatiy, V.V. (1998). *Hromads'ka ta pryvatna initsiatyva v rozvytku osvity Ukrayiny (kinets' XIX – pochatok XX stolittya)*. [Public and Private Initiative in the Development of Education of Ukraine (end of XIX – beginning of XX century)]. Kirovohrad. 143 s.

3. Kendyukhova, A.A. (2004). *Z istoriyi rozvytku pryvatnoyi osvity*. [Topical aspects of city history research: materials of the region]. Aktua'lni aspekty doslidzhennya istoriyi mista On the history of private education development..: materialy obl. nauk.-prakt. istor.-krayezn. konf. Kirovohrad. S. 79–96.
4. *Pryvatna zhinocha himnaziya M.D. Hoslen, m. Yelysavethrad Yelysavethrads'koho povitu Khersons'koyi huberniyi*. [Private women's gymnasium M.D. Goslen, Yelisavetgrad Yelisavetgrad district of Kherson province]. Derzhavnyy arkhiv Kirovohrads'koyi oblasti. F. 68. Op. 1. Spr. 17.
5. Filonenko, O.V. (2017). *Osvita Kirovohradshchyny (Yelysavethradshchyny) v naukovykh refleksiyakh ukrayins'kykh uchenykh (druha polovyna XIX–XX stolittya)*. [The Education of the Kirovograd Region (Yelysavethrad Region) in Scientific Reflections of Ukrainian Scientists (Second Half) XIX – XX centuries]. Kharkiv: Machulyn. 412 s.
6. Filonenko, O.V. (2010). *Orhanizatsiya navchal'no-vykhovnoho protsesu v pryvatnykh navchal'nykh zakladakh u tsentral'nomu rehioni Ukrayiny v impers'ku dobu (z kintsya XIX – pochatku XX stolittya)*. [Organization of educational process in private educational establishments in the central region of Ukraine in the imperial era (from the end of XIX – beginning of XX century)]. Naukovi zapysky. Seriya: Pedahohichni nauky. Kirovohrad: RVV KDPU im. V. Vynnychenka. Vyp. 91. S. 240–244.
7. Shevchenko, S.I. (2007). *Stari stiny: Yelysavethrads'ka hromad'ska zhinocha himnaziya. 1860–1920 rr.* [Old walls: Yelysavethrad public women's gymnasium. 1860–1920]. Kirovohrad, RVV KDPU im. Volodymyra Vynnychenka. 179 s.

Citation: O. Akimkin (2019). ESTABLISHMENT AND FEATURES OF DEVELOPMENT OF YELYSAVETHRAD PRIVATE WOMEN'S SCHOOL M. D. HOSLEN (1906–1919). *Innovative Solutions in Modern Science*. 8(35). doi: 10.26886/2414-634X.8(35)2019.4

Copyright: O. Akimkin ©. 2019. This is an openaccess article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY). The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this

journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

DOI 10.26886/2414-634X.8(35)2019.5

UDC 373

**THE DEVIANT BEHAVIOR OF ADOLESCENTS AS A PEDAGOGICAL
AND SOCIAL PROBLEM**

M. Yevchenko, teacher

Municipal Institution “Support School ‘Oskil Lyceum of Oskil Village Council of Iziyum district of Kharkiv region’”, Ukraine, the village of Oskil, Izyumsky district, Kharkivska oblast’

In the article the most actual problems of young people such as criminality, suicide and drugs are descavered. It is given their characteristic as a problem which is typical to the society of transitive period. The methodological background of the research includes systematic, historical and cognitive approaches. The optimum ways of solving the problem is offered. It is taken in opinion the specific and reasons of their origins.

Key words: Deviations, Deviant Behavior, Adolescents, Society, Education.

The urgency of the issue of deviant behavior of minors is conditioned by a number of factors, among which should be noted the increase and growth of teenage crime, aggression and cruelty which have been observed in Ukraine recently. In the case where the growth of deviant behavior is noted among the younger generation there is a real danger to society, since after some time it will be the current adolescents who will shape its driving force and determine how successful its development will be. In this regard, the relevance of the presented problem is not in doubt.

The purpose of this paper is to study the deviant behavior of minors, as well as to elucidate the causes of this phenomenon and to find ways to solve and prevent the problem of teenage deviations.

First of all, it should be noted that many aspects of the studied problem have been considered in the works of many authors. Here we should highlight the works of the following researchers: E. Durkheim [1], L. Ruban [2], L. Myers [3], G. Schneider [4], V. Likholob, V. Filonova, O. Kovalenko, and A. Mikhailova [5]. At the same time there is a practical lack of works where the problem of deviations of teenagers would be considered precisely in the context of modern social reality, although the relevance of this issue has been growing rapidly lately. This fact indicates the need for further research in the presented field.

The violation of norms can be categorized as two forms of deviance. Formal deviance and informal deviance.

Formal deviance can be described as a crime, which violates laws in a society. Informal deviance are minor violations that break unwritten rules of social life. Norms that have great moral significance are mores. Under informal deviance, a more opposes societal taboos.

Taboo is a strong social form of behavior considered deviant by a majority. To speak of it publicly is condemned, and therefore, almost entirely avoided. The term "taboo" comes from the Tongan word "tapu" meaning "under prohibition", "not allowed", or "forbidden". Some forms of taboo are prohibited under law and transgressions may lead to severe penalties. Other forms of taboo result in shame, disrespect and humiliation. Taboo is not universal but does occur in the majority of societies. Some of the examples include murder, rape, incest, or child molestation.

Howard Becker, a labeling theorist, identified four different types of deviant behavior labels which are given as:

- “Falsely accusing” an individual – others perceive the individual to be obtaining obedient or deviant behaviors.
- “Pure deviance”, others perceive the individual as participating in deviant and rule-breaking behavior.
- “Conforming”, others perceive the individual to be participating in the social norms that are distributed within societies.
- “Secret deviance” which is when the individual is not perceived as deviant or participating in any rule-breaking behaviors.

Deviant acts can be assertions of individuality and identity, and thus as rebellion against group norms of the dominant culture and in favor of a sub-culture.

In a society, the behavior of an individual or a group determines how a deviant creates norms.

E. Durkheim claimed that deviance was in fact a normal and necessary part of social organization [1]. He stated four important functions of deviance:

- Deviance affirms cultural values and norms. Any definition of virtue rests on an opposing idea of vice: There can be no good without evil and no justice without crime.
- Deviance defines moral boundaries, people learn right from wrong by defining people as deviant.
- A serious form of deviance forces people to come together and react in the same way against it.
- Deviance pushes society’s moral boundaries which, in turn leads to social change.

When social deviance is committed, the collective conscience is offended. Durkheim describes the collective conscience as a set of social norms by which members of a society follow. Without the collective

conscience, there would be no absolute morals followed in institutions or groups.

Social integration is the attachment to groups and institutions, while social regulation is the adherence to the norms and values of society. Durkheim's theory attributes social deviance to extremes of social integration and social regulation. He stated four different types of suicide from the relationship between social integration and social regulation:

- Altruistic suicide occurs when one is too socially integrated.
- Egoistic suicide occurs when one is not very socially integrated.
- Anomic suicide occurs when there is very little social regulation from a sense of aimlessness or despair.
- Fatalistic suicide occurs when a person experiences too much social regulation.

Deviance is always associated with the mismatch of human actions and actions established by the society or social group with norms, certain stable stereotypes of behavior in certain situations. Today, the lower limit of determining adolescence has shifted somewhat. This means that if a few decades ago, adolescence began at about 10/11 years, now it often starts at 9 years old and earlier. Adolescence itself is a rather difficult period in human life, since it is at this time that the intensive formation of personal and ideological attitudes, a system of values, motives and norms takes place. That is, it is precisely in adolescence that a person forms a certain view of the world, of himself and the society in which he lives. This process depends on a number of factors, among which the social environment and psychological characteristics of a particular person are in the first place.

Social norms, like other values, perform the function of assessing and orienting an individual, as well as regulate behavior and social control. Norms are a way of dealing with deviations, ensuring order and stability of

society. Due to the general crisis of norms and imperatives, the family is not able to fulfill its functions in sufficient quantities. According to statistics only 17% of Ukrainian parents are ready for the full education of children [6]. Relations and microclimate within the family have changed. Parents are most often forced to search for livelihoods rather than raising their children (82% of respondents who took part in a sociological survey admitted in the newspaper “Segodnya” admitted this) [7].

Human family dysfunction is one of the main factors most actively affecting juvenile delinquency. Ukrainian experts V. Likhlob and V. Filonova [5, p. 124] based on the results of sociological surveys revealed three groups of negative factors operating in the field of family education: 1) prolonged neglect, lack of control over the daily routine and lifestyle; 2) excessive custody and severity of parents which often lead to sharp protest reactions; 3) conflicts in the family which also often lead to deviant behavior.

One of the important factors influencing the development of teenage deviations is the media. The flow of information through TV shows, magazines and newspapers very often carries a large charge of aggression. In modern society, aggression is practically not stopped by anything, since there is no well-functioning and stable mechanism to overcome this problem.

Gaps in parenting are filled with countless films and colorful pictures. Under the influence of the style in which the media portray violence and cruelty, a child with an uncritical perception of the world is not able to really assess the possible consequences of aggressive behavior, the severity of bodily harm, not to mention psychological trauma. Not the last role in the formation of the psyche of a child is played by computer games. Even if we carry out their most general analysis, it becomes obvious that

in most cases their conditions include the fact that the player must destroy something, kill someone, blow up, etc.

It seems theoretically possible that a child playing such games will realize his aggression in the virtual world, and then in real life will become calmer. But in practice, everything turns out quite the opposite. The child transfers virtual relationships to the real world, begins to try to duplicate the actions of virtual characters.

It is known that the adolescent period is characterized by the desire of young people to form various informal groups. This phenomenon is quite natural, especially if we take into account that adolescents often very acutely experience a certain internal dissonance, resulting in a feeling of dissatisfaction with themselves, the world around them, as well as fear and a sense of insecurity. Adolescents, prone to deviant behavior, show a desire to dominate, assert themselves at the expense of others, which can lead to irreparable consequences. It is characteristic that adolescent 63% of crimes in 2000 were committed precisely in groups [7]. In addition, the danger lies in the possible embarrassment of thinking, when a person practically becomes incapable of independent reasoning and relies on the opinion of his group representatives in everything. Symptoms of enlargement are also manifested in the inability to adequately assess themselves and others. American psychologist D. Myers [3, p. 389] cites the following factors affecting the human consciousness, subject to enlargement: 1) the illusion of independence; 2) uncontested faith in the ethics of the group; 3) rationalization (the group collectively justifies its behavior, even if it has a negative deviant character); 4) a stereotypical view of the enemy.

Drug addiction is also a serious problem of modern society. This issue is very acute in relation to minors, since, according to the testimony of Russian sociological researchers Yu. Volkov and I. Mostovaya [9, p.

327] more than 60% of drug addicts first try drugs under the age of 19 years. In addition, the vast majority of drug addicts (about 70%) are young people under the age of 30. Thus, drug addiction is, above all, a youth problem, especially since a significant part of drug addicts, especially those who use the so-called “radical” drugs (derivatives of opium poppy), do not live to adulthood. One of the most significant problems of modern society is the growth of suicide, in particular, teenage suicide. Suicidal activity has certain time cycles: spring-summer peak and autumn-winter decline, which was noted in the works of E. Durkheim [1, p. 153]. It is noteworthy that the probability of the appearance of this form of deviations depends on the age group. So, suicides occur most often between the ages of 55 and up to 20 years. To date, suicide has significantly “rejuvenated”: even 10–12-year-old children become suicides. There is a general and universal mechanism of suicide. V. Likholob proposes to consider the following aspects as elements of this mechanism [5, p. 144]: socio-situational factor; personality factor; conflict; socio-psychological maladaptation; collapse of value systems; provoking external factors; pre-suicide; suicide. The core of the presented scheme is the disadaptation of the individual and the collapse of his value-normative attitudes, which at the level of the individual appears in the form of the loss of the meaning of life.

Thus, the deviant behavior of teenagers is one of the most serious problems of modern society. A solution to this problem is possible only by taking into account its complexity and the integrated application of the achievements of sociology, social psychology, pedagogy, forensics and other social disciplines.

References:

1. Durkheim E. (1998). Suicide. SPb., Soyuz, 496. [in Russian].

2. Ruban L.S. (1999). Deviation as a security issue / Ruban L.S. Socis. No.5. [in Russian].
3. Myers D. (2002) Social psychology. SPb., Piter. 752. [in Russian].
4. Schneider G.Y. (1994). Criminology. M., Progress-Univerce, 504. [in Russian].
5. Likhlob V.G., Filonov V.P., Kovalenko O.I., Mikhailov A.Ye. (1997). Criminology. – Kiev–Donetsk: L-Press. 398. [in Russian].
6. Aspect. Newsletter. (2002, No. 2(7); 2001, No. 2(3)). [in Russian].
7. Segodnya. Daily Ukrainian newspaper. (1998–2002). [in Russian].
8. Mir uvlecheniy. Kriminal (2001; 2002). [in Russian].
9. Volkov Yu.V., Mostovaya I.V. (1999). Sociology in questions and answers. M., Gardariki, 374. [in Russian].

Citation: M. Yevchenko (2019). THE DEVIANT BEHAVIOR OF ADOLESCENTS AS A PEDAGOGICAL AND SOCIAL PROBLEM. Innovative Solutions in Modern Science. 8(35). doi: 10.26886/2414-634X.8(35)2019.5

Copyright: M. Yevchenko ©. 2019. This is an openaccess article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY). The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

III. PSYCHOLOGICAL SCIENCES

DOI 10.26886/2414-634X.8(35)2019.6

UDC: 159.9+316.663.5+316.454.3

MODERN YOUNG PEOPLE'S PERCEPTION ON THE ROLE OF TEACHERS IN BULLING SITUATIONS IN SCHOOL

I. Pyvovarchyk, PhD of Psychological Science,

Yu. Shchambura, postgraduate

<https://orcid.org/0000-0003-4980-677X>

Ushynsky University, Ukraine, Odesa

The article addresses the role of the school teacher in the bullying situations experienced by students when they were in school. The purpose of the research was to study the ideas of modern youth about the role of teachers in school bullying. Markers of bullying at school by teachers are examined, as well as definitions of bullying and its role structure. An empirical study was conducted with the help of the questionnaire V. R. Petrosyants "The situation of bullying at school". It was determined that 50% of the respondents felt aggression by teachers of different kinds, and also indicated that the results obtained could indicate the expediency of extending the role repertoire of the bullying structure to school teachers.

Key words: bullying, school bullying, young people`s perceptions, role of teachers in situations of bullying, role structure of bullying.

І. Пивоварчик, кандидат психологічних наук; Ю. Щамбура, аспірантка, Уявлення сучасної молоді про роль вчителів у ситуаціях булінгу в школі / Університет Ушинського, Україна, Одеса

У статті порушено питання ролі шкільного вчителя у ситуаціях булінгу, які були у досвіді студентів, коли вони навчалися у школі. Метою дослідження стало вивчення уявлень сучасної

молоді про роль вчителів у шкільному булінгу. Розглянуто маркери жорстокого поводження з дітьми в школі з боку вчителів, а також представлено визначення булінгу та його рольовій структурі. Проведено емпіричне дослідження за допомогою опитувальника В. Р. Петросянц «Ситуація булінгу в школі». Визначено, що 50% респондентів відчували з боку вчителів різного роду агресію, а також зазначено, що отримані результати можуть свідчити про доцільність поширення рольового репертуару структури булінгу на шкільних вчителів.

Ключові слова: булінг, шкільний булінг, уявлення молоді, роль вчителів у ситуаціях булінгу, рольова структура булінгу.

Останнім часом проблема булінгу займає перші місця на шпальтах газет, журналів та освітянських і батьківських сайтах. Кричуща проблема визиває багато дискусій фахівців різних рівнів та галузей. Гостру дискусію викликають питання: «Чому насилля має місце в школі?», «Хто несе відповідальність за скоєне цькування?», «Хто є учасниками цього процесу?», «Хто має упереджувати та протидіяти булінгу?». Відповіді на всі ці питання дотепер залишаються відкритими, але аналізуючи різні диспути з цього приводу можна побачити зосередженість дослідників на дітях, як основних або єдиних учасників цього процесу. Але беручи до уваги той факт, що булінг переважно відбувається на території школи, участь вчителів у цьому процесі як мінімум повинна розглядатися.

Так, на сьогодні на рівні законодавства чинною є низка законів, що повинна забезпечувати охорону дитинства та реалізацію прав дитини. Згідно з наказом Міністерства освіти і науки України «Про вжиття додаткових заходів щодо профілактики та запобігання жорстокому поводженню з дітьми» (№ 844 від 25.12.2006), жорстоке

поводження з дітьми в школі, виховній установі з боку вчителів щодо дітей виявляється у наступному:

- приниженнях;
- битті;
- нагадуванні при класному колективі про недоліки дитини, особливості сім'ї, сімейні події, про які вчителю стало відомо;
- непосильній праці;
- ігноруванні фізичних потреб дитини (наприклад, заборона піти до туалету);
- існуванні «любимчиків» та «паріїв»;
- підвищеному тоні, крику, необґрунтованих, неадекватних оцінках;
- суворій дисципліні, яка тримається на страху, а не на інтересі до навчання;
- авторитаризмі, вимогах без пояснень;
- недоцільних вимогах до зовнішнього вигляду дитини (зачіски, форми) і застосуванні дій щодо його покращення (підстригання власноруч, зняття прикрас, відбір мобільних телефонів тощо);
- розбещеність [1].

На рівні наукових досліджень проблема педагогічної агресивності та насилля здійсненого вчителями по відношенню до дітей представлена фрагментарно. Деякі аспекти даної проблематики можна знайти у роботах, які вивчають вплив професійної діяльності на особистість і психічне здоров'я вчителів (Маркова А.К., Мітіна Л. М., Осницький, А. К., Молдованова А. О) [2; 3; 4; 5]. Деякі дані висвітлені у працях, що розкривають питання саморегуляції навчальної діяльності й попередження щодо виникнення перевантажень у вчителів (Семиченко В. А., Чебикін О. Я.) [6; 7].

Саме тому у нашому дослідженні ми поставили за мету вивчити уявлення сучасної молоді про роль вчителів у ситуаціях булінгу.

У наукових колах суттєвий внесок у дослідження проблеми булінгу зробили Salmivalli С., Lagerspetz К., Bjorkqvist К, Wang Jing, Iannotti Ronald J., Nansel Tonja R., Espelage D. L., Swearer S. M., Александров Д., Коновалов А. Ю., Петросянц В. Р., Гришаєва Н. О., Гребеннікова О. О., Бутенко В. Н., Волкова І. В., Кривцова С. В. та ін. Завдяки цим та іншим вченим під булінгом ми будемо розуміти стереотип взаємодії у групі, що виявляється в актах навмисного, довготривалого насилля з боку індивіда або кількох членів групи, що мають певні переваги (фізичні, психологічні, адміністративні та ін.), і, яке не несе характеру самозахисту і не санкціоноване нормативно-правовими актами, відносно іншого індивіда.

Феномен булінгу має колективний характер, оскільки його загальну рольову структуру складають кривдник – потерпілий – спостерігачі. Дослідження провідних вчених (Olweus D.; Salmivalli С. та ін.) дозволили описати більш деталізовану рольову структуру в групах, де спостерігаються різні форми цькування. Виявлено своєрідне «коло третирування» (bullying circle), яке часто включає учнів з наступним репертуаром соціальних ролей [10, 11]:

1. потерпілий або мішень булінгу – учень, що є об'єктом третирування, цькування;
2. кривдник(и), абьюзер(и), агресор(и), переслідувач(и) – розпочинають третирування жертви та в подальшому беруть у цьому процесі активну участь;
3. прибічники (помічники) агресорів не є ініціаторами третирування, але пізніше включаються в нього;
4. пасивні прибічники - пасивно підтримують процес цькування;

5. сторонній спостерігач - в ситуації третирування дотримується нейтральної позиції, керуючись принципом «це не моя справа»;

6. вірогідний захисник – учні, яким не подобається ситуація третирування інших, але які нічого не роблять, щоби допомоги жертві;

7. захисник жертви виступає проти третирування інших в цілому і допомагає (чи намагається допомогти) жертві.

Таким чином, ми можемо бачити, що до рольової структури за замовчуванням відносять лише учнів. З нашої точки зору, будь яку запропоновану роль даної структури може виконувати і вчителі, які є також як і діти учасниками освітнього процесу.

Саме тому на етапі емпіричного дослідження ми спробували визначити уявлення сучасних юнаків та юнок про роль вчителів у ситуаціях булінгу під час шкільних років навчання.

Для вирішення цього завдання була обрана вибірка студентів. Соціальна ситуація студентства дозволяє поглянути на шкільний досвід з мета-позиції та описати власні переживання, знаходячись вже за межами шкільної ситуації і, зокрема, ситуації булінгу. Студенти, які були учасниками ситуації булінгу у школі можуть описати свої переживання у безпечній та анонімній атмосфері. Для забезпечення таких умов ми скористалися безпосереднім анонімним опитуванням та сервісом Google Forms.

У дослідженні взяли участь 169 осіб (з них 86 юнок та 83 юнака) віком від 18 до 22 років.

У нашому дослідженні ми провели аналіз відповідей на запитання модифікованого для студентської аудиторії опитувальника В. Р. Петросянц «Ситуація булінгу в школі». Даний опитувальник орієнтований на виявлення проявів насилля та цькування у ситуації сьогодення, тобто теперішній час та близьке минуле. Але оскільки ми проводили дослідження серед студентства, ми перебудували питання

таким чином, щоб респонденти відповідали на поставлені питання про шкільні роки їх навчання задля забезпечення безпечної для них атмосфери.

Питання даного опитувальника умовно можна поділити на декілька блоків, а саме: перший блок запитань опитувальника був присвячений проблемі насилля у школі взагалі, другий - особливостям поведінки у ситуації булінгу, а третій давав можливість оцінити поведінку вчителів школи в ситуації булінгу. Таким чином, задля досягнення поставленої мети ми зосередились на аналізі третього блоку питань, де студентам пропонувалось оцінити поведінку в ситуації булінгу вчителів школи, в якій вони навчалися.

Проведений первісний аналіз результатів дає змогу зробити загальний опис вибірки та її особливостей, а також простежити наявні закономірності.

Відповіді на запитання «Чи відчували Ви агресію від вчителів?» поділили вибірку навпіл: 50% вказали, що «ні», 47% - «відчували, але не часто» та 3% - «постійно».

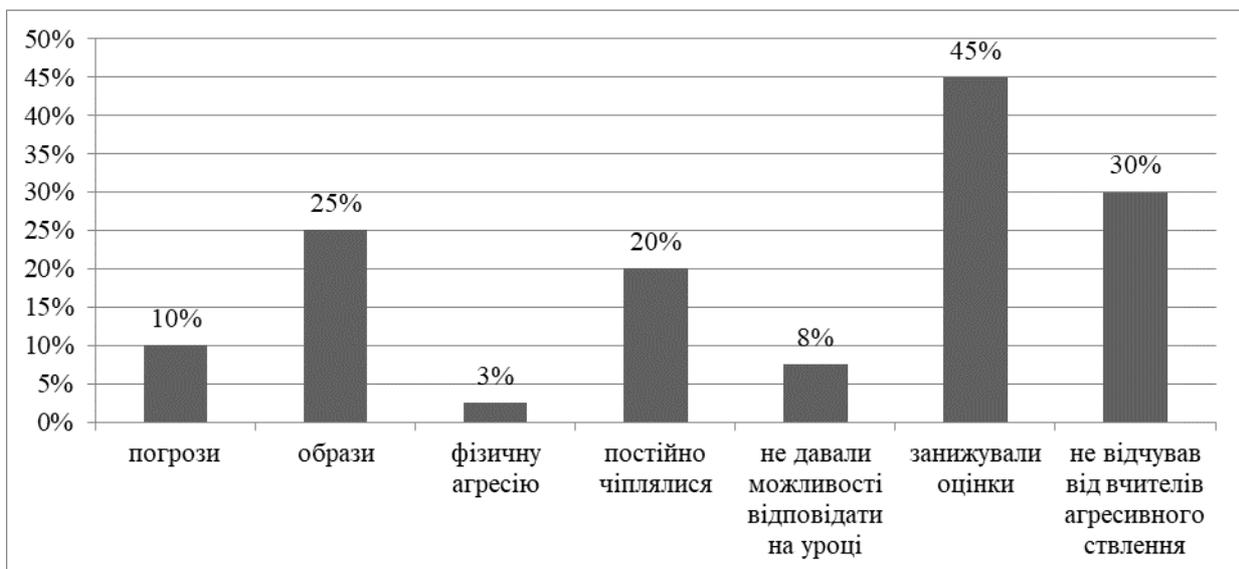

Рис. 1. Види агресії, що застосовували вчителі до досліджуваних

З рис 1. видно, що найчастіше вчителі занижували оцінки. На це вказали 45% досліджуваних; 25% - назвали образи, 10% - погрози; 20% - вказали, що вчителі постійно чіплялись, а 8% - що вчителі не давали можливості відповідати на уроці.

Майже половині досліджуваних не вдалось долати агресивного ставлення з боку вчителів (48%); 25% - боялися перечити вчителям, 20% - намагалися боротись, але це було марним, і лише 7% вдалось його здолати.

Лише 21% студентів вважають, що на момент, коли вони навчались у школі, вчителям було відоме поняття «булінг». Що цілком зрозуміло, тому що, хоча проблема агресивної поведінки підлітків не є новою, сам термін «булінг» увійшов до активного словника досить недавно.

Більшість студентів вважають, що вчителі спостерігали ситуації булінгу раз на тиждень (35%) або майже кожного дня (26%). Лише 16% зазначили, що вчителі не спостерігали ситуацій булінгу. 13% вважають, що вчителі спостерігали ситуації білугу один чи два рази. Та 9% вважають, що вчителі спостерігали ситуацію булінгу раз на місяць.

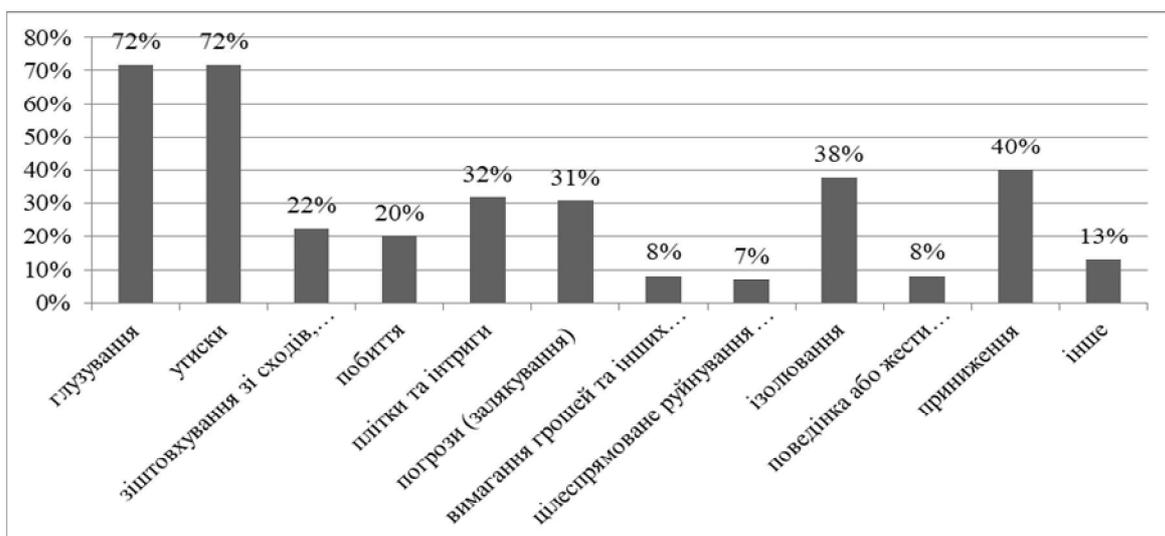

Рис. 2. Форми булінгу, які могли спостерігати вчителі школи

Студенти вважають, що найчастіше вчителі могли спостерігати глузування та утиски (72%). 40% вважають, що вчителі могли спостерігати приниження; 38% назвали ізолювання, 32% - плітки та інтриги, 31% - погрози; 22% вказали зштовхування зі сходів, 20% - побиття. Найменше, на думку студентів вчителі спостерігали вимагання грошей й поведінку або жести сексуального характеру (так вважає 8% досліджуваних); 7% вказали руйнування чужої власності (див. рис. 2.).

Також, студентам було запропоновано висказати думку щодо причин булінгу, які на їх погляд виділяли вчителі.

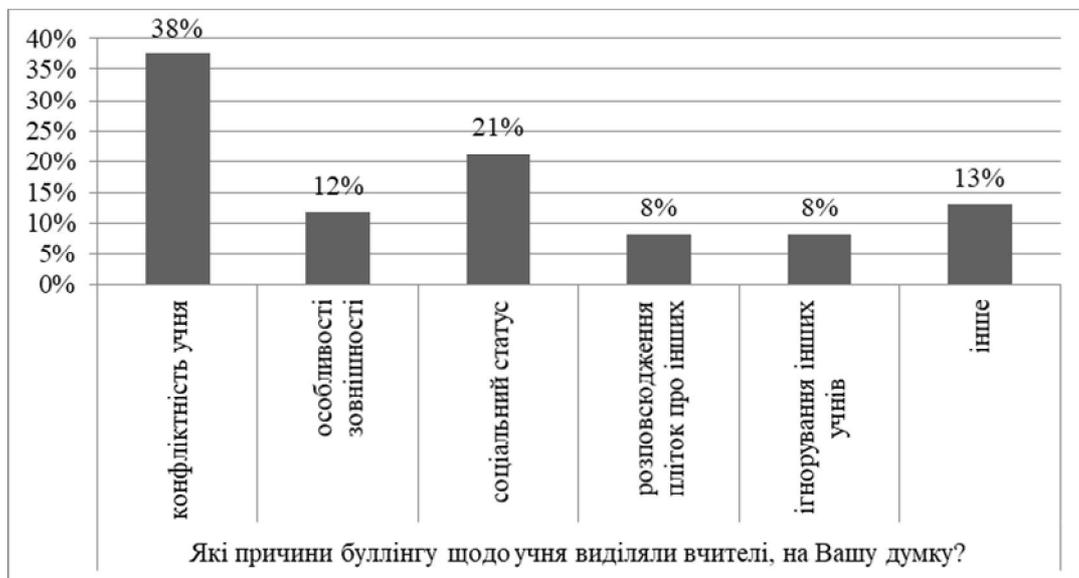

Рис. 3. Причини булінгу, які виділяли вчителі, на думку студентів

Як видно з рисунку, більша частина (38%) студентів вважає, що вчителі серед причин булінгу щодо учня виділяли його конфліктність; 21% вважає, що вчителі виділяли соціальний статус; 12% - особливості зовнішності; 8% - плітки та ігнорування.

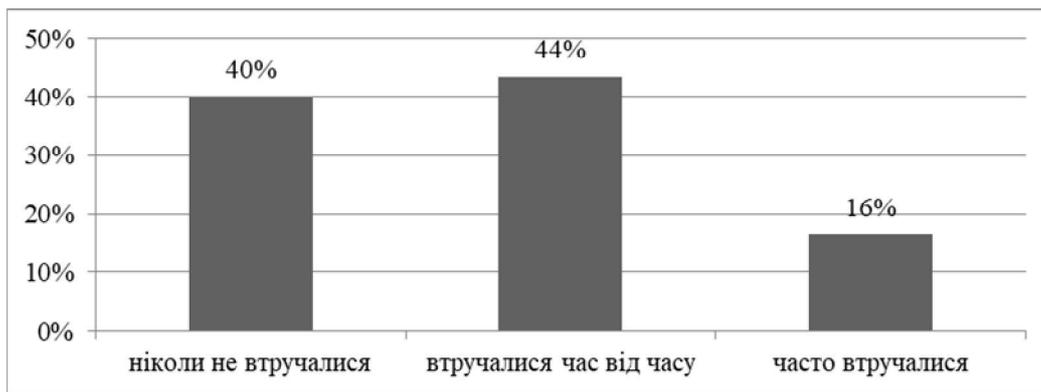

Рис. 4. Поведінка вчителів у ситуації булінгу в школі

40% студентів зазначили, що вчителі взагалі не втручалися, якщо бачили ситуації булінгу; 44% вказали, що вчителі втручалися час від часу; і лише 16% вказали, що вчителі часто втручалися.

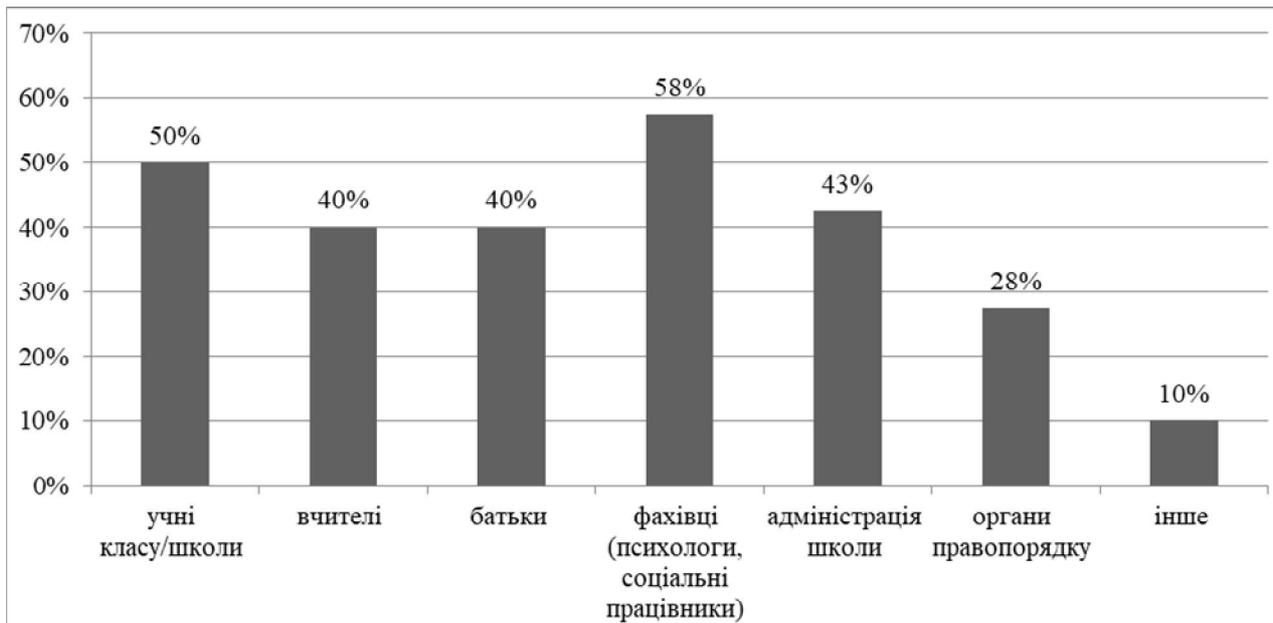

Рис. 5. Особи, які, на думку досліджуваних, здатні припинити жорстоке поводження та насилля у школі

Як видно з рис. 5, 58% досліджуваних вважають, що припинити жорстоке поводження та насилля у школі здатні такі фахівці, як психологи та соціальні працівники, 50% покладають цю відповідальність на самих учнів, 43% - вважають, що це повинна біти адміністрація школи, 40% - зазначають батьків та вчителів, 28% вважають потрібним підключення органів правопорядку.

Таким чином, узагальнення теоретичних та емпіричних результатів дослідження можна зробити наступні висновки.

1. Зазначено, що роль вчителів у ситуаціях шкільного булінгу є вельми актуальною та майже не визначеною.

2. Визначено поняття булінгу як стереотипу взаємодії у групі, що виявляється в актах навмисного, довготривалого насилля з боку індивіда або кількох членів групи, що мають певні переваги (фізичні, психологічні, адміністративні та ін.), і, яке не несе характеру самозахисту і не санкціоноване нормативно-правовими актами, відносно іншого індивіда.

3. Описано рольову структуру булінгу, що включає: 1. потерпілий або мішень булінгу; 2. кривдник(и) або абьюзер(и), або агресор(и), або переслідувач(и); 3. прибічники (помічники) агресорів; 4. пасивні прибічники; 5. сторонній спостерігач; 6. вірогідний захисник; 7. захисник жертви.

4. Зафіксовано, що 50% респондентів відчували з боку вчителів різного роду агресію, що може вказувати на їх роль абьюзера у ситуації булінгу. Більшість студентів вважають, що вчителі спостерігали ситуації булінгу раз на тиждень (35%) або майже кожного дня (26%) та 9% вважають, що вчителі спостерігали ситуацію булінгу раз на місяць. Більше того, 40% студентів зазначили, що вчителі взагалі не втручалися, якщо бачили ситуації булінгу. Така ситуація свідчить на користь того, що вчителів можна розглядати у ролі спостерігачів шкільного булінгу.

Значна кількість студентів (44%) вказали, що вчителі втручалися час від часу, коли спостерігали булінг і це може характеризувати їх роль як вірогідних захисників. Наявність ролі захисників жертв булінгу серед вчителів представлена в уявленні наших респондентів у обсязі 16%, тих вчителів, хто втручався та допомагав у протидії булінгу.

5. Зазначено, що отримані результати можуть свідчити про доцільність поширення рольового репертуару структури булінгу на шкільних вчителів.

Перспективу нашого дослідження ми вбачаємо у вивченні проблеми цькування власне вчителів учнями, колегами чи представниками адміністрації з метою складання більш повної та об'єктивної картини булінгу у школі.

Література:

1. Жорстоке поводження з учнями: що це таке та як можуть покарати вчителя. <<https://osvitanova.com.ua/posts/1889-zhorstoke-povodzhennia-z-uchniamy-shcho-tse-take-ta-iaak-mozhut-pokaraty-vchytelia>> (2019, листопад, 28)
2. Маркова А.К. (1996). *Психология профессионализма*. Москва, Знание, 308.
3. Митина Л.М. (2004). *Психология труда и профессионального развития учителя*. Москва, Академия, 320 .
4. Осницкий А.К. (1994). Психологический анализ агрессивных проявлений учащихся. *Вопросы психологии*, 3, 61–67.
5. Молдованова А.О. Дослідження проявів агресивності вчителів у професійній діяльності та чинників, що їх викликають. <[http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vpo_2010_1\(2\)_30.pdf](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vpo_2010_1(2)_30.pdf). > (2019, листопада, 28).
6. Семиченко В.А. (2004). *Психология педагогической деятельности*. Київ, Вища школа. 335.
7. Чебыкин А.Я. (1995). *Проблема эмоциональной устойчивости*. Одесса. 195.

8. Alsaker F., Nagele C. (2008). *Bullying in kindergarten and prevention, Understanding and addressing bullying: An international Perspective PrevNet publication series, D. Pepler, W. Craig., Vol. 1., 230-248.*
9. Espelage, D.L.; Swearer, S.M. (2003). Research on school bullying and victimization: What have we learned and where do we go from here? *School psychology review, Vol. 32, No. 3, 365-383.*
10. Olweus D. (1994). *Bullying at school: Longterm outcomes for the victims and an effective schoollbased intervention program. Aggressive behavior: Current perspectives*, Ed. L. R. Huesmann, New York, Plenum Press, 97-130.
11. Salmivalli C. (2010). *Bullying and the peer group: A review, Aggression and Violent Behavior, Vol. 15, No. 2, 112-120.* doi:10.1016/j.avb.2009.08.007.

References:

1. Zhorstoke povodzhennia z uchniamy: shcho tse take ta yak mozhut pokaraty vchytelia. [Abuse of students: what it is and how they can punish a teacher]. Retrieved from <https://osvitanova.com.ua/posts/1889-zhorstoke-povodzhennia-z-uchniamy-shcho-tse-take-ta-iaak-mozhut-pokaraty-vchytelia> [in Ukrainian]. (2019, November, 28).
2. Markova A.K. (1996). *Psihologija professionalizma. [Psychology of professionalism]*. Moskva. Znanie [Knowledge] [in Russian].
3. Mitina L.M. (2004). *Psihologija truda i professional'nogo razvitija uchitelja. [Psychology of work and professional development of teachers]*. Moskva, Akademija, [Academy] [in Russian].
4. Osnickij A.K. (1994). Psihologicheskij analiz agresivnyh projavlenij uchashhihsja. [Psychological analysis of students' aggressive manifestations]. *Voprosy psihologii [Questions of Psychology], no. 3, 61-67.* [in Russian].

5. Moldovanova A.O. Doslidzhennia proiaviv ahresyvnosti vchyteliv u profesiinii diialnosti ta chynnykiv, shcho yikh vyklykaiut. [Investigations of teachers' aggressiveness in professional activity and the factors that cause them]. Retrieved from [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vpo_2010_1\(2\)__30.pdf](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vpo_2010_1(2)__30.pdf). [in Ukrainian]. (2019, November, 28).
6. Semychenko V.A. (2004). *Psykhologhiia pedahohichnoi diialnosti. [Psychology of pedagogical activity]*. Kyiv, Vyshcha shkola. [Kiev: High School]. [in Ukrainian].
7. Chebykin A.Ja. (1995). *Problema jemocional'noj ustojchivosti. [The problem of emotional stability]*. Odessa. [in Russian].
8. Alsaker F., Nagele C. (2008). *Bullying in kindergarten and prevention, Understanding and addressing bullying: An international Perspective PrevNet publication series, D. Pepler, W. Craig., Vol. 1., 230-248.* [in English]
9. Espelage, D.L.; Swearer, S.M. (2003). Research on school bullying and victimization: What have we learned and where do we go from here? *School psychology review, Vol. 32, No. 3, 365-383.* [in English]
10. Olweus D. (1994). *Bullying at school: Longgterm outcomes for the victims and an effective schoollbased intervention program. Aggressive behavior: Current perspectives*, Ed. L.R. Huessmann, New York, Plenum Press, 97-130. [in English]
11. Salmivalli C. (2010). *Bullying and the peer group: A review. Aggression and Violent Behavior, Vol. 15, No. 2, 112-120.* doi:10.1016/j.avb.2009.08.007. [in English]

Citation: I. Pyvovarchyk, Yu. Shchambura (2019). MODERN YOUNG PEOPLE'S PERCEPTION ON THE ROLE OF TEACHERS IN BULLING SITUATIONS IN SCHOOL. Innovative Solutions in Modern Science. 8(35). doi: 10.26886/2414-634X.8(35)2019.6

Copyright: I. Pyvovarchyk, Yu. Shchambura ©. 2019. This is an openaccess article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY). The use, distribution or reproduction in

other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

DOI 10.26886/2414-634X.8(35)2019.7

UDC 159.955.1.

ON THE NATURE OF HUMOR

K. Kolesnykova, PhD student

<https://orcid.org/0000-0002-4818-5580>

K. D. Ushinsky South-Ukrainian national pedagogical University, Odessa,
Ukraine

The purpose of this work is the further development of ideas about the origin of humor [1-5].

A large number of studies and publications are devoted to the problem of humor. This is due to the fact that the ability to generate and perceive humor plays an important role in the psychological structure of the personality, as well as in the quality of interpersonal relations.

In well-known publications [6-10], the questions of the manifestation of humor in different situations and in different types of people, the influence of humor on the perception of the life situations and the solution of different social and political problems and others are investigated. However, almost no attention is paid to identifying the essence of humor, the mechanisms of its origin and their connection with the processes of thinking.

Methods: Analysis of current concepts of humor and laughter, discussing new possible approaches on this basis.

Objectives: The nature of the humor. Abbreviations: HTC (humor thought construct), AfG - affiliative style, SPG - self-supporting style, AgG - aggressive style, SPG - self-destructive style of humor; MP -

understanding others' emotions, MU - managing others' emotions, VP - managing their emotions, BU – understanding their emotions, BE - control of their expression, MEI - emotional personality, BEI - internally personal emotional intelligence, PBE - understanding their own and others' emotions, UBE - managing their and others' emotions.

Keywords: humor, psychological structure of personality, emotional intelligence, lateral thinking, sense.

Колесникова К. Характер походження гумору/ Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, Одеса, Україна

Метою даної роботи є подальший розвиток уявлень про походження гумору [1-5].

Проблемі гумору присвячена велика кількість досліджень та публікацій. Це пов'язано з тим, що здатність генерувати і сприймати гумор відіграє важливу роль у психологічній структурі особистості, а також у якості міжособистісних відносин.

У відомих публікаціях [6-10] питання прояву гумору в різних ситуаціях та у різних типів людей, впливу гумору на сприйняття життєвих ситуацій та вирішення різних суспільно-політичних проблем досліджуються.

Однак майже не приділяється уваги виявленню сутності гумору, механізмів його виникнення та їх зв'язку з процесами мислення.

Методи: Аналіз сучасних концепцій проблеми гумору та сміху, обговорення на цій основі нових можливих підходів.

Цілі: Природа виникнення гумору.

Скорочення: НТС (humor thought construct) ГРК (гумористична розумова конструкція), АфГ – афіліативний стиль, СпГ – самопідтримуючий стиль, АгГ – агресивний стиль, СзГ –

самознищуючий стиль гумору; умовні скорочення показників емоційного інтелекту: *MP* – розуміння чужих емоцій, *МУ* – управління чужими емоціями, *BP* – розуміння своїх емоцій, *БУ* – управління своїми емоціями, *BE* – контроль своєї експресії, *MEI* – міжособистісний емоційний інтелект, *BEI* – внутрішньо особистісний емоційний інтелект, *PBE* – розуміння своїх і чужих емоцій, *UBE* – управління своїми і чужими емоціями.

Ключові слова: гумор, психологічна структура особистості, емоційний інтелект, латеральне мислення, почуття.

Колесникова Е. Характер происхождения юмора / Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского, Одесса, Украина

Целью данной работы является дальнейшее развитие представлений о происхождении юмора [1-5].

Проблеме юмора посвящено большое количество исследований и публикаций.

Это связано с тем, что способности генерировать и воспринимать юмор играют важную роль в психологической структуре личности, а также в качестве межличностных отношений. В известных публикациях [6-10] вопрос проявления юмора в разных ситуациях и у разных типов людей, влияния юмора на восприятие жизненных ситуаций и решения различных общественно-политических проблем исследуются. Однако почти не уделяется внимания выявлению сущности юмора, механизмов его возникновения и их связи с процессами мышления.

Методы: Анализ современных концепций проблемы юмора и смеха, обсуждения на этой основе новых возможных подходов.

Цели: Природа возникновения юмора.

Сокращения: *HTC* (*humor thought construct*) *ГПК* (юмористическая умственная конструкция), *АфГ* - афилиативный стиль, *СпГ* - самоподдерживающийся стиль, *АгГ* - агрессивный стиль, *СрГ* - саморазрушающий стиль юмора; условные сокращения показателей эмоционального интеллекта: *MP* - понимание чужих эмоций, *ГУ* - управление чужими эмоциями, *BP* - понимание своих эмоций, *ВУ* - управление своими эмоциями, *BE* - контроль своей экспрессии, *МЭИ* - межличностный эмоциональный интеллект, *ВЭИ* - внутренне личностный эмоциональный интеллект, *РОЭ* - понимание своих и чужих эмоций, *УВЭ* - управление своими и чужими эмоциями.

Ключевые слова: юмор, психологическая структура личности, эмоциональный интеллект, латеральное мышление, чувства.

In [12], we hypothesized that the *perception of humor is akin to the perception of external influences by the senses*. The sense organs transmit the signals of the environment to the brain, which in a very short period of time produces a solution that dictates the body a specific action*. (See Figure 1).

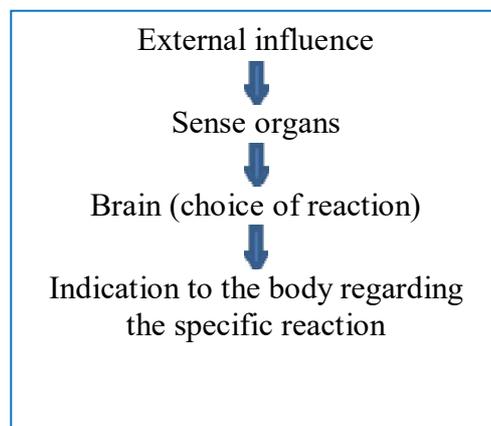

Figure 1 Schematic representation of the interaction of the individual with the outside world

What distinguishes between the perceptions of humor from the effects of various external stimuli on the senses?

- In the case of humor, an *intellectual* stimulus affects the personality.
- In the scheme in Figure 1, the stage of external stimulus impact on the senses is omitted. *The external (intellectual) stimulus acts directly on the brain.*
- In the case of humor, an external (intellectual) stimulus is generated by thinking as a special "*humorous thought construct*" (HTC), resulting from lateral thinking [12].
- When creating and perceiving humor in the process of lateral thinking, a large number of HTC are matched (a large amount of information is processed).

The perception of humor is closely linked to the issue of psychological stability [13]. In the last paper, *we proposed to use the magnitude of the correlation coefficients between IQ and EQ to assess the psychological stability of the individual.* This approach also allows one to evaluate an adequate perception of humor by the individual. Indeed, the more successful the HTC design invented by the individual, the stronger the emotional reaction should be. We found out how this correlation is manifested depending on the IQ personality. It was revealed that this correlation is more pronounced for individuals with a smaller IQ. This result is explained by the fact that individuals with higher IQ better manage their emotions, and therefore the correlations found to a lesser extent reflect the true emotional perception of the HTC. Thus, in the case of a sufficiently high IQ, *the true perception of humor by a person can be purposefully disguised.*

In [14], we set ourselves the task of finding out whether universal HTC exist. To do this, we selected from the whole group subgroups of

people characterized by a certain style of humor. (A detailed description of the techniques is in [14]).

The idea of the study was to test whether there would be a different correlation between the characteristics of humor and the indicators of emotional intelligence in the case of different styles of humor. In the Figure 2 emotional intelligence profiles of groups of people that differ in style of humor are presented [14].

*Processes related to conditioned and unconditioned reflexes are excluded from consideration

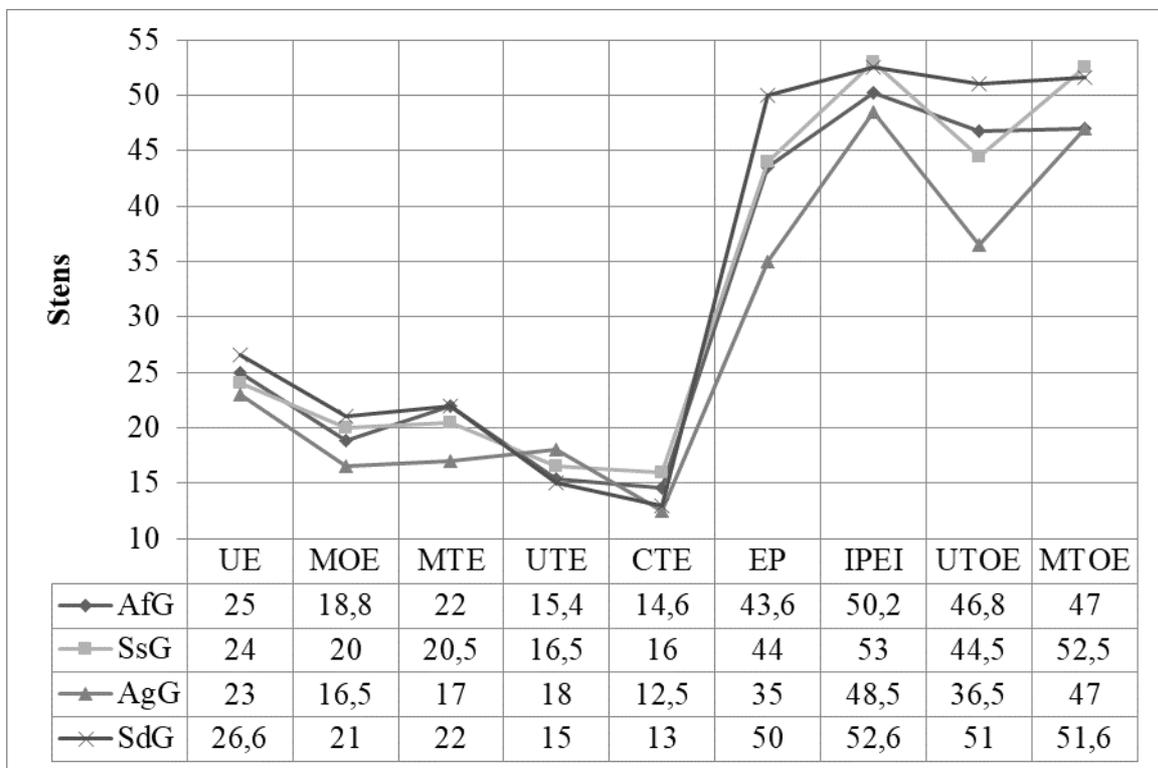

Figure 2 Emotional intelligence profiles of groups of people that differ in style of humor

Previously by help of the method of aces (Sannikova, 1984, 1995) from the general group were excluded surveyed with the domination of one of the styles of humor, which were diagnosed by the method of EMIN (Lucin, 2004). As a result of this procedure, the surveyed were distributed as follows: a group of people with an inclination to affiliate style of humor

(ASH) were 5 people, self-supporting style (SSS) 2 people, aggressive style (AG) 2 people and the destructive style of humor (DSH) 3 people.

Conditional reductions in the style of humor: AfG - affiliative style, SPG - self-supporting style, AgG - aggressive style, SPG - self-destructive style of humor; MP - understanding others' emotions, MY - managing others' emotions, BП - managing their emotions, BY – understanding their emotions, BE - control of their expression, MEI - emotional personality, BEI - internally personal emotional intelligence, PBE - understanding their own and others' emotions, YBE - managing their and others' emotions.

The obtained result indicates that the intellectual perception of humor (as well as EQ as a whole) does not depend on the style of humor. This suggests that the mechanisms of the emergence and perception of humor are due to some universal thinking structures (HTC). These mental constructions are subject to further detailed study.

References:

1. Edward de Bono, (2009) *Lateral Thinking: A Textbook of Creativity*, Edinburgh Gate, Harlow, England, www.edwdebono.com ,
2. "Oxford English Dictionary: Lateral thinking", (2016) Oxford University Press.
3. David Cox (2012) *Creative Thinking for Dummies*, John Wiley & Sons, 384 p.
4. Trapnell, P.D., & Campbell, J.D. (1999). "Private self-consciousness and the Five-Factor Model of Personality: Distinguishing rumination from reflection". *Journal of Personality and Social Psychology*, 76, 284–304.
5. Pirie, Madsen (2006). *How to Win Every Argument: The Use and Abuse of Logic*, A&C Black, London: P. 46
6. Bell D.A., (1962) *Information Theory and its Engineering Applications*, Pitman, New York.

7. Rudolf Arnheim (1976) *Journal of Aesthetics and Art Criticism* 34 (3), pp. 361-364.
8. *Musical Perceptions*, Rita Aiello & John A. Sloboda (eds.) (1994) Oxford University Press.
9. Schacter Daniel, Gilbert Daniel, Wegner Daniel (2011) "*Sensation and Perception*". Psychology, Worth Publishers, pp. 166–171.
10. Lewis R. Aiken (2004) *Assessment of Intellectual Functioning: Perspectives on Individual Differences*, Springer, Berlin.
11. Sannikova, O.P., (2015). "The continuum – hierarchical model of emotionality", Science and Education a New Dimension. *Pedagogy and Psychology, III (21), Issue: 43*, www.seanewdim.com
12. Kolesnykova, K.D., (2019) To the problem of the origin and perception of the ridiculous, *Scientific review, no 4 (57)*, 187-194.
13. Kolesnykova, K.D., (2019) *The method of correlation based on IQ and EQ measurements for assessing the psychological stability of a person.*
14. Kolesnykova, K.D., (2019) Specifics of the emotional intelligence with a humorous style, Resources and the members of the psychological well-being specialties, *Materials of the scientific-practical conference "Problems of ordinary psychological specialties"*, 76-84. Kolesnykova, K.D., (2019) Spetsyfika emotsiynoho intelektu osib z riznym stylem humoru, Resursy ta chynnyky psykholohichnoho blahopoluchchya osobystosti, *Materialy naukovo-praktychnoyi konferentsiyi «Problemy suchasnoyi psykholohiyi osobystosti»*, 76-84.
15. Goleman D., (1995) *Emotional Intelligence*, NY, England, Bantam Books, Inc.
16. Martin, R.A. (2007) *The psychology of humor: An integrative approach*. Burlington, MA, Elsevier Academic Press.

17 Yip, J.A., and Martin, R.A. (2006) Sense of humor, emotional intelligence, and social competence, *Journal of Research in Personality*, 40, pp. 1202-1208.

Citation: K. Kolesnykova (2019). ON THE NATURE OF HUMOR. Innovative Solutions in Modern Science. 8(35). doi: 10.26886/2414-634X.8(35)2019.7

Copyright: K. Kolesnykova ©. 2019. This is an openaccess article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY). The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

IV. Art. Art criticism

DOI 10.26886/2414-634X.8(35)2019.8

UDC: 792 / 796.4

SPECIFICITY OF ARCHITECTONICS AND ARTISTIC IMAGE IN CIRCUS REPRESENTATION

A. Orel

<https://orcid.org/0000-0002-8038-0319>

Kyiv Municipal Academy of Variety and Circus Art, Ukraine, Kiev

The article analyzes the specific features of the construction of the circus composition and its stage representation. The constituent factors and characteristics of architectonics are determined: theme, idea, style, genre, set of stunt parts, aesthetics, musical accompaniment, decoration – light, costumes. The artistic means are clarified: the creation of a circus composition, its entire process, from ideas and themes, to practicing tricks, musicality, dance, plastic and acting, as well as to a dress rehearsal and stage performance.

Key words: Circus direction, composition, architectonics, trick, circus art, circus genres.

Problem statement.

In the article we made an attempt to study the artistic structure and the main methodological principles of creating circus numbers, and we also set up an experiment that allows us to draw certain conclusions regarding the general laws of structure and methodology, regardless of the genre originality of the numbers, which in turn is confirmed by an analysis of the numerous examples.

The analysis of sources and recent researches.

Domestic circus art robots are represented – Mikhail Rybakov, Vladimir Kashevarov, Yuri Kashuba, Anatoly Stetsenko, Svetlana Dobrovolskaya, Kapitolina Dementieva, Marina Malykhina, Denys Sharykov, Julia Romanenkova, Maxim Golovchenko.

The scientific novelty

The idea of the theory of circus art as a whole can be neither systemic, nor in principle scientifically sound.

The publication's purpose.

The purpose of the study is to identify patterns of structural organization of the circus show, its typology, as well as to analyze the process of creating a circus show as a work of circus art.

The objective of the study is to create scientifically substantiated provisions in the theory of directing circus numbers, based on the methodology for its creation as a whole, namely: analysis of the genre structure, typology, features of dramaturgy, the nature of the conflict, as well as the search and scientific substantiation of the specifics of directing in individual genre varieties – circus number.

Statement of the basic material.

Analysis of the structural patterns of circus genre numbers allows us to distinguish two of their varieties, the methodological principles of which are different, namely:

- plot number,
- plotless number.

Sometimes the plot number is called theatrical, where the dramatization in turn enhances the expressiveness of the number, the appeal to it is in the traditions of the circus.

But in the storyline, performers are required to be able to act in the specified circumstances, to create the character of a character, to manifest the entire complex of mastery of elements of acting, is not always possible.

At the same time, the plot construction of the circus number is not the only possible one. As you know, the main goal of any kind of art is to create an artistic image. The specificity of the structure of the artistic image in circus genres lies precisely in the fact that it may not be based on the plot construction of the number.

Therefore, we consider other techniques and expressive means that are outside the plot structure, which the director resorts to create an artistic image in the circus number.

As we have already noted, in circus genres the trick often has self-sufficient value. The problems of directing is precisely that it does not become an end in itself, but at the same time it is a means of creating an artistic image. This is the most difficult: to imagine a trick in such a way that it demonstrates a person's victory over the world of things, space, gravity, over his own physical abilities, over a representative of the fauna (including a predator) - this is the basis of the theme of the plotless issue.

The famous Ukrainian acrobat artist Petro Kolisnichenko (1959–2019) described how two acrobat artists of the Directorate of Traveling Circus Collectives of Ukraine rehearsed for a long time a difficult trick – kopfstein (head-to-head stand, when the top performs a stand on the head without the help of hands, relying on lower head). Traditionally, to perform

this technique, a special “donut” device is used – a roller in the form of a hoop, which the lower one puts on the head, allowing the upper to hold the rack.

However, the artists decided to perform this rather complex acrobatic element without a donut. Practicing the stunt took a huge amount of time. The day of the premiere came, and the artists expected a resounding success. But the audience didn't even see that the kopfstein was performed without a “donut” – it was imperceptible from the audience, and, accordingly, the viewer did not react in any way to the unique trick. An example shows that it is not enough to do a rare trick - it is necessary to show this complexity, emphasize it, and make it understandable to the public.

There is an excellent pattern in the methodology for creating a circus number: a moment is specially defined and built up when the artist seems to stop the number and concentrates on the future trick for several seconds.

This pause can be saturated with various preparatory actions: four people carry a heavy barbell (although they could have brought two), props and shells are checked before performing the stunt, the artist removes the lounge, adjusts the swing bridge for a future jump, sets partners who should catch it after a somersault (although they themselves know very well where they need to be).

Once again, we must emphasize: these actions may not be required, but they are specially built by the director for a more effective perception of the trick.

For the same purpose, another trick is used – the deliberate “disruption” of a stunt. An example: an artist with a flip board through a somersault comes into the column fourth (it turns out to be the floor of the column of three people). The first time he misses, but it is a specially built

failure. As a rule, such "failures" are built up one or two, and the third time – the trick is already performed cleanly. This technique clearly demonstrates to the viewer, without any explanation, the uniqueness of the performed trick (Благов Ю. 1984, с. 34).

The complexity of the trick is emphasized not only by the preparatory pause, but also by the pause after performing the trick or a series of them, which is called a compliment. Traditionally, during this pause, the artist thanks the audience for applause. Sometimes this is expressed in bows, sometimes with welcoming hand gestures.

Often, a compliment in circus genre numbers is the only manifestation of the artist's direct communication with the audience, and is treated by the director, just as the director in the drama theater bows after the performance. Places of compliments are pre-determined in the script development of the number, they are never given to improvise artists. Thus, a compliment becomes one of the expressive means of the number.

The number of circus genres without compliments significantly loses in its expressiveness, since the compliment accentuates the viewer's attention on only the performed trick.

In the creation of a plot-free number, the leading role is gained by expressive means, which, along with the main expressive means of such a number - a trick, are in the plane outside the acting, namely:

- costume;
- shell and props;
- musical and noise design;
- light.

All these expressive means play an important role in creating the numbers of any genre, and not just the plotless circus variety. However, if in other genres they constitute an equal synthesis with the acting skills of the performer, then in the plotless circus circus number they are usually

more important than the means of creating an artistic image. This factor stipulates methodological differences in the creation of the plot and plotless circus act (Баринов В, 2018, с. 12)..

This list does not include decoration, and this is not a mistake. The stage and circus are very stingy on the scenery. If a set design is present in a room, it is always expressed in details. In the graphic series of the plotless number, the leading role belongs to the costume of the performer.

The primary problem that a costume designer faces is to make it functional; it should not interfere with performing tricks. If the clothes are uncomfortable, if it restricts or impedes the artist's movement, this may lead to him even having to refuse to perform some tricks, usually spectacular ones, which require that the artist does not interfere. In addition, an uncomfortable suit, fetters movement, can cause injury, especially when performing acrobatic and gymnastic tricks. That is why such a suit, in the full sense of the word, is being constructed (Рыбаков М.А, 2006, с. 12).

The process of developing a costume begins with the formation of an artistic concept, then the stage for creating a sketch begins, followed by the actual production. And at all stages, the director and artist-artist work together with the artist – this is the only way to make a truly functional costume.

Note that if the performer takes the form of some famous folklore or literary character, the costume as if begins to play this hero himself. In this case, the plotless number can enter the outline of the plot presentation, working on its end-to-end action. As an example, a number in the genre of aerial gymnastics is performed by a couple, usually in suits neutral in terms of their imagery.

No less important is the rhythm. If in a musical work the rhythmic organization of sounds is complex, it is difficult for the public to hear

(especially when a variable musical size is used). After all, most circus genres are designed for ease of perception.

The musical accompaniment of the circus number is usually based on a pronounced, clear, intelligible rhythmic structure. Complex rhythms make perception difficult. The rhythmically organized accompaniment makes the audience focus on the music, distracting from what is happening on the stage. The music of the assistant artist begins to turn into a factor that impedes the complete immersion of the public in what is happening in the room itself.

In addition, most of the stunt work in circus genres is based on a clear rhythmic organization of movements. For example, a cascade of acrobatic jumps is always a very accurate rhythm without this rhythmic organization of the trick loses its appeal. Outside a hard rhythm, the work of an acrobat, juggler, gymnast, and much more is impossible. Thus, the bright and clear rhythmic accompaniment has a functional, sometimes even decisive character for these genres.

Conclusions.

Summing up our scientific work, we consider it necessary to focus on the following aspects.

An essential and specific methodological principle in creating an original and circus number is as follows, namely: the theme of the number is determined by the interconnection of ideological and technological components, fundamentally distinguishes this process from that in the drama theater.

The style of stunt work determines the overall stylistic orientation of the number, which in a single artistic spirit is supported by all other expressive means.

The numbers of circus genres should be divided into plotless and plot ones, which, in turn, determines the director's choice of expressive means

for creating an artistic image along with the main expressive means of genres – a trick.

The dialectic of one of the methodological laws of creating a circus number is that its game beginning as rarely as possible serves as a kind of cover for the stunt weakness of the performer, and vice versa – the trick is interwoven with the action and serves to reveal the theme of the number.

Determination of the composite factors and characteristics of architectonics: theme, idea, style, genre, set of stunt parts, aesthetics, musical accompaniment, decoration – light, costumes. Disclosure of artistic means: the creation of a circus composition, its entire process, from ideas and themes to practicing tricks, musicality, dance, plastic and acting, as well as to a dress rehearsal and stage performance.

Література:

1. Баринов В. (2005). *Художественно-образная структура циркового искусства: Монография*. М., МГУКИ, 192.
2. Бахтин М. (1979). *Эстетика словесного творчества.*, М., Худож. литература, 412.
3. Благоев Ю. (1984) *Чудеса на манеже*. М., Искусство, 231.
4. Svetlana Dobrovolskaya. Anatoly Stetsenko, *Specific features of the scenic method in the genre "Circus Gymnastics": formal technical characteristics, as well as analysis of tricks on "Shvung Trape" (trapezium)* *Innovative solutions in modern science*, 6 (25), 95–99.
5. Кашеваров В. & Орел Д. (2018). *Сценічно-технічна підготовка в циркових жанрах: техніка безпеки, манеж, реквізит*. Київ, КМАЕЦМ, 75.
6. Рыбаков М.А. (2006). *Киевский цирк: люди, события, судьбы*. Киев, Атика, 300.

7. Цирковые термины. (2017). Режим доступа: <http://curcus.narod.ru/termin.htm>.

References:

1. Barinov V. (2005). *Hudozhestvenno-obraznaya struktura cirkovogo iskusstva*, Monografiya. M., MGUKI, 192. [in Russian]
2. Bahtin M. (1979). *Estetika slovesnogo tvorchestva.*, M., Hudozh. literatura, 412. [in Russian]
3. Blagov YU. (1984) *Chudesa na manezhe*. M., Iskusstvo, 231. [in Russian]
4. Svetlana Dobrovolskaya. Anatoly Stetsenko, (2018) *Specific features of the scenic method in the genre "Circus Gymnastics": formal technical characteristics, as well as analysis of tricks on "Shvung Trape" (trapezium)* Dubai, TK Meganom [United Arab Emirates].
5. Kashevarov V. & Orel D. (2018). *Scenichno-tekhnichna pidgotovka v cirkovih zhanrah: tekhnika bezpeki, manezh, rekvizit [Stage and technical training in circus genres: safety equipment, playpen, props]*. Kyiv, KMAVCA. [in Ukrainian].
6. Rybakov M. (2006). *Kievskij cirk: lyudi, sobytiya, sud'by [Kiev Circus: people, events, fates.]*. Kyiv, Atica. [in Ukrainian].
7. Cirkovye terminy. (2017). [Circus terms] Retrieved from: <http://curcus.narod.ru/termin.htm> [in Russian].
8. Yuri Kashuba. (2018). *Specific features of circus acrobatics: power acrobatics, analysis of the scenic method in the Kiev Municipal Academy of Variety and Circus Art*. Dubai, TK Meganom [United Arab Emirates].

Citation: A. Orel (2019). SPECIFICITY OF ARCHITECTONICS AND ARTISTIC IMAGE IN CIRCUS REPRESENTATION. Innovative Solutions in Modern Science. 8(35). doi: 10.26886/2414-634X.8(35)2019.8

Copyright: A. Orel ©. 2019. This is an openaccess article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY). The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

DOI 10.26886/2414-634X.8(35)2019.9

UDC: 792 / 796.4

**FEATURES GENRE CLOWNADY.
SPECIFIC WORK OF THE DIRECTOR**

T. Primachenko

<https://orcid.org/0000-0002-8616-4748>

Kyiv Municipal Academy of Variety and Circus Art, Ukraine, Kiev

Determine the characteristics and specifics of the circus genre of clowning. Clarify the specific features of forms, techniques, expressive features and the creation of an artistic image, as well as emphasize the work of the director in creating a stage representation. Based on the results of the study and analysis of historical materials, articles, books, methodological developments, consider clownery as the original genre of pop and circus art, trace the origins of the formation, formation and development of the genre, identify the differences between pop and circus clowns, determine the specifics of directing the genre, the main provisions of the director's work with a comedic actor.

Key words: circus art, circus genres, aerial gymnastics, circus trick,

Problem statement.

Clarify the specifics of the circus clowning today with its characteristics and specific features.

The analysis of sources and recent researches.

Formal-technical, as well as historical aspects and features and specifics of circus genres are analyzed in scientific works – Mikhail Bakhtin, Walter Zapashny, Alexander Kiss. In these works, the historical aspects of circus genres were described and determined – acrobatics, gymnastics, juggling, trainers, clowning. The historical periods,

personalities, as well as the uniqueness of work in specific genres of circus art in the XX-th century were covered.

Scientific and practical works of circus mystery clownery (Makarova S. M., Gurevich Z., Dmitriyova Yu. A., Kuznetsova E. M. Drigo A. Domestic circus art robots are represented – Mikhail Rybakov, Vladimir Kashevarov, Yuri Kashuba, Anatoly Stetsenko, Svetlana Dobrovolskaya, Kapitolina Dementieva, Marina Malykhina, Denys Sharykov, Julia Romanenkova, Maxim Golovchenko.

The scientific novelty

As a result of scientific, historical and practical analysis of the material, an attempt was made to find out the specifics of the director's work with the artist of the comedy genre in selecting the mask and grain of the image, starting from the artist's personality. The work of the director with the actor in the given proposed circumstances of the issue.

The publication's purpose.

Based on the results of the study and analysis of historical materials, articles, books, methodological developments, consider clownery as the original genre of pop and circus art, trace the origins of the formation, formation and development of the genre, identify the differences between pop and circus clowns, determine the specifics of directing the genre, the main provisions of the director's work with a comedic actor.

The goal determines the following tasks:

- trace the formation and formation of the genre, find the differences between pop and circus clowning;
- determine the specifics of the dramaturgy of the genre, determine the role of the director in the genre;
- determine the main provisions of the director's work with an actor in the clowning genre.

Statement of the basic material.

Nowadays, clown art has gained worldwide recognition. It proved its right to exist through addressing complex and pressing problems, through the prism of its dissimilar, time of wonder, look at simple things. Overcoming all kinds of barriers, this art is actively involved in the development of the culture of our country and the whole world as a whole. Unfortunately, there is no such manual as becoming a clown. This is a very individual and diverse path for each artist who has chosen this profession. The creative achievements of clowns are becoming more significant, more significant in our time. But how and where did it all begin? Clown art has its roots in the 16th century, it has gone through a very thorny path of formation as a circus genre, nowadays it is gaining popularity and demand among the people.

The comedians of the arena have a long pedigree. Their ancestors should be sought in ancient Greece. Revealing the national essence of clowning will help us deepening into history. The clown first appeared at a carnival in ancient Greece. The central figure of the carnival was Bomolokh - a cunning peasant. He acted in the form of Ayron - an ironic simpleton who interacted with other participants in the carnival, joking and ridiculing their behavior. Spectators enthusiastically greeted Bomolokh, since it was this character who shared their opposition mood, and also acted as a destroyer of moral and social foundations, he laughed not only at the environment, but also at himself, and this was the starting point of the popularity of such artists.

Also in ancient Rome, the Italian comedy – atellan used the comedic character "Hillbilly", "uncouth log", which was the protagonist of the comedy, he acted in the form of the evil Mack, who is considered the father of circus clowns, he was a loser, he often joined Conflict with other characters. His actions seemed to refute the everyday norms of behavior inherent in that era.

The comedy character receives his further "circus" development from the Italian comedy Del Arte, in which such actors as Brigella and Harlequin appear. Historically, it can be seen that Brigella and Harlequin became the progenitors of all the famous masks of Pierrot and Augustus and the White and Red Clowns. Before comedians Del Arte Brigell and Arlequin faced many difficult tasks.

The performers believed that Brigella should cause excitement and admiration among the audience for his dexterity, and Harlequin - to cause sympathy for his amusing troubles and failures. It is also important to note the relationship between the masks of the comedy del Arte and the masks of the modern circus clown - the actor in the comedy of masks and the clown in the circus arena chose once and for all the role that most suited him and corresponded to his personality, and performed in this mask all his life.

Also, the concept of "*clown*" was used on the English stage of the theater. A character called the "clown" appeared on the scene in the 16th century. He played in the plays of a simpleton or a servant. Usually played the role of a funny and clumsy person. He had his own interludes, which had nothing to do with the plot of the play. English clowns who switched from theater stages to circus arenas, performing their interludes, sought to make their roles understandable to ordinary spectators, in contrast to comedy actors Del Arte, who underwent aristocratization.

The word "clown" comes from the Latin "colonus" - a man from the common people. And clowning is a circus genre based on the performance of atristists in a comic image, a mask with numbers built on the techniques of a buffoonery, eccentric, grotesque and parody.

Each genre of circus art has its own special means of expressiveness, especially the figurative embodiment of the theme underlying the issue. In general terms, expressive means are a variety of

artistic techniques by which an artist truthfully and visually recreates a complex set of human feelings. In the art of clowning, such artistic techniques as an eccentric, grotesque exaggeration, aggravation, contrast, parody, use of a trick occupy the main places. A clown mainly combines a satirical word or just a funny joke with plastic expressiveness and tricks.

Now in the circus arena, several types of clowning are distinguished with their characteristic features:

1. buffoonery clowning;
2. Satirical clowning;
3. Clowning musical and musical eccentric;
4. Clown trainer;
5. Carpet clown;
6. Clown mime.

There are mainly only two types on the stage:

1. Clown mime;
2. Clown musical eccentric.

So, judging by the varieties of pop and circus clowning, it can be noted that this genre has a huge number of expressive means, receptions and auxiliary genres that serve as a support for the artist to show his skills and, most importantly, help to amuse and delight the viewer.

The genre of clowning is by its nature quite specific. It is divided into several subspecies, which have their own characteristics and the main expressive means inherent only to certain types of clowns. And the director who takes on work in this genre must definitely know and understand the specifics of each of the subspecies. In order to understand the features of directing a clown's number, you need to understand the features of each subspecies (Korah M., 1963).

The specifics of the director's work with the satirical clown.

The leading expressive means in satirical clowning is actor's maisterist and word. The satirical clown, entering the arena in his image, through sarcasm or satire seeks to ridicule the actual and present themes or events that the viewer lives on, reinforcing his performance with auxiliary expressive means, based on the proposed circumstances, which the plot of the journalistic scenario dictates to him.

The director, working with clowns of this kind, turns his attention to the choice of a mask in which the artist will work, which is the main reason for choosing a certain journalistic text on the current topic of political or everyday life. The text should be natural for the artist and his role (mask) The satirical clowning must be true, sharp and deeply democratic (Дементьева К.,2017).

Clown mime. Features of directing the clown mime.

Clown pantomime is a separate subspecies of clowning, which has its own specifically figurative-symbolic language of movements. A kind of plastic is a component of the tricks pantomies. The main expressive means of mime clowns is the gesture, plastic and facial expressions of the artist. Pantomime is a conditional art, therefore, in the mime clownery, the proposed circumstances, the scene are transmitted by means of the artist's plastic.

When constructing a clown pantomime number, the director should take into account that pantomime is an art where the word is practically not used, therefore, when creating a number, the director should think about the plot and the proposed circumstances in which the artists will exist so that their silence is organic and not raised questions from the public about why the artists on the arena are silent. This also applies to the clarity of the action that the artist performs in order to achieve the ultimate goal of the performance. With all the conventions, the pantomime number should have its own logic, which should be clearly and

consistently built, have a theme, an idea and carry an idea that is the soul of a pantomime for the audience to easily perceive the number. The number should be based on plastic action with the addition of comic tricks, which are the basis of the expressiveness of the clown genre (Малихіна М. А., 2009).

Circus Clown Forms.

In the circus, clowns perform most often with a reprise, sideshow or entre. Each of these forms is complex in its own way, and has a huge amount of subtleties. Recall that the basis of circus art is etryuk. And the genre of clowning is no exception. Therefore, the creation of the number begins precisely with the stunt abilities of the clown artist.

Clown reprise. One of the most popular types of comic art in general. This is a short, thematically clear way to evoke laughter with a trick or word (utterance), or a combination of both. In circus conditions, and tricks must correspond to the situation: not all effective tricks (and especially verbal reprise) are usually well received on the stage, not the fact that they will be successfully received at the arena. In the circus, preference will always be given to an effective reprise, rather than verbal. But sometimes it is possible to combine action with the word. Reprise is an independent, stressed point of clown art, which should have its own theme, opinion and message. We must not forget that verbal reprisals, as a rule, are less spectacular, and for obvious reasons: in such an intense rhythm, in which a circus performance develops, turning off the effective moment naturally weakens the perception of the reprise from the audience. As for the stunt reprise, they are usually equipped with text, but in this case the text carries a purely game denouement (Рыбаков М.А.,2006).

Clown sideshow. This concept has recently appeared in the practice of our circus. And it is caused by the need to determine the kind of performances that have existed for a long time, are widely used today, but

until recently did not have a clear name. What is clown sideshow? This is something between a reprise and an entre. In clownish interludes there are exits to the arena, lasting up to five minutes. Five minutes is already a short entre. But entre is characterized by its independent significance in the program. And the interlude, which includes several comic nodes and verbal and gaming, still leaves the clown in the position of the face, fills in the pauses between the numbers in the play. If short interludes by genre signs are close to reprise, then interludes are deployed closer to the entre. Sideshow is distinguished first of all by its accurately expressed action plot. Performed by a solo clown with partners or a clown duet, trio, group of clowns. Sideshow requires a real storyline - this should happen on the arena. Otherwise, it is impossible to attract the attention of viewers for a long time.

If the reprise as a short joke has the right to some thoughtlessness and the audience does not bother, then the audience expects some sense from the sideshow. It is clear that its semantic (ideological) load is built taking into account the specifics of the genre and form. One cannot expect a particularly wide coverage of reality or philosophical depth from a 3-minute sideshow, but it must necessarily touch from a satirical point of view some modern phenomenon or some initial human properties.

Conclusions.

Clowning a complex, multifaceted genre, in our time, has won worldwide recognition. The genre of clowning applies to both circus art and variety art, including many features and expressive means. A distinctive feature of this genre is that, despite all the obstacles that stood in the way of formation, the clownery not only proved its right to exist as a separate art form, but also retained thanks to humor the ability to address burning topics and problems that excite the viewer. Clowning is considered one of the manifestations of the comic in the world, therefore,

in the life of people, consciously or not, it occupies a large part of life. This is one of the artistic forms of understanding reality, it has already been studied for several decades. There was no and no concrete guide on how to become a clown or how to work as a director in the genre, as this is a rather individual approach to work in every sense, from choosing a character mask to honed comic tricks. The director, having studied the specifics and problems of the clowning, can choose for himself his own way of working with the artist, helping him to bring this or that plan to life.

Література:

1. Дементьева К. (2017). *Психологічні особливості артистів цирку*. Одеса, 2011. 71–79.
2. Коган М.С. (1963). *Мистецтво клоунади*. Москва, Искусство, 121.
3. Рыбаков М.А. (2006). *Киевский цирк: люди, события, судьбы*. Киев, Атика, 300.
4. Цирковые термины. (2017). Режим доступа: <http://circus.narod.ru/termin.htm>.
5. Малихіна М. А. (2009). *Проблема використання синтезу мистецтв у професійній підготовці артистів цирку*, 101–105.

References:

1. Dementieva K. (2017). *Psykhologichni osoblyvosti artystiv tsyrku*. Odessa, 2011. 71–79. [in Ukrainian].
2. Kohan M. S. (1963). *Mystetstvo klounady*. Moskva, Yskusstvo, 121. [in Russian].
3. Rybakov M. (2006). *Kievskij cirk: lyudi, sobytiya, sud'by [Kiev Circus: people, events, fates.]*. Kyiv, Atica. [in Ukrainian].
4. Cirkovye terminy. (2017). [Circus terms] Retrieved from: <http://circus.narod.ru/termin.htm> [in Russian].

5. Yuri Kashuba. (2018). *Specific features of circus acrobatics: power acrobatics, analysis of the scenic method in the Kiev Municipal Academy of Variety and Circus Art*. Dubai, TK Meganom [United Arab Emirates].

Citation: T. Primachenko (2019). FEATURES GENRE CLOUNADY. SPECIFIC WORK OF THE DIRECTOR. Innovative Solutions in Modern Science. 8(35). doi: 10.26886/2414-634X.8(35)2019.9

Copyright: T. Primachenko ©. 2019. This is an openaccess article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY). The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

DOI 10.26886/2414-634X.8(35)2019.10

UDC: 792 / 796.4

**CHARACTERISTIC OF MODERN JUGGLING: HISTORY,
SPECIFICITY AND TYPES**

Husain Gulymov

<https://orcid.org/0000-0002-9402-7102>

Kyiv Municipal Academy of Variety and Circus Art, Ukraine, Kiev

The article defines the specifics of juggling today, as well as specifies its formats, genres and types. The technical features of the juggling techniques are being clarified, the emphasis is placed on the varieties and their representation in stage representation.

The article highlights the forms and techniques of various types and genres of juggling, clarifies their expressive means, and also indicates the constituent part of the origins, development and today, as a chronological transformation of this circus genre.

Key words: circus art, circus genres, aerial gymnastics, circus trick, corde de péril

Problem statement.

The analysis of sources and recent researches.

Domestic circus art robots are represented – Mikhail Rybakov, Vladimir Kashevarov, Yuri Kashuba, Anatoly Stetsenko, Svetlana Dobrovolskaya, Kapitolina Dementieva, Marina Malykhina, Denys Sharykov, Julia Romanenkova, Maxim Golovchenko. In the work of Mikhail Rybakov, a huge analysis of the historical process of the Kiev Circus was carried out. The periods, circus genres are described – acrobatics, aerial gymnastics, equilibristics, clowning, pantomime, tricks, juggling, original circus genres. The unique tricks and techniques of prominent circus artists of the XX-th century are described.

In the work, Mikhail Rybakov, an analysis is given of the creators of the Russian national circus, the academy of circus art, entrepreneurs and artists, the theater of animals, circus art and the life of Kiev, the Ukrainian circus collective, and the circus on the stage (Рыбаков, 2015).

The work of Vladimir Kashevarov describes the features of stage technical training and safety techniques in circus genres. In particular acrobatics and aerial gymnastics. The characteristics of circus apparatuses, the specifics of suspension mechanisms and fixtures are analyzed. Instructions are given for circus artists to use circus props. This work is unique in its kind, among the new editions of Ukraine on the specifics of circus art (Кашеваров, 2018).

In the work of Yuri Kashuba, the stage method for preparing an acrobatic couple is analyzed, examples of the stunt part are given, and movements are described. Comments and work on errors in performing acrobatic elements are given (Kashuba, 2018, p. 100–105).

In the work of Anatoly Stetsenko and Svetlana Dobrovolskaya (Stetsenko and Dobrovolskaya, 2018, p. 95–99), for the first time in circus criticism, the features of the work and the specifics of aerial gymnastics on

the trapeze are indicated. Trick elements, execution rules, historical features of this circus genre, as well as the stage method of teaching work on the genre are indicated.

Denys Sharykov, in his work, analyzed the creation of an artistic image and the genre-stylistic feature of the circus representation of aerial gymnastics on the ring. He described the trick part, the transitions from movement to movement, determined the stylistic structure of the circus number (Sharykov, 2017, p. 138–143).

The scientific novelty

Features of the specifics of the circus genre of juggling in all its types of genres and artistic models.

The publication's purpose.

The purpose of the study is to determine the specifics of the circus genre of juggling in the process of its genesis and modernity.

This goal defines specific tasks:

- give an analysis of research in circus and stage art;
- clarify the historical constituent part of the development process of the circus genre juggling;
- describe today's examples of the circus genre of juggling.

Statement of the basic material.

Throughout the history of development, juggling as an art, in parallel there was a theory of juggling as a physical phenomenon. Juggling as an art, according to art critics, did not require accurate analyzes of its life cycle and existed only as a genre of circus art. Under such conditions, mastering the genre was enough only in dynastic circus groups. Juggling entered the circus from everyday realities, certain professional inclinations of people to manipulate various types of objects, due to impressive entertainment introduced a new genre in circus art.

And after a couple of centuries, the popularity of juggling in the artistic aspect has created a reversible progression of demand for juggling. That is, the impressive possibilities of artists in circus art interested people from the non-artistic sector of society.

In the speeches of jugglers of ancient China, a clear connection between peasants and artisans is evident. In the East, the way of carrying a luggage on the head of the Chinese turned into an original juggling with heavy porcelain vases. And the reception of the rotation of plates on bamboo canes has grown by the working skill of potters, who check the correctness of the alignment of products.

The Japanese combined juggling with tricks. This synthesis builds a repertoire of Japanese jugglers with a top, fans and jugglers with artificial noses. The style of performances of Japanese artists distinguishes the theater, raised and solemnly ceremonial manner of giving tricks. Juggling becomes one of the main circus genres and is characterized by a variety of forms, styles, techniques and props.

Contemporary juggling is divided into two main artistic directions: classical and household objects. Classic jugglers work with specially adapted props items. This is a ball, sticks, torches, plates, rings, maces. The convenient shape of these items allows performers to operate in large numbers.

Juggling (from French. Jongleur – wandering comedian, dancer, poet, acrobat, rope dancer in France), in an artistic activity based on the ability to throw and catch various objects on the fly. The first documentary about the genre dates back to 1900 BC. In the tomb of Egyptian Pharaoh Hnumhotep II in Beni Hasan, archaeologists have discovered a relief image of girls juggling with swords. Ancient Greek historian Xenophon told of a Syracuse dancer who juggled 12 hoops.

A separate genre variety represents the numbers of group jugglers who juggle objects, exchanging them with each other. This type of work is called "Juggling in with throwing." The most common props in group jugglers was a mace. The juggling genre also includes numbers that develop the principles of folk or sports games. They are called "playing with a diabolo," "playing with a spinning top," and others. Based on children's play with balls, A. Street in 1898 invented an original way of juggling balls by throwing them on the floor and into the wall. Among his followers K. Gultini achieved outstanding results, who threw eight balls to the floor.

This type of juggling was originally interpreted by the American M. Moshen, who increases not the number of balls, but the number of planes reflecting the ball, juggles them in a closed space of a triangle. The German artist V. Petzold, using the techniques of playing billiards, created the original number of Azra jugglers and billiards. In Russia, the jugglers of Belousov performed with a similar number. Many innovations in working with large hoops were introduced by V. Tsar'kov and V. Kulakov. German artist V. Belandini invented an original way of juggling ping pong balls by blowing and catching them with his mouth. A separate group is made up of jugglers working with heavy props, they are called kraft jugglers or power jugglers. Particular specificity is inherent in jugglers working with their legs (antipode) (Cirkovye terminy, 2017).

The solo juggler performs alone throughout the performance. Tricks, combinations and props – everything is specially selected for one artist. The most common items used by solo jugglers are sticks, balls, balls, maces, torches. Combining tricks is easier with these items. Solo-juggling can be performed in a classic style, in an eccentric, with elements of transformation and in combination with acrobatic jumps (Soboleva A.,2017).

For a long time, the so-called salon style was widespread in the performance of solo jugglers. The artist appeared on the arena in a tailcoat or in a business card, with a top hat and cane, with a cigar in his teeth and in white gloves. These accessories corresponded to the image of a secular cuticle and were usually objects of juggling, established in rooms of a similar plan. Salon-restaurant raid in the submission of the room, which arose under the influence of Western variety shows, persisted for some time in our jugglers, as a tribute to the past. Later, such numbers began to be presented in an eccentric plan (Рыбаков М.А.,2006).

Group juggling is based on techniques for tipping objects to one another. Such a number requires at least two participants. The greater the number of performers employed in a room, the greater the number of combinations of transfers of objects occurs on the arena. The usual group juggling is performed by six or eight artists. Group juggling can also showcase solo elements, which are like plug-ins of a number.

The most common props that artists use in group juggling are maces. When cast, the actors twist the maces, forcing them to make single or double turns, which creates an interesting pattern of the mace flight path. In group tipping from jugglers, the accuracy of the throw calculation is needed, an instant reaction to the slightest deviation of objects from the flight path and the so-called partner feeling. An inaccurate throw by one group member immediately disrupts the entire overturning rhythm, hinders the actions of partners, and can disrupt the entire combination. A clear, confident and rhythmic overturning always gives the impression of a well-adjusted mechanism, working without stopping or interrupting. As a rule, tipping is performed at a fast pace, which increases the spectacular effect of the room. Overturning of objects from long and short distances is carried out.

A track of large *hula-hoops*.

Learning the technique of performing exercises with large hula hoops, which is called the "track".

You need to learn how to correctly lay out hula-hoops, correctly step on them, lifting up, and the juggling scheme. Having studied this trick, it will be possible to surprise the viewer, because this exercise (as far as I know) is not performed by anyone in the world. To successfully complete this training, stunt students will need to master several simple preparatory exercises. This is the technique of correctly lifting one after another hula hoops, juggling with three, four and five large hula hoops. At the same time, you still need to be able to skillfully switch from the 3: 3: 3 scheme to the 4: 4: 4 scheme, and then enter the figure of the five.

In this example, ordered methods of interconnected, focused activities of a teacher and students will be applied, aimed at the effective solution of educational tasks implemented through a system of methods and means of educational activity. Here, the teacher should form students' interest in cognitive activity, so that everyone can find something interesting personally for themselves.

In another example, we can distinguish between such teaching methods: information-notification, explanatory, instructive, explanatory-incentive. Here the logical line of mental activity will be kept taking into account the age and individual capabilities of the student; psychological property of the method (levels and types of cognitive activity, motivation and stimulation of academic work).

Conclusions.

So, the methodology of teaching juggling with large and small hula-hoops with students who have already reached a certain professional level in juggling was determined in the work. Analyzed scientific research on this issue and scientific work, from which it was found that the circus and

the juggling itself were studied from ancient times and rapidly spread throughout the world, despite obstacles, but there is no information about hula-juggling.

Both formal and technical means and principles of juggling hula-hoops in historical retrospective, and the variety of juggling props, which changed from year to year, and finally became optimal for convenient use, are defined.

The work also highlights the peculiarities of the stage method of juggling the Kiev school with large and small hula-hoops, which is the latest and only now is part of the circus society, and along with this it is being improved. The work revealed the specific features of the stage method of author's formal-technical techniques, which almost no one in the world does — this is what gives them uniqueness.

Література:

1. Anatoly Stetsenko, Svetlana Dobrovolskaya. Specific features of the scenic method in the genre "Circus Gymnastics": formal technical characteristics, as well as analysis of tricks on "Shvung Trape" (trapezium) *Innovative solutions in modern science*, 6 (25), 95–99.
2. Кашеваров В. & Орел Д. (2018). *Сценічно-технічна підготовка в циркових жанрах: техніка безпеки, манеж, реквізит*. Київ, КМАЕЦМ, 75.
3. Рыбаков М.А. (2006). *Киевский цирк: люди, события, судьбы*. Киев, Атика, 300.
4. Soboleva A. (2017). History and stage method of juggling with hula hoops, *Innovative solutions in modern science*. Київ, КМАЕЦМ, 117–123.
5. Цирковые термины. (2017). Режим доступа: <http://circus.narod.ru/termin.htm>.

6. Yuri Kashuba. (2018). Specific features of circus acrobatics: power acrobatics, analysis of the scenic method in the Kiev Municipal Academy of Variety and Circus Art. *Innovative solutions in modern science*, 6 (25), 100–105.

References:

1. Anatoly Stetsenko, Svetlana Dobrovolskaya. (2018) *Specific features of the scenic method in the genre "Circus Gymnastics": formal technical characteristics, as well as analysis of tricks on "Shvung Trape" (trapezium)* Dubai, TK Meganom [United Arab Emirates].
2. Kashevarov V. & Orel D. (2018). *Scenichno-tekhnichna pidgotovka v cirkovih zhanrah: tekhnika bezpeki, manezh, rekvizit [Stage and technical training in circus genres: safety equipment, playpen, props]*. Kyiv, KMAVCA. [in Ukrainian].
3. Rybakov M. (2006). *Kievskij cirk: lyudi, sobytiya, sud'by [Kiev Circus: people, events, fates.]*. Kyiv, Atica. [in Ukrainian].
4. Soboleva A. (2017). *History and stage method of juggling with hula hoops. Innovative solutions in modern science*. Kyiv. KMAVCA. [in Ukrainian].
5. Cirkovye terminy. (2017). [Circus terms] Retrieved from: <http://curcus.narod.ru/termin.htm> [in Russian].
6. Yuri Kashuba. (2018). *Specific features of circus acrobatics: power acrobatics, analysis of the scenic method in the Kiev Municipal Academy of Variety and Circus Art*. Dubai, TK Meganom [United Arab Emirates].

Citation: Husain Gulymov (2019). CHARACTERISTIC OF MODERN JUGGLING: HISTORY, SPECIFICITY AND TYPES. *Innovative Solutions in Modern Science*. 8(35). doi: 10.26886/2414-634X.8(35)2019.10

Copyright: Husain Gulymov ©. 2019. This is an openaccess article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY). The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

V. PHILOLOGICAL SCIENCES

DOI 10.26886/2414-634X.8(35)2019.11

UDC 811.512.15

FROM THE HISTORY OF THE FORMATION OF THE SAKHA LANGUAGE TERMINOLOGY (ON THE MATERIAL OF DICTIONARIES PUBLISHED IN 1920-1980)

A. S. Akimova, PhD of Philological Sciences,

<http://orcid.org/0000-0001-5181-9057>

Yu. M. Borisova, PhD of Philological Sciences

<http://orcid.org/0000-0002-8813-2678>

Institute for Humanitarian Research and North Indigenous Peoples
Problems of the Siberian Branch of the RAS, Russia, Yakutsk

The article has a history of the formation and development of Sakha terminology on the material of dictionaries published from 1920 to 1980. The authors considered the stages: "Formation of the basics of terminological vocabulary" (1920-1940) and "The third industrial (transitional) stage" (1940-1980). The stages of the formation and development of the terminology of the Yakut literary language are described. The analysis of the development of the historical situation of periods is given. Key words: component parts (inventory and interpretation) parameters, modifications, translations and interpretation of the meaning of terms in the form of definitions.

Keywords: Yakut language, terminology, dictionary, equivalent, affix, phrases.

Акимова А. С. кандидат филологических наук; Борисова Ю. М. кандидат филологических наук, из истории становления терминологии языка саха (на материале словарей изданных в 1920-

1980 гг.) / *Институт гуманитарных исследований и проблем малочисленных народов Севера Сибирское отделение Российской академии наук, Россия, г. Якутск*

В статье рассматривается история становления и развития терминологии языка саха на материале словарей изданных с 1920 по 1980 гг. Авторы рассмотрели этапы: «Формирование основ терминологической лексики» (1920-1940 гг.) и «Третий индустриальный (переходный) этап» (1940-1980 гг.). Описываются этапы становления и развития терминологии якутского литературного языка. Дается анализ развития исторической обстановки периодов. Описано качество словников словарей, их композиционные (инвентаризационные и интерпретационные) параметры, модификации приемов перевода и интерпретация значения терминов в виде дефиниций.

Ключевые слова: Якутский язык, терминология, словарь, эквивалент, аффикс, словосочетания.

Введение. После победы Октябрьской революции, окончания гражданской войны в Якутии и обретения государственности в форме автономии началась планомерная, целеустремленная работа по внедрению якутского языка во все общественно важные сферы жизни автономной республики. Эта сложная работа была начата и во многом осуществлена в 20-е гг. XX века. Как пишет П.А. Слепцов *Подъем национальной культуры после победы Октябрьской революции стимулировал развития терминологии якутского литературного языка, и в этом процессе можно выделить несколько этапов [7, с. 211]. Далее рассмотрим подробнее этапы развития якутской терминологии.*

Формулировка цели статьи и задач. В статье рассматривается история становления и развития терминологии

языка саха на материале словарей изданных с 1920 по 1980 гг. Исследователи разделяют это время на этап «Формирование основ терминологической лексики» (1920-1940 гг.) и «Третий индустриальный (переходный) этап» (1940-1980 гг.). Цель статьи описать этапы становления и развития терминологии якутского литературного языка. Задачи выявить историческую обстановку периодов. Описать качество словников словарей, их композиционные (инвентаризационные и интерпретационные) параметры, модификации приемов перевода и интерпретация значения терминов в виде дефиниций.

Изложение основного материала статьи. С начала 20-х и до второй половины 30-х гг. XX века была проведена огромная работа по разработке теоретических основ, принципов создания терминов языка саха и главное было создано большое количество терминов в сфере различных знаний. Как отмечают языковеды, это было сравнительно быстро достигнуто потому, что из среды якутской интеллигенции выдвинулись лидеры терминостроительства, которые правильно поняли огромное значение этой работы и сами с энтузиазмом взялись и повели за собой других. Такими лидерами оказались уже широко известные деятели культурного, языкового строительства А.Е. Кулаковский, А.А. Иванов - Күндэ, П.А. Ойунский, С.Н. Донской. При этом следует отметить, что каждый из этих лидеров-терминологов шел своей дорогой, имел свои пристрастия и приоритеты.

В лингвистическом наследии А.Е. Кулаковского подняты многие важные проблемы развития якутского литературного языка, в том числе и вопрос формирования, развития терминологии. Одна из значительных работ Алексея Елисеевича «Русские слова, перенятые и усвоенные якутами (кроме собственных имен и названий)»,

представляет собой словарь, состоящий из 2396 слов, заимствованных из русского языка в дореволюционное время. К словарю прилагаются правила, по которым заимствованные слова транскрибируются согласно фонетическим законам якутского языка, а также прилагается алфавит, разработанный А.Е. Кулаковским на основе кириллицы, дается описание произношения якутских звуков.

В словаре часто встречаются производные существительные с аффиксами *-чым*, *-һым*, *-сык*, *-чык*, *-һык*, которые в прошлом традиционно употреблялись для обозначения занятий, профессий сноровки и мастерства, типа *болкуобунньук* 'полковник', *дакылааччым* 'докладчик', *найыамсык* 'наемщик, подрядчик', *начаалынньык* 'начальник', *чонуобунньук* 'чиновник'. Данная модель терминообразования, как пишет Е.И. Оконешников, может иметь в перспективе тенденцию к универсализации [3, с. 110].

А также встречаются варьируемые звуки, которые представлены в скобках внутри заглавного слова, типа *балаак(т)ка* 'палатка', *буукуб(м)а* 'буква', *д(т)оппуруос* 'допрос', *к(х)аасса* 'касса' и.т.д. Некоторые заимствованные слова с фонетизированным написанием в словаре снабжены их якутскими синонимами, типа *курупааскы* (*хабдьы*, *хабайхаан*) 'куропатка', *миинньык* (*сиппиир*) 'веник', *моруоска* (*арабас дьэдьэн*). Е.И. Оконешников верно подметил, что широкое использование языковой синонимии особенно свойственно начальному этапу формирования терминов [3, с. 159].

В состав словника также включены терминологические словосочетания, типа *бобо(у)руоскай от* 'богородская трава', *баабыр кыыл* 'бабр (сибир. сл.), тигр', *дэрэбээнэй маасла* 'деревянное масло'. Как пишет Е.И. Оконешников, терминологическими словосочетаниями можно считать семантически целостные и воспроизводимые образования, выражающие специальные понятия [3, с. 127]. В

словаре А.Е. Кулаковский значения некоторых слов дает посредством синонимического определения, типа *диэдиискэ* 'дедушка, старик, медведь', *кинээс* 'князь, князец, староста', *көрүдьүөс* 'курьез, веселье', *кыраадыс* 'градус, мороз'. Как видно из примеров, синонимическое определение значения слова показывает варьирования в употреблении слова и дает дополнительный материал в отношении толкования значений заимствованных слов в якутском языке.

П.А. Ойунский, как ученый-лингвист, хорошо понимал, что терминология – это свойство сфер интеллектуально организованной деятельности людей, ее формирование – дело сознательное, а не стихийное. «Словарь» П.А. Ойунского ввел в формировании терминов следующее: 1) Форма принадлежности существительных в определенных условиях лексикализуется и приобретает терминологическую функцию. Этот своеобразный способ образования терминов впервые в якутской терминографии широко использовал П.А. Ойунский. Приводим примеры: *близорукость* 'алаата', *рассеянность* 'ыһыллабаһа', *растительность* 'үүнээйитэ', *решительность* 'сорунуулааба', *мощность* 'кыамтата'. В примерах наглядно показана возможность перевода русских терминов, оканчивающихся на *-ость*, формой якутского изафета. 2) В «Словаре» нередко встречаются термины-неологизмы, возникшие в результате лексико-семантических сдвигов их значений, типа *горючее* 'убатык', *давление* 'баттааһын', *зародыш* 'үөскэх', *объем* 'сабардам', *раскол* 'хайдыһыы' и др. Многие из подобных образований функционируют и по сей день. 3) Многовариантные способы терминообразования, зафиксированные в «Словаре» можно разделить на две группы: а) оригинальные синонимические термины типа *ладонь* 'ытыс, баппабай', *мощь* 'күүс, кых'; б) наравне с русским

заимствованием дается и якутский эквивалент типа *метод* 'миэтэт, ньыма', *секретарь* 'сэкэритээр, суруксут'. 4) Показал образец аффиксального терминообразования типа *искусство* 'урамный', *мыслитель* 'санааһынньык', *образ* 'дьүһүмэр', *уровень* 'таһым' и др. Хотя многие дериваты автора не прижились в лексике-семантической системе языка, сам факт максимального использования аффиксальных средств терминообразования заслуживает всяческой поддержки и распространения на практике. Иногда принципы «Словаря» приводили к ломке устоявшейся было традиции. Например, вместо общепринятого *суруйааччы* в оборот вводился термин *суруйааччык*. Он, учитывая причастную форму аффикса -*ааччы*, по-видимому, хотел закрепить за ним причастное значение, а за термином – аффикс -*ааччык*. Отсюда у него *читающий* 'аабааччы', *читатель* 'аабааччык', *пишущий* 'суруйааччы', *писатель* 'суруйааччык'. Авторским нововведениям относится и то, что русский инфинитив рассматривается им как отвлеченное имя и передается на якутском языке с помощью аффикса -*ыы*, как имя действия, типа *благодарить* 'махтаныы', *выиграть* 'сүүйүү', *творить* 'айыы'. Возможно, это было сделано им специально с целью расширения якутских слов-терминов обозначающих абстрактные понятия. Терминообразующая возможность аффикса -*ыы* в настоящее время резко возросла. Термины, образованные с ее помощью, могут обозначать действие, процесс, результат действия, свойство, величину, единицу измерения и предмет (вещество). 5) В большом количестве представлены в «Словаре» терминологические словосочетания, состоящие из сложных и составных элементов, типа *животноводство* 'сүөһү иитиитэ', *золото* 'кыһыл көмүс', *лунь* 'хаар эбэ' и др. Наряду с ними широко приводятся трехкомпонентные и многокомпонентные терминологические словосочетания,

собственные и нарицательные имена, за редким исключением которых, трудно отнести к терминологическим словосочетаниям в современном понимании.

«Русско-якутский словарь» С.Н. Донского-I был переиздан в 1931 году, отредактирован и обработан П.А. Ойунским. Как отмечает автор, в словаре дается объяснение и толкование около 6000 общественно-политическим словам-терминам, ставшим обиходными в русском языке в 1920-1930-е годы. Состав словника и характер словаря были predeterminedены его общим назначением – помощь коренизации языка управленческого аппарата республики.

К лексикографической особенности словаря можно отнести то, что наряду с эквивалентным переводом русской вокабулы одновременно приводится энциклопедическое объяснение, напр.: *командировка* ‘сорудах, дуоһунастаах үлэ туһунан кими эмэни соруйан ыытыы’, *координация* ‘сөбүлэһиннэри, дьүөрэлии, бары быччыннар үлэлэрин бииргэ дьүөрэлээн сөбүлэһэннэрэн ыытыы’. В других случаях дается энциклопедическое описание типа *дилетант* ‘диригинник идэ оностон бэлэмнэммэккэ эрэ үөрэҕи үөрэтэрин таптыыр киһи, ону-маны баһын-атабын билэр киһи’, *компетенция* ‘хайа эмэ суут киһи көрөр-билэр эбээһинэһин ылара, иилэнэр сабаланар бырааба, күүһэ’. Составитель уверен в том, что «малограмотный улусный якут не сможет понять иностранные слова без соответствующего перевода и толкования».

В словаре зафиксировано около 1500 однословных слов-терминов, на наш взгляд с подобранным удачным эквивалентом типа *басня* ‘үгэ’, *бекас* ‘үгүрүө’, *день* ‘күн’, *запястье* ‘бэгэччик’, *заплечье* ‘хары’и т.д. Способ фонетической адаптации заимствованных терминов использован в «Словаре» достаточно широко, типа *агент* ‘аабын’, *алфавит* ‘алпаабыт’, *бумага* ‘кумаабы’, *документ* ‘докумуон’

и др. Как отмечает Ю.М. Борисова, «Русские слова заимствовались, как правило, в одном определенном значении, в основном обозначали реалии, понятия, отсутствовавшие в самом якутском языке. Поэтому массу заимствованных слов в известном смысле можно считать терминологическими» [1, с. 17].

В состав словника также включены терминологические словосочетания, типа *медуница* 'тойон ынырыа', *малина* 'биэ эмиийэ', *аплудисмент* 'ытыс таһыныы', *борода* 'сэнийэ бытыга'. Как отмечает, Е.И. Оконешников «семантическое единство компонентов – это основной признак сложного термина. Замена его компонентов другим словом, хотя бы синонимичным, не допускается» [3, с. 178].

1940-1980 гг. XX века, как отмечают многие специалисты, является самым продолжительным периодом, характеризующимся общим подъемом научно-исследовательской деятельности по всей стране, в том числе и в республике Саха (Якутия). Поворотным и знаменательным событием этого периода является переход якутской письменности на кириллицу. Новый алфавит был введен в 1940 г. После перехода на новый алфавит началась работа по вопросам терминологии и орфографии.

Как пишет, профессор П.А. Слепцов к 1940 г. были составлены различные лексикографические пособия и справочники: терминологические словари учебных терминов, словарь терминов искусства, словарь географических названий и терминов, первый «Орфографический справочник якутского языка» (1940) с приложением, куда вошли наиболее употребительные термины, в том числе русско-якутского словаря лингвистических терминов. Один за другим были выпущены школьные русско-якутские словари. Эти пособия проходили тщательное обсуждение, апробацию, утверждались Наркомпросом и являлись практическим воплощением

официально утвержденных правил орфографии и принципов терминологии [8, с. 193-194].

В 1942 г. был издан «Краткий словарь учебных терминов». В словаре содержится 3150 слов-терминов по географии, естествознанию, математике, физике, химии в объеме общеобразовательной средней школы. В словаре в большинстве случаев русские термины весьма удачно переданы якутскими эквивалентами, типа: *хатарыы* 'закалка', *көстүү* 'явление', *хайысха* 'направление' и т.д. На наш взгляд наиболее удачными в словаре оказались географическая терминология и номенклатура, а так же раздел «Естествознание» потому, что в них хорошо представлена традиционная народная терминология. По подсчетам профессора П.А. Слепцова, в словаре содержится 40,9 % - русские заимствования, 9,3 % - гибридные термины, 7,2 % - кальки, 42,6 % оригинальные термины. По его словам «несмотря на небольшой объем, «Русско-якутский словарь учебных терминов» имел определенное значение в нормализации терминологии якутского литературного языка» [6, с. 108].

Первым словарем, составленным с учетом основных лексикографических требований, является «Русско-якутский словарь» (1948, 1949) в двух выпусках (два выпуска содержат более 20 тыс. слов и выражений) составленный Н.Н. Павловым и И.Н. Поповым. В нем предпринята попытка семантического расчленения значения полисемантических русских слов с дифференциацией их основных, производных, переносных и иных значений. В словаре проводится, разграничение терминологической и разговорной лексики от общеупотребительных норм литературного языка с помощью специальных помет. Авторы не избегают русизмов, тем не менее наблюдается явная тенденция перевести все, что возможно. Так же в этот период было выпущено несколько словарей

небольшого объема, предназначенных для учащихся якутских школ. Среди них «Русско-якутский словарь для начальных и семилетних школ» (Якутск, 1942) Г.С. Тарского, содержащий около 6000 слов. В «словаре» был использован типовой словник, предназначенный для нерусских школ, разработанный Государственным научно-исследовательским институтом школ НКП РСФСР.

В 50-е гг. были подготовлены «Краткий русско-якутский терминологический словарь» (более 5000 терминов и терминологических словосочетаний), а также «Толковый словарь заимствованных слов и терминов», которые к великому сожалению не были изданы. В этих работах отразилось все более усиливающееся влияние русского языка на развитие терминологической лексики.

«Краткий терминологический словарь» (Якутск, 1956), составленный П.П. Барашковым, представляет собой свод терминологии различных отраслей знаний, начиная с общественно-политической и кончая терминами бухгалтерского учета, железнодорожного дела и фотографии. В «словаре» довольно отчетливо отразилось все усиливающееся влияние русского языка на развитие якутской терминологии.

С конца 50-х начала 60-х годов были восстановлены добрые имена деятелей культуры 30-х гг., которые были ранее подвергнуты репрессии. Были написаны работы о деятельности П.А. Слепцова-Ойунского и А.А. Иванова-Кюндэ – о двух ведущих представителях языкового строительства 20-30-х гг. Увидели свет лингвистические работы А.Е. Кулаковского-Өксөкүлээх Өлөксөй, написанные в 20-е гг. Все это способствовало возрождению тех принципов, методов и приемов в терминологической работе, которые так целеустремленно и с большим размахом применялись в практике в 30-е гг.

С начала 60-х гг. заметно расширяется издание общественно-политической литературы не только переводной, но и оригинальной, выпускается научная и разнообразная научно-популярная литература. Научные труды стали снабжаться систематизированной якутской терминологией, например, по флоре и фауне Якутии. Широкий размах получила лексикографическая работа под руководством профессора Л.Н. Харитонова и под редакцией П.С. Афанасьева «Русско-якутский словарь» (М.: 1968). Этот «словарь» является по существу первым нормативным словарем якутского литературного языка.

Вторая половина XX и начало XXI вв. ознаменовались в нашей стране значительным расширением терминологической деятельности и появлением много нового в данной области. Как отмечают специалисты, особенно интенсивные исследования проводились, в 1970-1980-е гг., когда формировались основные понятия науки о терминах – терминоведения [4, с. 145]. Далее в 1972 г. был издан «Якутско-русский словарь» под редакцией П.А. Слепцова (М.: 1972) ознаменовавший собой новый этап в развертывании лексикографической работы в республике. «Словарь» является первым опытом создания среднего нормативного словаря современного якутского литературного языка. В нем содержится основной фонд общеупотребительной лексики якутского языка, включая диалектные слова, общеизвестные фонетические варианты и часть фольклорной лексики. Также «словарь» отражает неологизмы советского периода, в том числе заимствованные термины из русского языка и интернационализмы. Словарь по своему характеру переводной. В словаре якутская терминология имеет также пометы по различным отраслям знаний. В этот период заметно оживилась работа по подготовке двуязычных (русско-якутских)

терминологических словарей. Были подготовлены и изданы: «Краткий русско-якутский словарь биологических терминов» А.А. Макарова (Якутск, 1974), «Русско-якутский поэтический словарь» Г.М. Васильева (Якутск, 1976), «Лингвистическая терминология якутского языка» М.А. Черосова (Якутск, 1977) и «Краткий словарь якутского языка» Г.Ф. Сивцева (Якутск, 1979). Также составлены рукописи якутско-русских терминологических словарей: «Якутско-русский словарь сельскохозяйственных терминов» (в 2-х частях) А.С. Луковцева, «Якутско-русский словарь терминов охоты и рыболовства» А.С. Луковцева и «Словарь местных географических терминов» Иванова М.С., в которых хорошо представлена традиционная народная терминология.

Выводы. По мнению языковедов якутского языка, данный этап (1920-1940 гг.) становления терминологии характеризуется «стремлением к оптимальному установлению и освоению необходимых терминов, призванных выражать понятия и явления, присущие для культурно-исторической ситуации, создавшейся в послереволюционный период» [2, с. 9]. В эти годы была заложена основа для составления научной грамматической терминологической базы, а также наблюдалось возникновение пуристической тенденции в терминотворчестве, заключающейся в образовании неологизмов, возникших в результате использования искусственных или омертвелых аффиксов и архаизмов.

В целом, в 40-80-е гг. языковая политика в нашей республике проводилась в духе реализации общеизвестных лозунгов «сближения и слияния наций» и образования новой исторической общности – «советский народ». Вся письменная литература была ориентирована на термины, заимствованные из русского языка. Оригинальные термины вытеснялись заимствованиями. В словарях,

составленных в 50-е гг., по словам профессора П.А. Слепцова, «...в известной мере отразилось все более усиливавшееся влияние русского языка на развитие терминологической лексики: термины новейшего периода исключительно заимствованы из русского языка и часть оригинальных терминов также заменена русскими» [5, с. 83]. Творческие усилия выдающихся национальных деятелей, занимавшихся вопросами терминотворчества, были по известным причинам преданы забвению. Обогащение якутской терминологической лексики происходило в основном путем беспрепятственных и бесконтрольных вхождений из русского языка.

Таким образом, за 40-80 гг. были созданы общефилологические словари среднего объема, терминологические и другие типы словарей. Составителями и редакторами словарей являются известные ученые и общепризнанные знатоки якутского языка, что в свою очередь сыграло положительную роль в становлении якутской терминологии.

Литература:

1. Борисова, Ю.М. (2018). Принципы описания терминологии языка саха в лингвистике 1920-1940-х годов, *Научный диалог*, № 4. 9-20.
2. Быганова, В.И. (1996). *Якутская терминология (этапы становления)*: автореф. дис. ... канд. филол. наук. Якутск. 21.
3. Оконешников, Е.И. (2004). *Лингвистические аспекты терминологии языка саха (на материале общей и отраслевой лексикографии)*. Якутск, Изд-во СО РАН, 196.
4. Лейчик, В.М. (2009). *Терминоведение. Предмет, методы, структура*. Москва, Книжный дом Либроком, 145.
5. Петров, Н.Е., Слепцов, П.А., Барашков, П.П. (1971). *Очерк развития якутского литературного языка в советскую эпоху*.

Якутск, Кн. изд-во. 83.

6. Слепцов, П.А. (1975). *Русские лексические заимствования в якутском языке*. Москва, Наука. 108.

7. Слепцов, П.А. (2008). *Ступени и проблемы якутского языкознания*. Якутск, ИГИиПМНС СО РАН. 544.

8. Слепцов, П.А. (2000). *Якутская терминология, Формирование терминологии на титульных языках республик Российской Федерации и СНГ*. Москва, Институт языкознания РАН. 193-194.

References:

1. Borisova, Ju.M. (2018). Principy opisanija terminologii jazyka saha v lingvistike 1920-1940-h godov [Principles for describing Sakha terminology in linguistics of the 1920-1940], *Nauchnyj dialog [Scientific dialogue]*. no. 4. 9-20. [in Russian].

2. Byganova, V.I. (1996). *Jakutskaja terminologija (jetapy stanovlenija) [Yakut terminology (stages of formation)]*: avtoref. dis. ... kand. filol. nauk. Yakutsk. [in Russian].

3. Okoneshnikov, E.I. (2004). *Lingvisticheskie aspekty terminologii jazyka saha (na materiale obshhej i otraslevoj leksikografii) [Linguistic aspects of Sakha terminology (based on general and industry lexicography)]*. Yakutsk, Izd-vo SO RAN. [in Russian].

4. Lejchik, V.M. (2009). *Terminovedenie. Predmet, metody, struktura [Terminology. Subject, methods, structure]*. Moskva, Knizhnyj dom Librokom. [in Russian].

5. Petrov, N.E., Slepcov, P.A., Barashkov, P.P. (1971). *Oчерк razvitija jakutskogo literaturnogo jazyka v sovetskiju jepohu [Essay on the development of the Yakut literary language in the Soviet era]*. Yakutsk, Кн. изд-во. [in Russian].

6. Slepcov, P.A. (1975). *Russkie leksicheskie zaimstvovanija v jakutskom jazyke [Russian lexical borrowings in the Yakut language]*. Moskva, Nauka. [in Russian].
7. Slepcov, P.A. (2008). *Stupeni i problemy jakutskogo jazykoznanija [Stages and problems of Yakut linguistics.]*. Yakutsk, IGIIPMNS SO RAN. [in Russian].
8. Slepcov, P.A. (2000). *Jakutskaja terminologija [Yakut terminology]*, Formirovanie terminologii na titul'nyh jazykah respublik Rossijskoj Federacii i SNG [Formation of terminology in the titular languages of the republics of the Russian Federation and the CIS]. Moskva, Institut jazykoznanija RAN. [in Russian].

Citation: A. S. Akimova, Yu. M. Borisova (2019). FROM THE HISTORY OF THE FORMATION OF THE SAKHA LANGUAGE TERMINOLOGY (ON THE MATERIAL OF DICTIONARIES PUBLISHED IN 1920-1980). Innovative Solutions in Modern Science. 8(35). doi: 10.26886/2414-634X.8(35)2019.11

Copyright: A. S. Akimova, Yu. M. Borisova ©. 2019. This is an openaccess article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY). The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

CONTENTS

I. ECONOMICAL AND TECHNICAL SCIENCES

PARAMETERS OF EVALUATION OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY OF THE ENTERPRISE IN STRATEGIC MARKETING IN THE WTO MARKETS	5
--	----------

M. Pedan, graduate student

TRENDS IN THE CONSTRUCTIVE IMPROVEMENT OF COMBINED PURIFIERS OF THE HULLS OF ROOT CROPS CHICORY	
--	--

V. Voytyuk, Doctor of Technical Sciences, Professor, **16**
E. Olijnyk, post-graduate student

ALTERNATIVE FUELS FOR CEMENT PRODUCTION	
--	--

A. Bielohrad, process engineer **31**
V. Tokarchuk, PhD of Technical Sciences

II. PEDAGOGICAL SCIENCES

ESTABLISHMENT AND FEATURES OF DEVELOPMENT OF YELYSAVETHRAD PRIVATE WOMEN'S SCHOOL	38
--	-----------

M. D HOSLEN (1906–1919)

O. Akimkin, applicant

THE DEVIANT BEHAVIOR OF ADOLESCENTS AS A PEDAGOGICAL AND SOCIAL PROBLEM	52
--	-----------

M. Yevchenko

III. PSYCHOLOGICAL SCIENCES

MODERN YOUNG PEOPLE'S PERCEPTION ON THE ROLE OF TEACHERS IN BULLING SITUATIONS IN SCHOOL

I. Pyvovarchyk, PhD of Psychological Science, **60**
Yu. Shchambura, postgraduate

ON THE NATURE OF HUMOR **73**

K. Kolesnykova, PhD student

IV. Art. Art criticism

SPECIFICITY OF ARCHITECTONICS AND ARTISTIC IMAGE IN CIRCUS REPRESENTATION **81**

A. Orel

FEATURES GENRE CLOUNADY. SPECIFIC WORK OF THE DIRECTOR **90**

T. Primachenko

CHARACTERISTIC OF MODERN JUGGLING: HISTORY, SPECIFICITY AND TYPES **99**

H. Gulymov

V. PHILOLOGICAL SCIENCES

**FROM THE HISTORY OF THE FORMATION OF THE SAKHA
LANGUAGE TERMINOLOGY (ON THE MATERIAL OF
DICTIONARIES PUBLISHED IN 1920-1980)**

108

A. S. Akimova, PhD of Philological Sciences,
Yu. M. Borisova, PhD of Philological Sciences